

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

**Всеукраїнська науково-методична конференція
«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2015:
ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА
В УКРАЇНІ: ГЛОБАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ»,**

*присвячена 20-й річниці заснування
Чорноморського державного університету
імені Петра Могили*

Збірник тез

Том 5

**У рамках тижня науки
12–20 листопада 2015 р.**

Миколаїв – 2015

Всеукраїнська науково-методична конференція
«Могилянські читання – 2015: досвід та тенденції роз-
витку суспільства в Україні: глобальний, національний
та регіональний аспекти» : [збірник тез]. – Том 5. –
Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 108 с.

У збірнику тез містяться матеріали доповідей учас-
ників Всеукраїнської науково-методичної конференції
«Могилянські читання – 2015: досвід та тенденції роз-
витку суспільства в Україні: глобальний, національний
та регіональний аспекти».

Науці належить вирішальна роль у піднесенні та розбудові держави. Цілеспрямована діяльність тисяч науковців і дослідників України забезпечує створення визнаних у світі наукових шкіл, високотехнологічних розробок та сучасної системи підготовки кадрів.

У Чорноморському державному університеті імені Петра Могили 12–20 листопада 2015 року проходить 18-та щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція **«Могилянські читання – 2015: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»**, яку традиційно присвячено **Всесвітньому дню науки й Міжнародному дню студента**.

Приємно також відзначити, що в січні 2016 року Чорноморський державний університет імені Петра Могили відзначає 20-річчя з дня заснування. Напередодні ювілею університету науковці широко оприлюднюють результати розвитку наукової думки в першому на Миколаївщині україномовному університеті. Більшість учасників конференції «Могилянські читання – 2015» є викладачами, аспірантами, магістрантами Чорноморського державного університету імені Петра Могили, дослідження яких виконано також в університетських аудиторіях, лабораторіях, центрах. Адміністрацією та оргкомітетом конференції підтримується ідея викладачів присвятити науковий захід до 20-річчя Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Шановні науковці, щиро бажаємо Вам міцного здоров'я, щастя, творчої наснаги й непересічних успіхів у науковій діяльності в ім'я процвітання Чорноморського державного університету імені Петра Могили та задля добробуту українського народу, міста Миколаїв і всієї України.

*Ректорат університету
Організаційний комітет конференції*

СЕКЦІЯ: ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Міжнародні відносини та світова політика

УДК 327(73+8)

Богданова Т. Є.

МІЖАМЕРИКАНСЬКА СИСТЕМА: ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗА БІПОЛЯРНОЇ ДОБИ

Регіональні системи відносин є невід'ємним структурним компонентом сучасного світопорядку. Однією з найдавніших та найбільш своєрідних із них є система відносин, яка сформувалася наприкінці XIX – на початку XX століття між США та державами Латинської Америки та отримала назву міжамериканська система. Сучасні науковці розглядають міжамериканську систему як багаторівневу систему міждержавних відносин між США та державами Латинської Америки, що складається з взаємопов'язаних блоків континентальних, регіональних та двосторонніх зв'язків.

Метою статті є з'ясування характерних рис міжамериканської системи відносин та етапів її розвитку за доби біполярності.

Ключовими ознаками цієї системи є асиметрія могутності та впливу між США та більшістю держав Західної півкулі, їх належність як до різних фаз історичного розвитку, так і до різних цивілізаційних ареалів (англо-саксонського/північноамериканського та ібероамериканського), циклічність розвитку міжамериканських відносин, наявність високого конфліктоутворюючого потенціалу.

Міжамериканська система відносин у своєму розвитку пройшла декілька етапів. Генеза системи припадає на кінець XIX – першу половину XX століття. Створенню Організації американських держав у 1948 р. передували десятиріччя «панамериканізації» міждержавних відносин у Західній півкулі. Право на втручання в рамках особливої ролі США в регіоні протягом усього XX століття не зазнавало сумнівів та, в тій чи іншій формі реалізовувалось практично всіма американськими адміністраціями. Покладена в основу цього підходу «Доктрина Монро» протягом півтора століть неодноразово «переписувалася», вдосконалювалася та інтерпретувалася все більш широко.

Наступний етап у розвитку міжамериканської системи пов'язаний із підписанням Міжамериканського договору про взаємну допомогу,

загальновідомого як «Пакт Ріо-де-Жанейро» (1947), та створенням на IX Міжамериканській конференції в Боготі (березень – квітень 1948 р.) Організації американських держав (ОАД).

Період 1960-х – початку 1980-х років багато в чому є вирішальним як для еволюції системи в цілому, так і зміни позицій її складових елементів. Сподівання на запропонований адміністрацією Дж. Ф. Кеннеді «Союз заради прогресу» не виправдалися. Черговий виток погіршення відносин між США та країнами Латинської Америки через, насамперед, небажання Вашингтону йти на поступки партнерам по регіону щодо економічних та політичних питань, підштовхнув країни ЛАКБ до розширення кола партнерів поза межами Західної півкулі, зокрема, активізувалася співпраця з країнами, що розвиваються, у рамках Руху неприєднання, співробітництва Південь-Південь. Набули зміцнення й інтеграційні процеси в регіоні: Андська група (1969), ЛАЕС (1975), членом якої стала Куба. Правлячі кола латиноамериканських держав приходять до розуміння негайної необхідності змін міжамериканської системи, зокрема, реформи ОАД.

У лютому 1966 р. в Буенос-Айресі під час III надзвичайної конференції було оприлюднено два підходи до перебудови ОАД: 1) більшості країн Латинської Америки – перетворення ОАД на дієву соціально-економічну систему, та 2) США, Аргентини та Бразилії – перетворення на військово-політичний союз. «Протокол Буенос-Айресу» визначив порядок та масштаби реформи ОАД.

Значного удару по дієздатності міжамериканської системи завдала центральноамериканська криза, яка, розпочавшись із конфлікту в Нікарагуа в 1979 р., згодом охопила всю Центральну Америку. Але найбільшого удару міжамериканській системі завдав конфлікт між Великою Британією та Аргентиною довкола Фолклендських островів на початку 1980-х років. Уперше з моменту підписання в 1947 р. Пакту Ріо (Міжамериканського договору про взаємну допомогу) загрозою безпеці Західної півкулі була країна – представник іншого регіону. Проте згаданий Пакт не був використаний через ряд причин: небажання США на початковому етапі конфлікту підтримувати Аргентину, а згодом й підтримка позиції Великої Британії, неготовність країн Латинської Америки до рішучих дій. Перемога британців у короткотривалій війні 1982 року фактично ознаменувала кінець існування тогочасної міжамериканської системи. Пакт Ріо фактично перестав діяти, як і більшість договорів системи ОАД. На думку фахівців, міжамериканські відносини досягли найнижчого рівня взаємності за багато десятиріч. Фолклендський конфлікт наочно продемонстрував необхідність докорінної перебудови міжамериканської системи та налагодження конструктивного діалогу між США та країнами Латинської Америки.

Отже, репутація Вашингтона як надійного партнера та гаранта міжамериканської системи колективної безпеки зазнала істотних збитків, підштовхнувши, таким чином, процес ерозії регіональної системи та зростання зовнішньополітичної самостійності країн Латинської Америки.

УДК 327.82:94(430+477)«19/20»

Вовчук Л. А.

НІМЕЦЬКІ КОНСУЛИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (XIX – поч. XX ст.)

До кінця XVIII ст. відносини Російської імперії із західними країнами, в тому числі із Німеччиною (з 1871 р.) регулювалися переважно міжнародним звичаєвим правом. У цей час Росією укладається низка міжнародних договорів про торгівлю та мореплавство, серед яких важливе місце посідає торговий трактат з Німеччиною 1874 року, що й засвідчив подальшу співпрацю між ними. Оскільки на той час в Німеччині проживала значна частина російських підданих, а в Росії – німецьких, то з метою захисту їх прав у країнах перебування було відкрито консульства. Цим документом визначалися основні на той час функції та права консулів.

Серед міст південноукраїнського регіону, де було відкрито консульські установи Німеччини, перше місце посіла саме Одеса, порт якої на початку XIX ст. вже не міг залишитись не поміченим Німецьким урядом, що означало поступове відкриття консульств у місті. Так, упродовж з 1836 року до початку I Світової війни в Одесі діяли німецькі консули, які представляли інтереси Баварії (О. Ф. Етлінгер (~1836–1870 рр.), Вюртембергу (А. Беліно (1843–1850 рр.), Л. В. Коммерель (1851–?), А. А. Беліно (1859–1866 рр.), Каммерель (1867–1871 рр.), Саксонії (Ф. Р. Ганзен (1843–1847 рр.), Л. В. Ганзен (1848–?), Ф. Л. Ганзен (1859–1870 рр.), Франкфурту (Л. С. Штіфель (Стіфель) (1843–1869 рр.), Мекленбург-Шверену (І. В. Цукербекер (1847–1858 рр.), А. Вольф (1859–1869 рр.), Пруссії (І. Я. Валгер (~1836–1841 рр.); І. К. Бок (1842–1847 рр.); Бульке (1842–1846 рр.); К. Ф. Менгер (1859–1869 рр.), Гессен-Дармштаду (Ж. Кельнер (1855–1858–1871 рр.), а також любський і бременський – 1863–?), Бедену (Е. Ліп (1861–1863 рр.), Гамбургу (І. Ф. Менгер (1841–1869 рр.), який з 1846 р. в. о. к. Гамбургзького і Любекського), Ольденбургу (Г. Ф. Менгер (1847–?), Ю. Каба (1855–1858 рр.), К. Мемесет (Маммерт) (1859–1870 рр.), Ганноверу (О. Ю. Масс (1841–1869 рр.).

З об'єднанням німецьких земель та утворенням Німецької імперії (1871 р.) інтереси вже Німеччини в Одесі представляли: Ф. Етлінгер (1872–1873 рр.), О. Блау (1874–1879 рр.), Д. Жилле (1880–1883 рр.), Г. Беккер (1883–1885 рр.), І. Г. Фокк (1885–1886 рр.), А. фон-Фойгт-Рейтц (1886–1887 рр.), Й. Люрзен (Люрсен, Юрсен) (1887–1893 рр.), Г. Фоке (1894–1899 рр.), А. Шеффер (1900–1907~), В. В. Онсейт (~1909–1914).

Окрім цього, вже у 70-х рр. XIX ст. німецький уряд відкрив консульство й у Миколаєві, де починаючи з 1878 р. віце-консулом був Фрідріх Геллер, який працював на цій посаді до своєї смерті (1882 р.).

А з 23 грудня 1882 р. віце-консулом Німеччини в Миколаєві було призначено Ф. М. Август. На жаль, поки достеменно не відомо, коли саме він припинив свою діяльність. Проте з 1900 року інтереси країни вже представляв Ф. І. Фришен (~1900–1914), який залишив яскравий слід в історії розвитку міста та Півдня України у цілому.

Окрім Одеси та Миколаєва німецьке консульство було відкрите й у Херсоні, який на початок XX ст. посідав провідне місце у зовнішньоторговельних операціях Російської імперії. Інтереси цієї країни в Херсоні представляв німецький консул Отто Шиль (~1914–?).

З початком Першої світової війни діяльність німецького генерального консульства на Півдні України було припинено, його архіви та приватна кореспонденція конфісковані, а генеральний консул, його родина та віце-консул були заарештовані.

Проте з підписанням у 1918 р. Брестського мирного договору німецькі консули повернулися на Південь України. У той час інтереси Німеччини представляв німецький генеральний консул доктор Г. О. Стоббе або Штоббе (до початку I Світової війни був консулом у Владивостоці), який діяв у Одеському, Миколаївському та Херсонському округах.

Упродовж 1920 р. у чорноморсько-азовських портових містах остаточно було встановлено радянська влада, що фактично припинила діяльність консульських установ у цих містах, розірвавши тим самим усталені міжнародні зв'язки із західним світом.

УДК 327(73)

Габро І. В.

ОСОБЛИВОСТІ УХВАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ У США

Особливістю будь-якої форми політичної діяльності, серцевиною усього процесу політичного функціонування, що забезпечує виконання

політичною системою її головних функцій, є ухвалення і реалізація політичних рішень. Прийняття зовнішньополітичного рішення може критично вплинути не лише на саму державу, але й на долі усього людства.

У Сполучених Штатах головна роль у процесі вироблення та прийняття зовнішньополітичних рішень належить президенту.

Проаналізувавши діяльність кількох адміністрацій у сфері міжнародних відносин А. Джордж визначив кілька теоретичних моделей ухвалення зовнішньополітичних рішень, з точки зору взаємодії команди президента. Формальна модель являє собою строго упорядкований процес впровадження зовнішньої політики. У рамках цієї моделі передбачено регламентовану процедуру та ієрархію комунікацій всередині малої групи, в якій не заохочується вільне висловлювання різних точок зору. Ця модель була притаманна роботі адміністрацій Г. Трумена, Д. Ейзенхауера, Р. Ніксона, і кожна команда вносила свої особливості в реалізацію формальної моделі.

Наступною формою вироблення зовнішньополітичних рішень у цій класифікації стала змагальна модель. При впровадженні цієї моделі активно стимулюється висловлювання власної точки зору, вільна комунікація як по горизонталі, так і по вертикалі. Змагальна модель активно використовувалася в роботі адміністрації Ф. Рузвельта.

Колегіальна модель успішно використовувалася Дж. Кеннеді, який визначив своє місце в центрі створеної ним комунікаційної системи з помічників та радників. Завдання цієї системи полягало в аналізі інформації з різних позицій і з урахуванням вказівок президента. Голова держави активно взаємодіяв з усіма учасниками процесу підготовки зовнішньополітичних рішень, беручи до уваги навіть нетрадиційні підходи та точки зору. Очевидно кожна з перерахованих вище моделей не існувала в чистому вигляді і подана дещо спрощено, має свої переваги та недоліки.

Сьогодні президент несе повну відповідальність за формування та реалізацію зовнішньополітичного курсу, здійснює контроль за проведенням зовнішньої політики, презентує країну на міжнародній арені.

Отже, президент зібрав широкі повноваження шляхом прецедентів та традицій. В основу зовнішньої політики США другої половини ХХ – початку ХХІ ст. було покладено чотири загальні принципи, або лінії домінування: занепокоєність питаннями демократії і прав людини; переконання в тому, що для захисту моральних основ можуть бути використано сили США; скептичний погляд на можливості міжнародного права і міжнародних інститутів у вирішенні важливих проблем безпеки; переконання в тому, що активне соціальне будівництво часто призводить до небажаних наслідків і перешкоджає досягненню поставленої мети.

Велику роль у виробленні та втіленні зовнішньополітичного курсу США, поряд із президентами, завжди відігравали й радники глави держави та держсекретарі. Серед таких політиків, передусім, слід підкреслити діяльність Г. Кіссінджера, З. Бжезінського, А. Шлезінгера-молодшого. Ключовою фігурою в цьому механізмі став помічник президента з національної безпеки. Почався цей процес при Г. Кіссінджері – помічникові Р. Ніксона з національної безпеки, коли він перетворився на важливу фігуру у формуванні зовнішньої політики США. З того часу президент розпочинає робочий день із зустрічі з помічником з національної безпеки.

Сьогодні в процесі вироблення зовнішньополітичних рішень США активну участь беруть державні установи, аналітичні та дослідні центри. Останні почали активно впливати на міжнародні процеси після Другої світової війни. На основі рекомендацій та прогнозів аналітичних центрів ухвалюються доктрини певних президентських адміністрацій та довгострокові зовнішньополітичні програми. Провідну роль серед аналітичних центрів у США відіграє Рада з міжнародних відносин.

Незважаючи на свою відносно непомітність, «мозкові центри» значно впливають на американських діячів у сфері зовнішньої політики. Це відбувається за п'ятьма різними напрямками: сприяючи виробленню оригінальних ідей і варіантів політики, надаючи готовий контингент експертів для роботи в уряді, пропонуючи форуми для дискусій на високому рівні, інформуючи населення США в галузі міжнародної політики й допомагаючи офіційним органам у посередництві й урегулюванні конфліктів.

Отже, ухвалення зовнішньополітичних рішень в США є прерогативою президента. Відповідно, спрямованість та якість зовнішньополітичних рішень залежить від індивідуальних якостей президента та його оточення.

УДК 327(73+729.1)«21»

Жолонко Т. В.

«КУБИНСЬКА ВІДЛИГА»: НОРМАЛІЗАЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ США ТА КУБОЮ

Актуальність дослідження відносин США та Куби зумовлена змінами в перебігу американсько-кубинського конфлікту: наприкінці 2014 р. розпочався процес «нормалізації відносин» між цими країнами. Кроки до примирення були зроблені ще кілька років тому. Так, на

початку ХХІ ст. США дозволили відвідувати Кубу своїм громадянам, які мають на острові родичів (заборона для американців відвідувати Кубу діяла з 1966 р.). Також відміну або принаймні пом'якшення санкцій ще за часів правління Джорджа Буша молодшого лобювали американські виробники сільгосппродукції. Річна потреба Куби у продовольчих та інших товарах, що становить приблизно 3 млрд дол., об'яє неабиякі прибутки. На похороні Нельсона Манделу кубинський лідер Рауль Кастро потиснув руку американському президенту Баракі Обамі.

Проте дійсне примирення двох держав розпочалося наприкінці 2014 р. 17 грудня 2014 р. в США звільнили трьох з п'яти членів так званої «Кубинської п'ятірки» – співробітників кубинських спецслужб, які були ув'язнені за обвинуваченнями в шпіонажі. В обмін на кубинців у Гавані було звільнено американця Алана Гросса, заарештованого у 2007 р. за схожими звинуваченнями. В цей же день відбулася телефонна розмова між лідерами двох держав, що стало першим контактом між США та Кубою за більш ніж п'ять десятиліть. У спеціальній заяві за результатами телефонної розмови президент США Барак Обама заявив про «початок нормалізації відносин двома країнами» і про переговори щодо відновлення дипломатичних відносин. За його словами, п'ятьдесят років показали, що «ізоляція не працює».

Наступним кроком у нормалізації відносин стало послаблення контролю за пересуванням американських громадян між країнами і розвиток двосторонньої туристичної програми. Так, з березня 2015 р. було відновлене авіасполучення між Міжнародним аеропортом ім. Джона Кеннеді в Нью-Йорку та Міжнародним аеропортом ім. Хосе Марті в Гавані. У червні США виключили Кубу зі списку країн-спонсорів тероризму, а 20 липня 2015 р. було відкрито посольства США в Гавані та Куби у Вашингтоні.

Насьогодні розробляється програма подальшого послаблення міграційних обмежень, спрощення грошових переводів, інтеграції американських банків у кубинську систему, скорочення санкцій та ін.

Незважаючи на певні успіхи, в двосторонніх відносинах залишаються істотні негативні моменти. Так, поки не йде мова про повне зняття економічної блокади Куби з боку США, незважаючи на щорічні, починаючи з 1992 р., резолюції Генеральної Асамблеї ООН з цього приводу. Також спірним питанням залишається присутність американців у затоці Гуантанамо. У зверненні до світової спільноти кубинський лідер Рауль Кастро наголосив на необхідності найскорішого повернення бази Гуантанамо його державі. Керівництво США відреагувало на цю вимогу досить стримано і оприлюднило заяву, де вказується неможливість подібних кроків. На думку Президента США, тюрма в Гуантанамо

може бути закрита, але американські війська повинні знаходитися на Кубі. Крім того, американська сторона неодноразово заявляла, що «дотримання прав людини, свобода вираження думок та зборів» є вирішальним фактором на шляху до становлення відносин між державами.

Тим не менш, започаткований процес примирення після багатьох десятиріч конфлікту є безперечно дуже важливим у сучасних умовах. Причин «кубинської відлиги», як називають поживлення двосторонніх відносин західні ЗМІ, є декілька.

По-перше, економічна блокада не зруйнувала економіку Куби. Починаючи з 1970-х рр. економічні показники цієї невеликої острівної держави зростали. Виключенням став початок 1990-х рр., коли Куба була позбавлена економічної підтримки з боку СРСР. Проте же з середини 1990-х ситуація дещо виправилася. Були відкриті три вільні економічні зони. Активізувалися відносини з Венесуелою, Китаєм, Бразилією. Також істотним є внесок у показник ВВП туристичної сфери – туристичні потоки з Канади та Європи збільшуються з кожним роком. Отже, економічна блокада з боку США не досягла головної своєї мети – руйнації кубинської економіки.

По-друге, лібералізація всередині самої Куби. Після приходу у 2008 р. до влади Рауля Кастро в країні почалися економічні реформи, що сприяли розвитку дрібного та середнього бізнесу. Населення отримало змогу купувати предмети розкоші – мобільні телефони, комп'ютери, телевізори, мікрохвильові печі тощо. Було дозволено приватизацію житла. Крім того, спостерігаються зміни й у політичному житті країни: кубинський лідер Рауль Кастро заявив про готовність до 2018 р. піти у відставку, щоб звільнити дорогу для молоді.

По-третє, збільшення інформаційних потоків з Куби та до Куби дозволить сформувати в цій державі нове суспільство, більш схильне сприймати цінності західного світу. Сьогодні в цій острівній державі надзвичайно низькі показники користування Інтернет. Зі збільшенням доступу населення до всесвітньої мережі стане можливим використання інструментів так званої «м'якої сили».

Звісно, поки рано говорити про повне примирення між країнами. Тим не менш, процес, започаткований наприкінці 2014 р., є надзвичайно важливим, оскільки знаменує собою закінчення унікального за масштабами і характером конфлікту – тривалого і стабільного конфлікту між величезною наддержавою та островом, набагато меншим за розмірами та слабшим економічно.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВ ДЕ-ФАКТО

Завершення «холодної війни» та розпад біполярної системи міжнародних відносин кардинально змінили політичну карту світу та розстановку сил на світовій арені. Одним із наслідків розпаду таких багатонаціональних держав як Радянський Союз та Югославія, стало збільшення уваги дослідників міжнародних відносин до проблеми існування геополітичних утворень, які, володіючи всіма ознаками державності (контроль над територією, фактичний суверенітет, система управління), не мають повного чи часткового міжнародного дипломатичного визнання і не можуть офіційно виступати в якості суб'єкта міжнародних відносин.

Такі утворення отримали статус самопроголошених держав, невизнаних держав або де-факто держав. Проблема визначення дефініції, яка використовується при аналізі цих територіальних утворень є досить суперечливою та немає певного загального підходу. Політологи та журналісти часто описують невизнані держави як «самопроголошені». Однак, як зазначив політичний консультант Модест Колеров, це визначення не зовсім вірне, тому що всі великі держави в сучасному світі «самопроголошені».

Кожна країна сама проголошує свою незалежність та заявляє про свій державний суверенітет. Наприклад, Нідерланди отримали визнання лише через 70 років після проголошення незалежності. Згадаємо ще хоча б Декларацію незалежності Сполучених Штатів, ухвалену 4 липня 1776 року, якою було проголошено, що тринадцять колоній у Північній Америці стають вільними та незалежними державами, а всі політичні зв'язки між ними та Великою Британією анулюються; або Акт проголошення незалежності, ухвалений позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991, яким було проголошено створення самостійної української держави – України.

Термін «невизнані держави» також не можна назвати універсальним, оскільки головна увага цієї дефініції приділяється проблемі визнання державного утворення світовим співтовариством, яке на етапі формування нової системи міжнародних відносин знаходиться у кризі та не має чітких умов політичного визнання нових акторів. До того ж, при застосуванні цієї дефініції з'являється необхідність виокремлювати «частково визнані держави», які де-юре не існують на міжнародній арені (не є членами ООН та інших провідних міжнародних організацій, не визнаються більшістю провідних держав світу), але мають дипломатичні відносини, або навіть офіційне визнання деяких конкретних суб'єктів. Наприклад, Абхазія та Південна Осетія були

визнані Російською Федерацією, Венесуелою, Нікарагуа, Науру та Тувалу.

У західній науковій літературі зустрічається термін «квазідержави», але він визначає держави, які є юридично визнані повноправними, рівними акторами міжнародних відносин, що володіють такими ж правами і привілеями, як і будь-які інші держави, мають прапор, посольства, столицю і місце в Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, але не спроможні забезпечити виконання державних функцій за межами столиці, або навіть в ній. До таких держав іноді відносять Сомалі, Ліберію, Афганістан тощо.

На думку автора найбільш вдалим для характеристики таких геополітичних утворень є використання терміну «де-факто держава». Спираючись на дослідження американського науковця Скота Пега, можна сформулювати наступне визначення. Де-факто держава – це організоване політичне керівництво, яке у процесі розвитку набуло повноважень місцевої влади, отримало підтримку населення; і має здатність забезпечувати виконання державних функцій на території певного регіону, над яким зберігається ефективний контроль протягом значного проміжку часу. Де-факто держави позиціонують себе як актори міжнародних відносин, що здатні встановлювати міждержавні відносини із іншими акторами та прагнуть повної конституційної незалежності та широкого міжнародного визнання в якості суверенної держави.

Зважаючи на постійний розвиток сучасного світового суспільства, нестабільну ситуацію в Україні та загальну кризу системи міжнародної безпеки, проблема де-факто держав набуває все більшої актуальності та потребує активізації досліджень, зокрема і у сфері дефініцій.

УДК 327(4)(075.8)«21»

Наконецний В. І.

**РЕГІОН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
В КОНТЕКСТІ ЗАГОСТРЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ СХОДУ ТА ЗАХОДУ (2000–2010 роки)**

Ототожнюючи поняття Сходу та Заходу (в контексті наростання кризи сучасної системи міжнародних відносин) із певними країнами, військово-політичними блоками та економічними союзами, автор конкретизує та зводить ці терміни до двох держав – Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки. Ця позиція, об'єктивним чином впливає із аналізу потужного впливу, котрий кожна з цих країн справляє не тільки на регіон, що її оточує, а й на віддалені території світу (одними з прикладів є вплив США в Європі та Росії в Сирії). Маючи

величезний економічний потенціал, ці країни автоматично стають суперниками в питаннях пошуків ринків збуту та поширення свого політичного впливу на інші держави. Після розпаду СРСР та протягом 1990-х рр. у протистоянні РФ (як правонаступниці Радянського Союзу та другої у світі ядерної держави) та США, безперечно домінування залишалось за Америкою, оскільки економічна та соціально-політична кризи в пострадянських країнах сягнули свого піку.

Автор вказує на фактичне продовження Холодної війни після розпаду СРСР, котра незважаючи на підписання ряду стратегічно важливих договорів (СНО-1, СНО-2), починаючи з 2000 р. вступила в нову фазу. Аналіз еволюції зовнішньополітичних доктрин РФ та США, як теоретичної складової реалізації своєї політики в регіоні ЦСЄ, як і її практичне втілення, вказують на те, що протистояння цих двох країн повністю не припинялось, а амплітуда коливань рівня напруження залежала, в першу чергу, від внутрішньодержавних особливостей та харизми політичних лідерів.

Початок нової фази напруження, напряму пов'язаний з приходом до влади в РФ у 2000 р. В. Путіна та Дж. Буша – молодшого у США (2001 р.). Зміна політичних лідерів сприяла трансформації багатьох сфер суспільного життя обох країн, у тому числі і зміні зовнішньополітичних доктрин, з метою приведення їх у відповідність до реалій тогочасного світу. Так, у РФ було взято курс на посилення силової складової держави, тобто на мілітаризацію, котра не лише зводилась до реорганізації армії, розробки та впровадження нових видів озброєння, а також до формування у свідомості народу образу зовнішнього ворога, котрий отримав загальноживану назву – Захід (фактично, використовувалась радянська модель агітації із застосуванням сучасних інформаційних технологій). У свою чергу, зовнішньополітичну доктрину США визначили події 11 вересня 2001 р., котрі стали поворотним моментом у ході розвитку сучасної системи міжнародних відносин, оскільки сприяли чіткому усвідомленню загроз міжнародного тероризму та консолідації багатьох країн світу з метою їх подолання. З іншого боку, ці події стали приводом до масштабного розгортання військових дій у країнах Близького та Середнього Сходу та як наслідок, сприяли зіткненню геополітичних інтересів США та Росії у вказаних регіонах.

У свою чергу, Центральна-Східна Європа, котра входить до сфери геополітичних інтересів як Сходу, так і Заходу, постійно відчувала на собі потужний зовнішній вплив. Так, розширення НАТО у 1999 р. за рахунок Чехії, Угорщини та Польщі було досить болісно сприйнято в Росії, а входження до ЄС у 2004 р. ряду колишніх країн-учасниць східного блоку ще більше сприяло поширенню конфронтаційних настроїв між російським та європейським суспільствами. Досить потужним дестабілізаційним фактором у взаємовідносинах РФ з країнами Заходу

та США на поч. ХХІ ст., стала військова операція НАТО проти Союзної Республіки Югославія у 1999 р., а комплекс вказаних подій став лише частковою причиною до загострення глобального протистояння в регіоні. Так, «Трояндова» та «Помаранчева» революції в Грузії та Україні у 2003 та 2004 рр. відповідно стали наглядним проявом диференціації політичних поглядів пострадянських суспільств, а території цих держав полем протистояння Сходу та Заходу за перерозподіл геополітичних сфер впливу. Саме в першій половині 2000-х рр. було закладено підвалини майбутніх кривавих подій у Грузії (2008 р.) та Україні (2014–2015 рр.), оскільки переорієнтація суспільних поглядів значної частини населення цих країн не співпадала з геополітичними планами РФ щодо цих держав.

Поступово виходячи з кризи завдяки комплексу досить вдалих реформ, як в економічній так і в соціально-ідеологічній сфері, а також збільшуючи свою військову могутність, на середину 2000-х рр. РФ почала відкриту реалізацію своєї політики на зовнішньополітичній арені. Приймаючи активну участь у підтримці проросійського кандидата в президенти України у 2004 р. – В. Януковича, Росія продемонструвала, що не збирається поступатись своїм впливом на територіях суміжних держав, підтвердивши ці наміри практичними діями в Грузії влітку 2008 р.

Отже, автор вказує на те, що території держав Центрально-Східної Європи на початку ХХІ ст. стають своєрідними полігонами на котрих Захід та Схід випробовують свої новітні розробки у сфері агітації, маніпуляції суспільною думкою, спекуляції на природних ресурсах (у більшій мірі це стосується Росії, котра за допомогою газового вентиля безпосередньо та опосередковано впливає не лише на регіон Центрально-Східної, а й Західної Європи). А особистість політичного лідера держави у великій мірі сприяє формуванню відповідної політичної свідомості народу та як наслідок – екстраполяції цих поглядів, у першу чергу, на суміжні території та сусідні держави.

УДК 94

Погромський В. О.

**ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ Н. В. УСМАНОВА
У ДОСЛІДЖЕННІ БОРОТЬБИ ІЗ ГОЛОДОМ 1921–1923 рр.
НА ТЕРЕНАХ РАДЯНСЬКОЇ РОСІЇ**

За останні період у сучасній пострадянській історичній науці проходить процес переоцінки подій, що мали місце за радянської доби. Введення до наукового обігу раніше не доступних широкому загалу

документів та матеріалів, які тривалий час були засекречені, дає можливість по-новому оцінити суперечливі сторінки історії. До таких неоднозначних історичних подій можна віднести голод 1921–1923 рр., який охопив значні території Радянської Росії та Південні й центральні губернії Радянської України. В середині дослідження цієї історичної події також існує ціла конгломерація дискретних тем, які мало досліджені. До таких напрямів наукового пошуку можна віднести допомогу територіям, на яких був голод з боку американських гуманітарних організацій, зокрема Американської Адміністрації Допомоги (American Relief Administration) або АРА.

Серед російських науковців, які займаються дослідженням діяльності АРА, можна виділити історика Наїля Вакіловича Усманова.

Треба зазначити, що Н. В. Усманов є поки що єдиним дослідником який є автором трьох ґрунтовних монографій присвячених діяльності АРА на теренах більшовицької Росії. А саме: «Діяльність Американської адміністрації допомоги у Башкирії за часів голоду 1921–1923 рр.», «Місія полковника Бела: про діяльність Уфимсько-Уральського відділення Американської адміністрації допомоги (1921–1923 рр.)», «Оренбурзьке відділення Американської адміністрації допомоги».

Загалом Найль Усманов є автором більш ніж 40 наукових робіт, які присвячено дослідженню діяльності Американської Адміністрації Допомоги на початку 20-х рр. ХХ ст. в Росії та територіальних утвореннях, що входили на той час в її склад. Серед найбільш значущих та оригінальних досліджень можна виділити «Діяльність Американської адміністрації допомоги в Башкирії (1921–1923)», «Американська допомога голодуючому населенню Башкирії у 1921–1923 рр.», «Допомога з закордону населенню Башкирської Республіці у 1921–1923 рр.», «Відносини Американської адміністрації допомоги з місцевою владою в Башкирії за часів голоду 1921–1923 рр.», «Діяльність АРА в Башкирії у 1921–1923 роках» та ін.

Загалом наукові дослідження Наїля Вакіловича Усманова, що пов'язані із вивченням діяльності АРА на теренах Радянської Росії, є одними з найбільш плідних у сучасній російській історичній науці. Вони охоплюють різноманітні аспекти діяльності Американської адміністрації допомоги. Можна стверджувати, що зазначеним дослідником було введено до наукового обігу цілий пласт закордонних і російських джерел. У дослідженні деяких аспектів він став піонером. За допомогою залучення нових підходів та наукових методів Н. В. Усманов сприяв переоцінці значення діяльності АРА у подоланні гуманітарної катастрофи 1921–1923 рр.

УДК 327(549.1)

Тихоненко І. В.

ІСЛАМСЬКА РЕСПУБЛІКА ПАКИСТАН ЯК «ГАРНІЗОННА ДЕРЖАВА»

Існуванню в міжнародно-політичній думці різноманітних концепцій у напрямку демократизації, лібералізації та глобалізації все ще не вдається подолати авторитетність реалістичної моделі, де на першому місці – силовий аспект. Підтвердженням чого є не лише військові конфлікти як зовнішньополітичні акції, а й внутрішній мілітаристський клімат у деяких державах. Це проявляється у концепції «гарнізонної держави» і може бути застосоване для аналізу безпекового середовища Ісламської Республіки Пакистан.

Мета роботи полягає у визначенні теоретичної основи концепції «гарнізонної держави» та її застосування для характеристики Ісламської Республіки Пакистан.

У вузькому сенсі згідно з класичним розумінням концепції «гарнізонної держави» за американським дослідником Гербертом Ласуеллом, то це така держава, якою керує мілітаристська група, так звані «спеціалісти із насилля». Усі дії підпорядковуються війні та підготовці до неї. У широкому сенсі ця концепція має такі положення:

- держава занепокоєна насамперед захистом національних кордонів, а не благополуччям населення;
- загрози та їхня протидія в розрізі превентивного удару та наступальної доктрини є першочерговими проблемами на порядку денному політики держави;
- можливе поєднання військового контролю із виборчою демократією;
- існування «слабких» демократичних інституцій, де немає повної легітимізації влади.

Можливим є розгляд «гарнізонної держави» в поєднанні із концепцією «преторіанської держави». Сучасній «преторіанській державі» притаманна тенденція політичного домінування військових над встановленою формою влади. У країнах Сходу армія втручається в політичні акції, коли цивільні групи стають неспроможними легітимізувати себе або дуже слабкі.

Застосовуючи концепцію Г. Ласуелла для характеристики Пакистану, доцільним є розгляд її інтерпретації вихідцем із Пакистану, а зараз шведським політологом Іштіаком Ахмедом у його монографії «Пакистан: гарнізонна держава, витоки, еволюція та результати» (Ishtiaq

Ahmed Pakistan: The Garrison State, Origins, Evolution, Consequences (1947–2011), Karachi: Oxford University Press, 2013).

Дослідник стверджує, що Пакистан як «гарнізонна держава», з високим впливом військових, є наслідком не Холодної війни, а постколоніальної еволюції, соціального розмежування та релігійно-культурного дисбалансу.

Отже, І. Ахмед заперечує концепцію Г. Ласуелла, за якою стан «гарнізону» може виникнути лише в індустріальних, розвинених суспільствах. Пакистан, зокрема, є постколоніальною державою, яка економічно була залежною від метрополії і, навіть, після здобуття незалежності, знаходиться під впливом «вищих» союзників – США, а зараз – КНР.

У стані «гарнізону», держава насамперед витрачає фінанси та користується усіма можливостями задля модернізації армії та підтримки військових, а не інших цивільних галузей, які гарантують процвітання та соціальне забезпечення. Такою підтримкою для Ісламабада були США (форпост для боротьби з тероризмом) та є КНР (військово-ядерний альянс як засіб Піднебесної стримувати Індію).

Пакистан став державою, де демократичне правління існує у спорадичній формі і часто переривалося періодами військових диктатур. Можна згадати режим Зія-уль-Хака (1977–1988 рр.) та генерала Первеза Мушараффа (2001–2008 рр.), який прийшов до влади за допомогою військового перевороту. Тобто, сучасна влада в Пакистані носить «невійськове» походження досить недавно.

Проте і зараз офіційний Ісламабад не може похвалитися зменшенням частки військового впливу на владні кола та політику держави на міжнародній арені. Зокрема, останнім часом Пакистан активно нарощує свій ядерний потенціал, а начальник штабу армії Пакистану, генерал Рахіл Шаріф все частіше наголошує на готовності держави дати збройну відсіч агресору і ворогу – Індії, а також протистояти різним терористично-сепаратистським угрупованням. Наразі спостерігається також зростання ролі військових та розвідки в системі захисту ядерних об'єктів від терористів.

«Гарнізонній державі» притаманні внутрішні ідеологічні та етнічні конфлікти. Так, і у Пакистані можна спостерігати такий стан речей на прикладі відсутності національної ідентичності та єдності, зокрема, проголошення кашмірцями власної ідентичності, а також неврегульованих Кашмірського питання, проблем Пуштуністану.

Отже, на думку І. Ахмеда, Пакистан зможе продовжувати своє існування у форматі пост-колоніальної «гарнізонної держави» доти, доки донори будуть готові надавати усі необхідні для цього ресурси.

У підсумку зазначимо, що на нашу думку, модель «гарнізонної держави» вписується в реалістичну концепцію міжнародних відносин. Вона є актуальною і для Пакистану, оскільки досягнення стану військової переваги та можливості превентивного ядерного удару щодо Індії – виступають інструментом, що інтегрує суспільство.

УДК 327

Хмель А. О.

МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗВІЗОВОГО РЕЖИМУ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ДЛЯ УКРАЇНИ

Питання безвізового режиму між Україною і ЄС не сходять зі шпальт української преси та промов українських політиків. Чи насправді Україна має можливості для реалізації такого режиму в сучасних реаліях дуже суперечлива тема, адже жодній країні, де триває війна (АТО) візовий режим не лібералізували. Єдиним виключенням може бути Молдова, оскільки не зважаючи на заморожений конфлікт у Придністров'ї безвізовий режим з ЄС Молдові надано за виконання нею низки умов (в першу чергу запровадженню біометричних паспортів для громадян Молдови) з 2014 р. Також можна згадати про Кіпр, але мова йде про той факт, що, можливо, безвізовий режим між Кіпром і ЄС запрацює з 2016 р.

Звернемося до теорії і практики безвізового режиму між ЄС та Україною.

Спочатку проаналізуємо, коли і як почав діяти безвізовий режим для країн ЄС. Розуміємо, що саме Шенгенська угода була спрощенням паспортно-візового контролю на кордонах країн ЄС, тому саме про неї йде мова. Реалізація безвізового режиму в ЄС відбувалася у декілька етапів, які передбачали наступне. Перше, 14 червня 1985 р. було підписано угоду про поступове скасування прикордонного контролю – тобто Шенгенську угоду між країнами Бенілюксу, Франції та ФРН. Друге, 1990 р. цими країнами підписано Конвенцію про введення в дію Шенгенської угоди, що передбачало створення Шенгенської зони з повною відміною регулярного паспортного контролю, уніфіковану візову політику для господарів звичайних паспортів, поліцейське та судове співробітництво. Угода запрацювала в 1995 р. для семи країн (до п'ятірки додалися Іспанія та Португалія). Третє, 31 грудня 1992 р. відбулось підписання Маастрицької угоди, яка запроваджувала громадянство ЄС і громадяни ЄС отримували право пересуватися по всій

території ЄС, відповідно необхідно було повністю скасувати прикордонні процедури на внутрішніх кордонах ЄС. На цьому етапі помічаємо вплетення реалізації Шенгенської угоди в законодавство ЄС. Четверте і останнє, 1 травня 1999 р. вступила в дію Амстердамська угода, яка внесла зміни в Маастрицьку угоду про створення ЄС, в якій п'ятий розділ було присвячено введенню в дію і застосуванню Шенгенської угоди. Цей розділ замінив Шенгенську угоду і отримав назву Шенгенське законодавство. З того часу він є частиною законодавства ЄС і може змінюватися лише в рамках законодавчої процедури ЄС.

На сьогодні повністю застосовують Шенгенське законодавство 22 країни ЄС: Австрія, Бельгія, Угорщина, Німеччина, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Естонія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція а також 4 країни не члени ЄС (члени ЄАВТ): Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія. Шенгенське законодавство виконують не в повній мірі: Болгарія, Кіпр, Румунія, Хорватія. Великобританія приєдналася до Шенгенського законодавства 2000 р., але тільки в частині поліцейського та судового співробітництва. Щодо карлікових держав: Ватикану, Монако і Сан-Маріно, то вони не є членами ЄС та не приєдналися до Шенгенського законодавства, проте ці держави все одно не мають кордонів, які охороняються, з учасниками, які повністю застосовують законодавство. Очікують на входження до Шенгенської зони: Кіпр, Румунія, Болгарія, Хорватія.

Робимо висновок, що питання виконання Шенгенського законодавства не таке просте й однозначне, адже не всі члени ЄС є членами і Шенгенської зони, дехто за власним бажанням. Входження до Шенгенської зони або отримання безвізового режиму з ЄС достатньо тривалий процес, який тягне за собою виконання низки вимог. Відомо, що Шенгенські правила передбачають усунення прикордонного контролю на внутрішніх кордонах між державами, що увійшли в зону, і одночасно зміцнення прикордонного контролю з третіми державами, що межують із зоною. Також країни зобов'язуються вести єдину політику щодо осіб, які тимчасово в'їжджають (включаючи єдину Шенгенську візу), вести узгоджений контроль на зовнішніх кордонах та розвивати транскордонне поліцейське і судове співробітництво. Відтак, безвізовий режим – це частина Шенгенського законодавства.

На сьогодні право на безвізовий в'їзд до Шенгенської зони та безконтрольне пересування по ній, окрім зазначених, мають: Гондурас, Аргентина, Бразилія, Чилі, Гватемала, Коста-Ріка, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Сальвадор, Уругвай, Венесуела, Сент-Люсія, Домініка, Гренада, Сент-Вінсент і Гренадини, Вануату, Самоа, Тринідад і Тобаго, Малайзія, Хорватія.

Достатньо частою практикою є надання безвізового режиму з ЄС іншим країнам тимчасово. Так було, наприклад з Чорногорією та Албанією у 2009 р., коли їх громадяни мали право безвізового в'їзду протягом місяця – з листопада до грудня.

Для того, щоб відповісти на питання, чи слід очікувати отримання безвізового режиму Україні, варто проаналізувати сучасні умови вступу до неї. Планувати запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок українців до країн Євросоюзу почали ще у 2008 р. До кінця 2010 р. Європейська Комісія розробила план, за яким з країнами Східного партнерства (Вірменія, Білорусь, Молдова, Азербайджан та Україна) мало бути лібералізовано візовий режим. План дій зі спрощення візитів своїх громадян до країн ЄС Україна отримала у 2010 р. і від того часу працює над виконанням цього плану. Справа тільки за ефективністю його виконання.

Безвізовий діалог Україна – ЄС відбувся у чотирьох напрямках: безпека документів, включаючи впровадження біометричних даних; управління міграцією, у т. ч. протидія нелегальній міграції та реадмісія; громадський порядок та безпека; забезпечення фундаментальних прав і свобод людини. Основним результатом роботи в рамках безвізового діалогу в першому півріччі 2010 р. стало узгодження високопосадовцями рекомендації щодо переходу до т. зв. «оперативного» етапу діалогу на основі Плану дій з чіткими критеріями для запровадження ЄС безвізового режиму поїздок для громадян України.

Ця домовленість високопосадовців була підтримана на засіданні постійних представників держав-членів ЄС (COREPER) 19 травня 2010 р. та схвалена під час Міністерського засідання Україна – ЄС з питань юстиції, свободи та безпеки 9 червня 2010 р. у м. Брюссель. На останньому заході також було ухвалено рішення про підготовку проекту Плану дій для України. На саміті Україна – ЄС 22 листопада 2010 р. у Брюсселі нашій державі було надано **План дій з лібералізації візового режиму**. Цей документ містить 15 вимог: судове співробітництво з кримінальних справ, покращення умов та порядку видачі проїзних документів та підтвердження особистості (обидві виконані), боротьба з відмиванням грошей та тероризмом, боротьба з торгівлею наркотиками, співробітництво між правоохоронними органами, захист персональних даних, безпека документів, включаючи біометрику, інтегроване керування кордонами, управління міграцією, свобода руху по Україні (ці вісім вимог виконані лише частково, але близькі до повного виконання), надання притулку, боротьба з торгівлею людьми, права громадян, у тому числі і захист меншин (ці три вимоги виконані менше, ніж на половину), протидія і боротьба з корупцією, протидія і боротьба з організованою злочинністю (майже не виконані обидві умови).

Відтак, умов для виконання багато, пройшло 15 років з часу отримання Плану, виконано повністю тільки дві. Результативність виконання дуже низька. Також слід звернути увагу на третій пункт – «боротьба з відмиванням грошей та тероризмом». Офіційно у нас на Сході триває АТО – Антитерористична операція. Тому дану вимогу ми не виконаємо, поки не закінчаться військові дії в Донецькій у Луганській областях. І взагалі, чи може Україна в скрутному економічному становищі, яку півроку тому майже оголосили банкрутом – виконати ці умови? Наприклад, надання притулку або свобода руху по Україні? Це великі матеріальні витрати.

Окрім того, що українська влада не поспішає виконувати умови отримання безвізового режиму, важкий економічний стан, АТО і т. д. звернемося також до питання довіри серед громадян ЄС до України, адже рішення про надання безвізового режиму для наших громадян має бути ухвалено всіма країнами-членами ЄС.

Так, навіть у лояльній до Україні Польщі тільки 30 % громадян підтримують скасування візового режиму з Україною. У Німеччині ця частка помітно менше – 17 %. Але окремі країни ЄС не соромляться перетворювати візи в нездоланий бар'єр. Статистика за 2014 р. доводить: з 22 країн, що входять до Шенгенської зони, 16 збільшили кількість відмов у візах українцям порівняно з 2013 р. Так, Швейцарія та Фінляндія стали відмовляти в три рази частіше, Іспанія, Португалія, Греція та Швеція – майже в два рази частіше. Рекорд встановила Бельгія: показник відмов у 2013 р. у цього королівства і так був одним з найбільших – 5,4 % від загального числа звернень, але торік Брюссель підвищив його до 9,5 %.

Тобто реальність щодо отримання Україною безвізового режиму з ЄС, насправді, не відповідає стану, за якого безвізовий режим буде надано. Для України на цьому етапі це недосяжно з трьох причин: 1) невиконання умов, описаних у Плані; 2) низька довіра громадян ЄС та 3) економічний і політичний стан України, її територія (а вона велика порівняно з тими країнами, які вже отримали для своїх громадян безвізовий режим), близькість до кордонів ЄС, тривале АТО на Сході України. Політики маніпулюють безвізовим режимом для отримання підтримки серед населення, але насправді все інакше.

На сьогодні найреалістичнішим прогнозом щодо отримання Україною безвізового режиму з країнами Шенгенської зони є 2016 р. Але, вважаємо, варто звертати увагу не на поставлені дати, а на якість виконання вимог і на реальні можливості України, тому і ця дата при невиконанні «домашнього завдання» може відтермінуватися на 2017, 2018 р. і т. д.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

ПІДСЕКЦІЯ: Реформування публічного управління в умовах курсу уряду на децентралізацію влади в Україні

УДК 341.231.14

Багмет М. О.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ЧДУ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ НА V КОНГРЕСІ ІНІЦІАТИВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ В М. ЛЮБЛІН (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА, жовтень 2015 р.)

1–3 жовтня 2015 р. у м. Люблін (Республіка Польща) відбувся черговий V Конгрес ініціатив Східної Європи. В його роботі взяли участь більше 1000 представників не тільки зі всього європейського континенту, а й світу. Україну представляли делегації від Міністерства закордонних справ та різних державних і громадських установ. Був присутній і голова представництва ЄС в Україні, пан Посол Ян Томбінські. Оргкомітет Конгресу запросив учасників зібрання підписати Декларацію про партнерство в ім'я європейського миру і безпеки, що й зробила Миколаївська делегація. Потім в урочистій атмосфері представникам ЧДУ імені Петра Могили було вручено 2 дипломи про перемогу на конкурсах євроінтеграційних проектів. Перший (науковий керівник – д-р іст. наук, професор Багмет М. О.) присвячується створенню молодіжного центру для біженців, інший (науковий керівник – канд. економ. наук, доцент Норд Г. Л.) разом із кіровоградськими колегами розглядають соціально-педагогічні проблеми різних верств населення та, зокрема, залучення жінок до активної творчості.

Відродно те, що Миколаївську делегацію з визначними перемогами привітав посол Ян Томбінські, який пообіцяв підтримку в реалізації запланованих заходів.

Приємно також те, що мер міста Люблін Криштоф Жук персонально запросив професора Михайла Багмета на розмову про подальші партнерські відносини Миколаєва і Любліна. Під час зустрічі було ухвалено пропозицію про доцільність підготовки від адміністрації ЧДУ імені Петра Могили заявки до Рамкової програми наукових дос-

ліджень і інновацій ЄС «Горизонт – 2020» з напрямку «Імплементация зарубіжного досвіду щодо запровадження інноваційних технологій на півдні України у сфері охорони здоров'я, демографічних змін та покращення добробуту».

Для реалізації проекту передбачається створення консорціуму у складі:

- Чорноморського державного університету імені Петра Могили, гарантом якого буде виступати Міністерство освіти і науки України, а підтримку здійснювати Представництво Європейського Союзу в Україні;

- Люблінського медичного університету (Республіка Польща), гарантом якого стане мерія міста Любліна та Фундація Менеджерських Ініціатив;

- Хайдельберзького університету (м. Хайдельберг/Гельдерберг, Німеччина), який відкритий у 1386 р. і є найстарішим університетом ФРН. Даний навчальний заклад має не тільки потужний медичний факультет, а й ряд науково-дослідних інститутів із соціальної та профілактичної медицини, еталонну для всієї Європи медичну клініку, де на сучасних приладах, які відповідають міжнародним стандартам, і здійснюються інноваційні методи комплексного лікування.

Головною метою проекту є створення на півдні України, зокрема у м. Миколаїв на базі ЧДУ імені Петра Могили такого медичного комплексу, який включав би медичний інститут, клініку, басейн, спортивно-оздоровче містечко та іншу інфраструктуру, де можна, використовуючи інноваційні технології, здійснювати діагностування на новітній медичній апаратурі, проводити лікування пацієнтів, готувати медичні кадри нової генерації, реалізовувати обмін досвідом та стажування.

Актуальність цього проекту посилюється причинами, пов'язаними із руйнуванням системи охорони здоров'я та довілля України в результаті російської агресії у Донбасі й анексії Криму. Це призвело до скорочення кількості медичних кадрів, які готувалися в медичних університетах, а також у медичних коледжах цих регіонів. Крім того, поява сотень тисяч вимушених переселенців на півдні України потребує посилення уваги щодо здійснення піклування про їх стан здоров'я і реабілітацію як серед мирного населення, так і воїнів АТО. Усе це зумовлює доцільність створення на партнерських засадах саме в Миколаєві сучасного медичного інноваційного комплексу, який відповідатиме європейським принципам і стандартам у сфері охорони здоров'я та добробуту.

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВНО-СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ

Некорумпований стиль поведінки тільки-но входить до повсякденного життя в Україні, особливо це стосується політичної та владної діяльності. Відчувається ще сильний супротив боротьбі з політичною корупцією або, що значно гірше, використання такої боротьби у власних інтересах, коли за рахунок цього проходить позбавлення від опонентів.

Для політичної корупції характерним є саме те, що вона може бути або правопорушенням, або цілком законною діяльністю. З цього приводу достатньо оригінально говориться в дослідженнях Центру Разумкова. «Політична корупція є дещо більше, ніж відхилення від формальних, писаних норм законодавства, професійних кодексів поведінки чи судових постанов. Політична корупція має місце тоді, коли правлячі політики зловживають (порушують) закони та правила, ігнорують або обходять їх, чи випишують закони та правила таким чином, щоб сприяти реалізації своїх приватних інтересів».

До першої категорії належить групове чи особисте збагачення. За допомогою влади привласнюються значні фінансові, матеріальні та інші ресурси. Це може проходити в різний спосіб – як протизаконний, так і цілковито в рамках чинного законодавства. Найвне лише порушення моральних норм та політичних зобов'язань, що даються перед отриманням владної посади.

До другої категорії цілей політичної корупції відносять отримання, розширення та збереження влади. Тут також має місце досягнення мети в законний чи незаконний спосіб, а також шляхом підлаштування під себе нормативно-правової бази. Для досягнення цілей другої категорії використовуються такі засоби:

- купування голосів виборців або політичної лояльності;
- маніпуляції правоохоронними та наглядовими органами для уникнення покарання;
- купування конкретних владних рішень;
- використання бюджетних коштів для фінансування виборчої кампанії та загалом діяльності політичних партій, а також отримання управлінської посади.

Наявність цілей двох категорій створює «повний корупційний цикл». За умови існування такої схеми кошти використовуються для отримання влади, потім для розширення можливостей і, врешті-решт,

для можливості розпоряджатися бюджетними коштами. Зрештою, цикл може багаторазово повторюватися.

Дослідники зазначають, що політична корупція за своєю суттю – не просто хабарництво чиновників і політиків різних рівнів. Перш за все, це корупційні дії, що впливають на процес формування влади та спричиняють зміни в прийнятті політичних рішень. Також робиться акцент на елементі зради громадянського суспільства з боку корупціонерів такого ґатунку. Фактично корупційна поведінка стає своєрідною нормою, що ретранслюється політичними та управлінськими інститутами. Можливо навіть толерантне ставлення до таких злочинів з боку суспільства.

Для суспільств, що знаходяться на стадії формування громадянського суспільства, виділяють такі чинники становлення політичної корупції:

1) неспівмірність нормативно-правової бази з рівнем політичної культури громадян – наявність закріплених прав та свобод ще не говорить про їх реалізацію, оскільки суспільство може керуватися іншими ustalеними нормами;

2) держава систематично втручається в економічне життя та приватний сектор – громадськості подібне втручання пояснюється складністю формування демократичної держави та перешкодами становленню громадянського суспільства;

3) прихованість процесу прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, мінімізація участі пересічних громадян у цьому процесі;

4) відсутність чіткого розмежування сутності політичної необхідності та державних інтересів – часто приймаються рішення владного характеру в інтересах політиків, але пояснюється це державною необхідністю;

5) відсутність відкритості політичних партій і прозорості процесу створення політичних партій та шляхів їх фінансування – партії створюються не стільки за ідеологічним принципом, скільки у формі бізнес-проекту.

В Україні більшість політичних партій створюються не на ідеологічній основі, а на основі бізнесових інтересів та тимчасових суспільних уподобань. Отже, замість ідеологічних постулатів та еволюційних спрямувань приходять прагматичні інтереси й використання довірливих громадян у власних цілях. Саме це пояснює занадто велику кількість політичних партій в Україні, а також їх створення під конкретні виборні кампанії. Для громадськості негативним є те, що складно розібратись у великому розмаїтті партій, установити реальні та популістські програмні положення.

Політична корупція безпосередньо може впливати на процес формування державних структур та призводить до таких наслідків:

- до влади приходять особи, які за діловими та особистими рисами не заслуговують обіймати отримані посади відповідно до загальних партійних списків, на які виборці не можуть вплинути;
- влада спрямовує свою діяльність не на вирішення суспільно важливих проблем та забезпечення інтересів громадськості, а працює насамперед на отримання власної вигоди та створення сприятливих умов для окремих представників бізнесу.

Підтримуючи думку про те, що політична корупція характерна для різних країн, дослідники все ж таки виділяють деякі однакові прояви. Наприклад, говориться про солідарність у практиці незаконного використання бюджетних коштів, укладання збиткових угод, спотворення пріоритетів економічної діяльності тощо. Окрім цього, доволі частою практикою є видача електорату неправдивої інформації про супротивників у політичному процесі. Така практика дає можливість усунути від влади неугодних осіб чи навпаки – створити видимість політичної боротьби.

Політичні діячі або чиновники, що викриваються в політичних діях, частіше за все уникають будь-якого покарання. Це пояснюється їхнім офіційним статусом, який надає можливість за допомогою політичного, владного та фінансового впливу зводити нанівець діяльність правоохоронних та контролюючих органів. Складність та неоднозначність правової системи сприяє такому вирішенню ситуації. До того ж корупціонери мають можливість використовувати власне становище для формування відповідної нормативно правової бази. Окрім того, мається реальна можливість впливати на правоохоронні органи не тільки для приховування власної причетності до порушення. Негативним є те, що можуть за допомогою цього позбавлятися конкурентів або тиснути на неугодних працівників правоохоронних чи контролюючих органів, розправлятися з ними.

Часто політичну корупцію називають одним із найбільших деструктивних чинників. Вона негативно впливає на суспільне життя країни, створює умови для розквіту злочинності та зневіри громадянами стосовно політичних діячів і чиновників. Відповідно, такий вид корупції є найбільш небезпечним для суспільства. Тому актуальним є використання всіх можливостей для подолання подібного явища. Важливим вбачається залучення широких кіл громадськості, проведення просвітницьких та інформаційних кампаній тощо. Діяльність громадських організацій в антикорупційній діяльності, а особливо в політичній сфері, реально може стати на заваді протиправним або шкідливим діям, формуванню громадської думки стосовно проблеми.

ПЕРЕГОВОРНИЙ ПРОЦЕС У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ КОНФЛІКТНИХ ВІДНОСИН

1. Переговори – це інструмент, що використовувався для врегулювання конфліктів ще задовго до появи правових процедур. Однак те, як проводяться переговори – їх технологія, довгий час залишалося без уваги. Тільки в другій половині ХХ сторіччя переговори перетворилися на об'єкт широкого наукового аналізу, що зумовлено, насамперед, тією роллю, яку почали відігравати переговори в сучасному світі.

Варто зауважити, що намір вести переговори особливо в стані конфлікту дуже важливий, по суті це перехід від конфліктної ситуації до ситуації переговорів.

2. Стратегія поведінки в конфлікті розглядається як орієнтація особистості щодо до конфлікту, установка на певні форми поведінки в ситуації конфлікту.

Основні стратегії поведінки в конфлікті наступні: суперництво, співпраця, компроміс, пристосування.

Стратегії в конфлікті реалізуються через різні тактики:

1. Тактика захоплення та утримання об'єкта конфлікту. 2. Тактика фізичного насильства (збитку). 3. Тактика психологічного насильства (збитку) викликає в опонента образу, зачіпає самолюбство, гідність і честь. 4. Тактика тиску. 5. Тактика демонстративних дій. 6. Санкціонування. 7. Тактика коаліцій. 8. Тактика фіксації своєї позиції. 9. Тактика дружельності. 10. Тактика угод.

Процес ефективного спілкування в конфліктній ситуації безпосередньо пов'язаний із рівнем раціональності поведінки. Тому управління емоціями в конфліктній взаємодії є однією з необхідних умов попередження конфлікту.

3. Дуже важливим є також момент активного слухання. Професійне слухання, на думку С. Панкратова, – заохочення, воно підштовхує до спілкування, а також це своєрідний вплив на партнера, що сприяє розвитку його думки. Потреба бути почутим – важлива складова аспекту комунікації. У діловому спілкуванні виокремлюють два основних стилі професійного слухання: нереклексивний (не відображає одержувану від співрозмовника інформацію), рефлексивний (дозволяє повертати промовцю одержувану інформацію). При рефлексивному слуханні ефективні два прийоми – перефразування і резюмування.

4. Переговорний процес в умовах конфліктних відносин досить складний і має свою специфіку. Несвоєчасне або неправильне рішення, при-

йняте на переговорах, часто спричиняє продовження або навіть посилення конфлікту з усіма наслідками, що звідси випливають. Переговори за умов конфлікту, як правило, виявляються більш успішними, якщо:

- предмет конфлікту чітко визначений;
- сторони уникають використовувати погрози;
- учасники намагаються відійти від розгляду конфлікту як ситуації з нульовою сумою;
- відносини сторін не зводяться тільки до врегулювання конфлікту, а охоплюють багато областей, де інтереси сторін збігаються;
- ставки учасників не занадто високі;
- сили сторін приблизно рівні;
- обговорюється не занадто велика кількість питань (одні питання не «гальмують» вирішення інших).

Під час переговорів оцінка співвідношення інтересів учасниками конфлікту може змінюватися. Складний перетин інтересів і неможливість реалізувати їх поодиночі, шляхом однобічних дій робить учасників переговорів взаємозалежними.

Переговори – процес неоднорідний і складається з декількох стадій, які відрізняються за своїми завданнями, причому кожна стадія має свої особливості:

- підготовка до переговорів (передпереговорна стадія);
- процес їх проведення і досягнення домовленостей у випадку, якщо переговори закінчилися їхнім підписанням (стадія взаємодії);
- аналіз результатів переговорів і виконання досягнутих домовленостей (імплементация).

Кожна з цих стадій має свої особливості, передбачає певні вимоги до учасників переговорного процесу, відповідно й результати.

Побутує думка, що ділові відносини з партнерами на переговорах мають передусім бути дружніми, проте переговори засвідчують не лише спільність, а й відмінність, конфлікт інтересів, вони будуються на взаємовигідній, а не альтруїстичній основі. Поширеною є і точка зору, за якою до партнера на переговорах потрібно ставитися жорстко, конфронтаційно, а будь-які прояви дружнього ставлення є недоречними. Якщо перший підхід хибує некритичним ставленням до протилежної сторони, то другий – надмірною упередженістю, егоїстичністю, а тому обидва не можуть претендувати на конструктивність, а їх використання не може бути ефективним.

Власне переговорний процес. У цей час розкриваються інтереси його учасників та аргументи, якими вони при цьому користуються, відбувається своєрідна конкуренція стратегій, тактик, зближення чи віддалення позицій, наслідком чого є досягнення чи відсутність ре-

зультату. Важливим елементом завершальної стадії переговорів є письмовий звіт. Це не лише підсумковий документ, а й фіксація перебігу переговорів.

Отже, в умовах конфлікту спілкування на переговорах значно ускладнюється негативними стереотипами сторін одна щодо одної, а також іншими феноменами сприйняття й відсутністю каналів комунікації. Однак існує й зворотній вплив. При правильній організації переговорного процесу спілкування сприяє формуванню більш адекватного сприйняття учасниками і того предмета, що викликав конфлікт, і одне одного. Успішними вважаються переговори, за яких обидві сторони високо оцінюють їх результати. Не менш важливими показниками успішності переговорів є ступінь розв'язання проблем та дотримання сторонами взятих на себе зобов'язань.

УДК 351

Верба С. М.

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КАДРОВОЇ СЛУЖБИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зі зміною суспільного устрою України, постає проблема вдосконалення кадрової політики органів місцевого самоврядування. На сучасному етапі трансформації суспільства відбувається реформування його інститутів. У зв'язку з цим змінюються також завдання державного управління.

Однією з головних причин негативних явищ у суспільстві є недосконалість кадрової політики в галузі державного управління, зростання бюрократизації, неналежне виконання державою соціально-захисної функції.

Слід зазначити, що окремі гілки влади, міністерства, відомства, органи місцевого самоврядування розробляють свої кадрові програми і плани, однак у межах стратегії і тактики кадрової політики держави. Тільки за таких умов вона може бути ефективним інструментом державного впливу на економіку і політичне життя. Однак сьогодення потребує виваженої кадрової політики на місцях, певної стратегії щодо напрямків кадрової роботи з тим, аби програми та стратегії соціально-економічного розвитку територіальних громад мали відповідне кадрове забезпечення і мали реальну можливість бути запровадженими в життя.

Одним із важливих технологічних прийомів здійснення стратегічного управління персоналом в умовах кризи є створення чітких інсти-

туційних структур управління персоналом. З цією метою в умовах кризи особливої доцільності набувають кадрові служби. При цьому основними стратегічними завданнями кадрових служб (управління персоналом, відділів кадрів) є розробка та реалізація кадрової політики, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу органів державної влади, у такому ракурсі аби він був спроможним гарантувати відповідні структурні зміни у функціонуванні системи державного управління.

Виходячи із цього, можна чітко поставити основні завдання, які мають реалізовувати функціональні підрозділи відповідних кадрових служб в умовах кризи, спільно з керівником органу влади. До таких завдань доцільно віднести наступні:

1) прогнозування стратегічної потреби органів державної влади в персоналі та джерела її реалізації, конкретизація потреби в підготовці персоналу шляхом налагодження прямого зв'язку з вищими навчальними закладами;

2) системне навчання керівників структурних підрозділів органів державної влади стратегічним методам та формам роботи з персоналом в умовах кризи;

3) розробка рекомендацій щодо раціонального використання персоналу в органах державної влади виходячи із умов кризової ситуації відповідно до їх здібностей і схильностей;

4) виявлення професійної орієнтації персоналу органів державної влади та відповідна адаптація персоналу наймолодшої вікової категорії;

5) виявлення та подолання причин плинності персоналу в органах державної влади в умовах кризи з метою забезпечення динамізації структурних змін у функціонуванні відповідних державно-управлінських структур, запровадження заходів із стабілізації і вдосконалення їх соціальної і демографічної структури, створення інституту наставництва;

6) запровадження ефективних форм матеріального і морального стимулювання персоналу до виконання функціональних повноважень в умовах відповідної кризової ситуації.

Окремим перспективним напрямом роботи органів місцевого самоврядування має стати підготовка нової генерації посадових осіб. З цією метою необхідно поширити управлінську підготовку в закладах вищої та післядипломної освіти, здійснити комплекс заходів з пошуку талановитої молоді для подальшого професійного навчання за спеціальністю «Публічне адміністрування».

Отже, з метою підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, в недалекій перспективі необхідно на державному рівні здійснити низку важливих освітніх та кадрових заходів:

– організувати вивчення і аналіз стану кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування, розробити доступні методики розра-

хунків потреб у кадрах місцевого самоврядування і рекомендації з організації служби в органах місцевого самоврядування та роботі з кадрами;

– розробити пропозиції із формування прямих муніципальних замовлень на підготовку перепідготовку та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, визначитись із органом, який буде координувати цю роботу (обласна рада, Центр тощо);

– на умовах конкурсу, надати можливість вищим навчальним закладам, які мають відповідне науково-методичне і технічне забезпечення (особливо регіональним), здійснювати підготовку та перепідготовку кадрів за цими напрямками, в тому числі і на основі засобів дистанційного навчання;

– вирішити питання гарантованого фінансування витратів на освіту для працівників органів місцевого самоврядування.

Для підвищення рівня статусу та освіченості службовців на місцевому рівні необхідно посилити взаємодію органів місцевого самоврядування та відповідних закладів, і в такий спосіб більшою мірою зорієнтувати ці заклади на проблематику вдосконалення регіонального і місцевого розвитку в контексті європейського вибору.

УДК 352.354

Гіржєв А. О.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОЇ МАТЕРІАЛЬНОЇ ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Однією з основних передумов встановлення в Україні європейської політичної системи є здійснення децентралізації влади (яка відповідно до сучасного енциклопедичного словника являє собою передачу функцій управління від центральних органів влади місцевим органам, розширення кола повноважень органів нижчого підпорядкування управління за рахунок вищих). Запровадження процесу децентралізації породжує ряд питань, які потребують якнайшвидшого вирішення.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує питання створення належної матеріальної основи місцевого самоврядування. Слід відзначити, що в ході децентралізації буде значно розширене коло доходів місцевих бюджетів, проте, на нашу думку, залишаються питання, вирішення яких матиме додатковий позитивний вплив для місцевих бюджетів. У ході децентралізації буде забезпечено передання до місцевих бюджетів 100 % податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності. Проте залишається відкритим

питання стосовно оподаткування підприємств інших форм власності. Як доцільно зазначає В. М. Ємельянов: «На прикладі Миколаївської області це виглядає наступним чином – всі великі супермаркети зареєстровані в Києві, Одесі та інших містах України, державні порти, атомна станція, підприємство «Транс-аміак» та багато інших зареєстровані в Києві і податки сплачують не за місцем розташування, а за місцем реєстрації. За великим рахунком регіону практично не залишається нічого з частини загальнодержавних податків. Раніше це робилося для централізації коштів в одному місці і для подальшого їх виведення по різних схемах в кишені можновладців. Необхідно, щоб загальнодержавні податки сплачувалися по місцю розташування об'єктів господарювання».

Інша проблема вбачається у відсутності у територіальних громад права власності на землю за межами населених пунктів. Так, відповідно до чинної редакції Земельного кодексу за межами населених пунктів у комунальній власності перебувають лише земельні ділянки, на яких розташовано об'єкти нерухомого майна комунальної власності і земельні ділянки, які передбачається використати для розміщення об'єктів, призначених для обслуговування потреб територіальної громади. Усі інші землі за межами населених пунктів, за винятком земель приватної власності, віднесено до державної власності. Ця проблема активно розглядається політиками і науковцями, зокрема варто погодитися з позицією С. О. Янішевського, який зазначає, що відсутність у територіальних громад права власності на землі за межами населених пунктів суттєво звужує матеріальну основу місцевого самоврядування, і як наслідок – обмежує конституційне право територіальної громади щодо самостійного вирішення питань місцевого значення.

Слід нагадати, що в Республіці Польща (досвід якої Україна намагається запозичити) цієї проблеми не було від початку, оскільки земля вже більше 40 років є товаром. Проте слід відмітити, що в Польщі проблема корупції постає не так гостро як в Україні, через що, питання передачі відповідних земель до комунальної власності постійно гальмується.

Тому, передачу земель до комунальної власності доцільно здійснювати лише у випадку унеможливлення використання різних корупційних схем (внаслідок створення більш якісного правового регулювання з ухилом на контроль). Крім того слід відзначити, що передачу земель варто здійснювати після реформи адміністративно-територіального устрою та після завершення процесу об'єднання територіальних громад.

Отже, на нашу думку, вирішення розглянутих питань (оподаткування та передачі землі до комунальної власності) може значно розширити матеріальну основу місцевого самоврядування, що у свою чергу значно посприє соціально-економічному розвитку територій.

ЗАСАДИ ТА ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Державна сімейна політика визначається як заходи держави та інших суб'єктів політики, спрямовані на утвердження чи зміну сімейних відносин, сім'ї як соціального феномену і які зумовлені політичною ідеологією щодо сімейних цінностей. Сімейна політика соціальної держави – це політика, спрямована на створення необхідних умов для успішного функціонування сім'ї, добробут, укріплення і розвиток сім'ї як важливого соціального інституту суспільства та основи стабільності політичної системи.

Мета державної сімейної політики полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

Основоположні принципи, які виражають ставлення держави до сім'ї, в будь-якій державі, закріплюються, в першу чергу, на рівні основного закону – конституційно. В Конституції України закріплюється, що шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка та жінки; кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї; сім'я, материнство і батьківство охороняються державою; кожна людина має право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї. Відповідно до цього визначаються основні соціальні права і гарантії, які забезпечуються чинним законодавством.

Ці положення Конституції знайшли відображення в Сімейному кодексі України, ухваленому 10 січня 2002 року, який визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. У статті 5 Кодексу закріплюється, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї; держава створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство; держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини; держава бере під свою охорону кожну дитину-сироту і дитину, позбавлену батьківського піклування; ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України.

Стратегічно важливим документом для формування нормативно-правових засад державної політики, і сімейної зокрема, є концепція. Концепція державної сімейної політики була ухвалена Постановою Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. Концепція розроблена виходячи з потреби створення належних умов для життєдіяльності сім'ї в Україні і визначає загальну стратегію і пріоритетні напрями державної політики щодо сім'ї.

Важливим є врахування того факту, що виключно соціально-економічні заходи не можуть вирішити всіх проблем у досліджуваній сфері. Зважаючи на ціннісне підґрунтя кризи інституту сім'ї, яка є властивою не тільки для України, але й для інших держав, корені вирішення проблем слід шукати не тільки в економічних засадах матеріальної підтримки сімей, але й духовно-ціннісних. У зв'язку з цим особливого значення набувають такі вказані в Концепції напрями політики, як формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства; сприяння відродженню традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; пропагування і забезпечення наступності поколінь.

У нормативно-правових актах, що формують засади державної сімейної політики, відображена необхідність розв'язання однієї з найважливіших загальносуспільних проблем – стабільного існування і розвитку сім'ї, та формування ефективної сімейної політики.

Разом із тим нормативно-правова база потребує подальшого розвитку і удосконалення. Зокрема, необхідним є подолання термінологічної невизначеності, формування цілісної стратегії сімейної політики, розробка спеціалізованої, адресної державної програми підтримки молодих сімей.

Вкрай важливим на сучасному етапі є дослідження впливу соціально-економічних та духовно-ціннісних факторів на розвиток інституту сім'ї, та їх співвідношення, вивчення достовірних причин негативних явищ у цій сфері, які властиві не тільки для України, але й інших держав, переосмислення соціальних змін із метою пошуку шляхів для формування послідовної, адекватної сучасним умовам сімейної політики.

УДК 67.401

Євтушенко О. Н., Андріяш В. І.

МУНІЦИПАЛЬНЕ УТВОРЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ МУНІЦИПАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Розбудова демократичного, громадянського суспільства в Україні і перехід до ринкової економіки, як у господарському житті суспільства,

так і державному управлінні потребує реформування інституту держави через який, як наголошує Дуглас Норт відбувається «реалізація нових потреб, ... нових правил взаємодії суб'єктів господарської діяльності, їх ствердження в суспільстві через відповідну систему цінностей, функцій і послуг».

Одним із напрямів подібних перетворень є децентралізація державної влади – передача повноважень і коштів на рівень громад (*муніципальне утворення – первинна адміністративно-територіальна одиниця держави, в рамках якої здійснюється місцеве самоврядування*), що дозволить покращити життя населення й сприяти стійкому розвитку муніципальних утворень.

Муніципальний менеджмент, за допомогою якого здійснюється управління муніципальної (комунальної) власністю, враховуючи інтереси місцевого співтовариства, спирається на права, обов'язки та відповідальність органів місцевого самоврядування самостійно вирішувати свої справи, діючи в межах конституції та законодавства держави. Його розбудова в Україні повинне бути спрямоване на покращення життя населення та стійкого економічного зростання муніципальних утворень.

За допомогою муніципального менеджменту відбувається розширення впливу муніципального утворення як суб'єкта муніципально-правових відносин розпоряджатися власними матеріально-фінансовими ресурсами, у формуванні місцевого бюджету і управлінні муніципальною власністю.

В умовах децентралізації державної влади і створення спроможних територіальних громад, які здатні забезпечити належний рівень надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства *муніципальне утворення* стає системоутворюючим елементом розвитку громади, як адміністративно-територіальної одиниці, що визначається, наявними матеріальними та фінансовими ресурсами, що знаходяться в муніципальній власності громади, можливостями залучення інвестицій в об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, ефективністю використання муніципального майна.

Використання потенціалу муніципального утворення за допомогою муніципального менеджменту, як демократичної форми управління муніципальною власністю, потребує вирішення нагальних проблем, серед яких найсуттєвішими є:

– запровадження принципу субсидіарності через прийняття відповідного закону для розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування громад, районів і областей;

– передача муніципальним утворенням (громадам) матеріально-технічних, фінансових ресурсів, об'єктів, які перебувають у спільному управлінні обласних та районних рад і громад, але розташовані на території громад;

– визначення і встановлення меж сформованих муніципальних утворень спроможних територіальних громад, що дозволить нарощувати джерела грошових надходжень до місцевих бюджетів через використання земель;

– конституційно закріпить бюджетну децентралізацію, яка вже діє в Україні з початку 2015 року та додати місцеві податки і збори.

На нашу думку *«муніципальне утворення»*, як цілісна соціально-економічна система, що *складається з трьох* базових підсистем: *територія, населення й економіка* має всі необхідні умови для задоволення потреб громади (місцевого співтовариства). Поряд із традиційно муніципальними сферами життєдіяльності (такими, як комунальне господарство) комплексний соціально-економічний розвиток воно повинне включати й інші сфери, в тому числі взаємодія з органами державної влади, іншими муніципальними утвореннями, економічними, бізнесовими структурами різних форм власності, розвиток соціального й духовного життя населення муніципального утворення тощо.

УДК 351

Ємельянов В. М.

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ РЕСУРСАМИ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Стан кадрового забезпечення державних органів влади, органів місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку не можна вважати задовільним. Єдина кадрова політика щодо установ та організацій, що забезпечують виконання функцій держави, практично повністю відсутня. Відчувається гостра потреба в кваліфікованих кадрах, загальновизнаною є «криза керівників», особливо середньої ланки. Сьогодні на фоні існуючого безробіття ми маємо дефіцит професійних кадрів в органах влади.

Багато років у кожному працівникові бачили перш за все слухняного виконавця, який реалізує вказівки керівника. Такий підхід залишається і протягом усіх років розбудови незалежної України та призводить до того, що більшість керівників не хоче чи не може самостійно приймати рішення та відповідати за них згідно з посадовими інструкціями, що

серйозно гальмує процес перетворення, особливо на місцях. Сьогодні характер трудової діяльності суттєво змінюється, що ставить підвищені вимоги до формування та реалізації кадрової політики в державі. Особливо гостро це питання постає в системі управління персоналом в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Управління людськими ресурсами має здійснюватися через прогнозовану кадрову політику, яка немає бути недеklarативною чи абстрактною, а мати творчий, дієвий характер, бути системною, комплексною та всебічною, носити новаторський, а не кон'юнктурний характер. Сучасна державна кадрова політика повинна мати послідовний демократичний характер. Державна кадрова політика формується із сукупності таких заходів:

- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів;
- відбір кадрів для заміщення посад;
- підвищення престижності посад, пов'язаних зі здійсненням функцій держави;
- інформаційне забезпечення прийняття кадрових рішень;
- оцінка ефективності роботи кадрів;
- забезпечення відповідальності та запобігання корупції.

На жаль, в Україні поки що не вдається сформуванню дієздатну систему державного управління ринковими перетвореннями, змінити стиль, методи та традиції, успадковані від адміністративної системи.

Принципова, виважена й цілеспрямована державна кадрова політика в центрі та на місцях покликана подолати непрофесіоналізм і безвідповідальність чиновників, викоринити їхнє бюрократично-корумповане ставлення до задоволення прав та потреб людей, суттєво покращити діяльність органів державної влади.

Основні питання формування кадрового потенціалу в органах державної влади та місцевого самоврядування полягають у науково обґрунтованих кадрових технологіях та механізмах, що сприяють підвищенню якості, ефективності й результативності діяльності державних службовців. Одним зі шляхів досягнення цілей професіоналізації є управління персоналом, його професійним досвідом.

На мій погляд, чинний механізм державного регулювання кадрових процесів не дає можливості досягати їх ефективного використання. Через це відбувається зниження професіоналізму службовців, зменшення довіри населення до органів влади, зростає плінність кваліфікованих кадрів.

У контексті впровадження нової системи управління людськими ресурсами важливими є технології професійного відбору кадрів, професійної підготовки, перепідготовки, прогнозування кар'єри, адаптації та мотивації кадрів і технології розвитку персоналу.

Перспективою подальшого розвитку цього напрямку є аналіз закордонного досвіду із зазначених питань, розробка комплексних процедур та технологій щодо управління людськими ресурсами в органах державної влади.

УДК 336

Курносів О. В.

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ОСНОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Успішне функціонування економіки будь-якої країни тісно пов'язане з оптимальним забезпеченням формування та виконання бюджету, який є важливим інструментом регулювання її соціально-економічного розвитку. Від якісного здійснення бюджетного процесу залежить дієвість бюджетної політики, яка повинна позитивно впливати на економічну та фінансову стабільність держави, соціальний рівень життя її громадян.

Глобальна криза, яка значно вдарила по економіці України, виявила та посилила фундаментальні економічні проблеми, засвідчила, що експортно-сировинна модель економіки є вкрай нестабільною і не може забезпечити сталий економічний розвиток країни в довгостроковий період. Закономірно, що спроба розбудови на базі такої моделі господарського комплексу «держави добробуту» європейського зразка, в якій міцні вільні ринки гармонічно поєднувалися б з високими соціальними стандартами та широким переліком якісних державних послуг, виявилися невдалою.

Одним із чинників провалу у виконанні завдання високих показників соціально-економічного розвитку стала неефективна система державних фінансів. В умовах глобальних економічних потрясінь та їх внутрішньоекономічних наслідків, коли саме бюджетно-податкові інструменти мали б стати основою антикризової політики України, проблема та дисбаланси державних фінансів почали продукувати додаткові загрози для економіки. Розбалансований стан системи державних фінансів погіршив соціально-економічне становище країни та інвестиційний клімат, пришвидшив інфляційні процеси, поставив країну перед загрозою дефолту.

Деякі потенційно ефективні управлінські інструменти бюджетної системи, як-то програмно-цільовий метод, були на практиці настільки деформовані, що не відповідали своєму змісту. Крім того, з другої

половини минулого десятиліття бюджетна система об'єктивно не могла вирішувати низку нових завдань. Їх реалізація потребувала серйозної модернізації бюджетної системи, з-поміж актуальних завдань якої було: формування певних обмежень та стримувань для необґрунтованого розширення соціальних бюджетних видатків; впровадження системи запобігання надмірній борговій активності; підвищення ефективності використання бюджетних коштів; упорядкування сфери державних закупівель; підвищення економічної ефективності інвестиційних видатків бюджету; упорядкування діяльності спеціального фонду; унормування джерел наповнення різних фондів бюджету; оптимізація моделі стабілізаційного фонду; урегулювання фінансових потоків між бюджетом, позабюджетними фондами та державними монополіями.

Окремим блоком проблем, характерних для бюджетної системи була фінансова слабкість місцевих органів влади, які по суті перетворилися на регіональні відділи центральних органів і відповідно були неспроможними самостійно вирішувати проблеми регіону.

Водночас, як свідчить практика європейських країн, саме регіони можуть справити значний вплив на економічний розвиток держави і підвищити ефективність бюджетної системи загалом. В економічно розвинених країнах ЄС місцеві органи влади, що несуть відповідальність за соціально-економічне становище відповідної адміністративно-територіальної одиниці, здійснюють активну економічну політику, в тому числі з питань пошуку та залучення інвесторів. Закономірно, що місцеві органи влади ліпше обізнані з можливостями та фінансовими потребами регіону, тому розподіляють бюджетні кошти за тими напрямками, де це необхідніше.

Завдання перерозподілу дохідних джерел і зобов'язань між центральним та місцевими бюджетами в Україні вже давно потребує вирішення. Місцева влада мала надмірні фінансові зобов'язання, проте надто вузьку фінансову базу для їх реалізації.

Головною причиною надто вузької для здійснення автономної економічної політики ресурсної бази місцевих бюджетів була незацікавленість центральної влади в децентралізації бюджетно-податкової системи. Адже це обмежить повноваження та звужить її ресурсну базу.

Для створення надійної основи переходу на європейські стандарти організації суспільного життя необхідним є вдосконалення функціонуючого в Україні інституту самоврядування з відповідними органами управління та самодостатніми місцевими бюджетами, практикою передачі державних повноважень місцевим органам влади; пошук нових шляхів забезпечення стабільності бюджетної системи, стійкості міжбюджетних відносин та підвищення ефективності бюджетного регу-

лювання. Питання використання місцевих бюджетів, як дієвого інструменту управління соціально-економічним розвитком та важливої основи фінансового забезпечення повноважень державних та місцевих органів влади у процесі виконання конституційних обов'язків набувають дедалі важливішого значення.

Аналізуючи становище бюджетної системи, як інструмента державного регулювання соціально-економічним розвитком, зазначимо наступне. У сучасному суспільстві держава не лише є модератором суспільно-економічних відносин, а й реалізує широкий перелік функцій, які потребують адекватного фінансового забезпечення. Відповідно до цих запитів будується система державних фінансів, що формує інституційні межі, в яких реалізується бюджетно-податкова політика держави, орієнтована на вирішення комплексу завдань для реалізації державних функцій.

Разом із головною тенденцією минулого стосовно зростання розміру держави в економіці та збільшення частки ВВП, що перерозподіляється через бюджет і веде до розростання та розгалуження системи бюджетних фінансів, тенденцією останнього часу стали процеси децентралізації державного управління, розподіл відповідальності та фінансових ресурсів, що спричинило децентралізацію бюджетної системи. Європейський досвід свідчить, що багато внутрішніх функцій, а також управління фінансовими ресурсами ефективніше може реалізувати регіональний рівень влади. Тому передача більшого обсягу фінансових ресурсів до місцевих бюджетів у сучасних економічно розвинених державах призводить до рівноправного партнерства в системі відносин центрального бюджету та місцевих бюджетів. Для ефективного функціонування зазначених ідей в Україні необхідні адекватні дієві механізми. Так, слід відмітити, що нова редакція Кодексу в частині місцевих бюджетів спрямована на формування прогнозованої бюджетної політики, регіональне економічне зростання, збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин.

Реформування бюджетної системи відбувається як на рівні змін принципів її функціонування, що містяться в новому Бюджетному кодексі, так і на рівні окремих її елементів та механізмів. Попри те, що в окремих напрямках досягнуто відчутного процесу, низку завдань було виконано переважно формально, що, очевидно, не змінить ефективності функціонування окремих механізмів на практиці.

На це спрямовані дорожня карта та першочергові пріоритети реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», де метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Укра-

їні, реалізація в повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Рационально побудована система державних фінансів повинна забезпечувати уряд відповідним інструментарієм та створювати певні обмеження для запровадження заходів, що суперечать завданням і пріоритетам соціально-економічного розвитку держави та роблять загрози макроекономічній стабільності.

Реформування податкової системи України відбувається з урахуванням сучасних тенденцій розвитку систем оподаткування у країнах-сусідах та країнах – членах ЄС. Зазначені тенденції формуються під вирішальним впливом міжнародної податкової конкуренції, європейської податкової гармонізації і координації національної податкової політики. Це важливо враховувати з огляду на досягнення стратегічної цілі – інтеграції України до ЄС.

УДК 351

Малікіна О. А.

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Управління конфліктами є стратегічною складовою розвитку та успішного функціонування органів державної влади. Будь-який конфлікт, який має місце в органах державної влади, може виконувати як позитивну так і негативну функцію. Більшість сучасних конфліктологічних теорій доводять функціональну необхідність виникнення та відповідне управління конфліктами.

Управління конфліктами передбачає розроблення функціональних рекомендацій з оптимізації діяльності державно-управлінської структури загалом. Розроблення таких рекомендацій спирається на методи та засоби їх вирішення. Однак це у жодному з випадків не спрямовано на обов'язкове подолання конфлікту, а лише на технологію ефективного управління ним.

Конфлікти в самому загальному вигляді можуть кваліфікуватися як конструктивні і деструктивні.

У будь-якому конфлікті необхідно чітко виділяти стратегію й тактику його розв'язання. Стратегія визначається змістом самого конфлікту і його сприйняттям.

Деякі науковці вирізняють наступні види стратегій розв'язання конфліктів:

- ухилення від конфлікту (бажано, якщо мета не дуже важлива);
- домінування (коли мета важлива, першорядна);
- капітулянтство (коли відносини в колективі важливіше цілей суперників).

У тактиці вирішення конфліктів виділяють наступні способи:

- підтримка «статус-кво» може застосовуватися для виграшу часу, це тактика союзників, тактика накопичення інформації;
- домінування може застосовуватися при необхідності швидкого реагування, коли немає часу для дискусій, коли керівник упевнений, що нічого ділового вже запропонувати не можуть, коли керівник свою точку зору вважає єдино правильною;
- компроміс може застосовуватися у випадках, коли обидві сторони переконані, що зближення можливо, при цьому компроміс може бути досягнутий шляхом взаємних поступок за незначними питаннями (коли обидві сторони відчувають свою вигоду) або співробітництва (коли конфліктуючі сторони бажають мирного результату).

Процес управління конфліктами залежить від багатьох факторів (позиції, мотиви, потреби, стереотипи, переконання, упередження), які за необхідністю мають враховуватись керівником при реалізації тактики подолання конфлікту.

Залежно від виду конфлікту обирається метод управління ним та структурний підрозділ, який опікуватиметься його вирішенням. До основних структурних підрозділів вирішення конфліктів належать: керівник органу державної влади, служба управління персоналом органу державної влади, психолог органу державної влади, соціологи органу державної влади, профспілковий комітет.

Методи й способи вирішення конфліктів різноманітні – від бесід, прохань, переконань, роз'яснень до силового вирішення (придушення, переклад, роз'єднання, наказ, рішення суду).

Вважається, що конструктивне розв'язання конфліктів залежить, як мінімум, від чотирьох факторів: адекватність сприйняття конфлікту; відкритість й ефективність спілкування; створення атмосфери взаємної довіри й співробітництва та визначення суті конфлікту.

Згідно з усталеним поглядом класичного менеджменту на конфліктну ситуацію, конфлікт є ознакою неправильного управління, а енергія, витрачена службовцями на суперечки між собою, рівноцінна зниженню продуктивності праці. Відповідно до уявлень цієї школи менеджменту, всі конфлікти дисфункціональні.

Сучасний погляд на конфліктні ситуації полягає в тому, що суперечки серед службовців вважаються не лише неминучими, але й необхідними: вони продукують творчі, новаторські вирішення проблем.

Конфлікти неминучі, але вони піддаються залагодженню і позитивному розв'язанню. Справді, багато конфліктів є дисфункціональними, але правильне розв'язання конфліктних ситуацій дає можливість підвищити ефективність діяльності установ.

УДК 351

Савчук О. В.

ДЕРЖАВНА КАДРОВА ПОЛІТИКА – ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Існують різні підходи до тлумачення терміна «кадрова політика» в управлінській практиці. Перший – це стратегія роботи з кадрами кожного суб'єкта управлінської діяльності. Другий – це кадрова діяльність. Вони відображають різні сторони кадрового процесу. Але кадрова політика, значно ширша за змістом, ніж державна кадрова політика, де суб'єктом виступає держава.

Під державною кадровою політикою слід розуміти державну стратегію роботи з кадрами на загальнодержавному рівні. Державна кадрова політика – галузь загальної політики щодо принципів і методів відбору громадян на державну службу, їх підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, розстановки та переміщення, використання та мотивування. Вона є інтегрованим відображенням групових, місцевих, кооперативних та інших інтересів через формування кадрового складу органів влади, органів місцевого самоврядування.

Об'єктом впливу державної кадрової політики є кадровий потенціал суспільства, комплекс відповідних правових норм, принципів, форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення реалізації мети, цілей і завдань, які визначаються кадровою політикою всіх рівнів.

Враховуючи, що державна кадрова політика включає вплив суб'єкта на об'єкт, тобто держави на всі категорії населення, що працює, її вплив поширюється і на органи місцевого самоврядування, тому що є складовою сучасної стратегії розвитку держави і суспільства. Суб'єктами формування та здійснення державної кадрової політики виступають кадрові служби органів місцевого самоврядування.

Найважливішим завданням на сучасному етапі розвитку будь-якої територіальної громади є створення такого механізму кадрового забезпечення, який би дав можливість на базі сучасних науково-технічних досягнень готувати кваліфіковані кадри здатні застосовувати теорети-

чні знання на практиці. Механізми управління посадовими особами місцевого самоврядування мають свої особливості і жорстко регламентуються спеціальною системою нормативно-правових актів держави, що зумовлює необхідність побудови чіткої схеми супроводу системи роботи з кадрами.

Кадрове планування місцевого самоврядування складається з кількох етапів. На першому етапі встановлюються головні завдання, які виходять із цілей організаційної структури, щоб забезпечити необхідну кількість та якість персоналу на кожному місці і в необхідний час. На другому етапі розробляється кадрова стратегія організаційної структури, у зв'язку із загальними умовами її розвитку. На третьому етапі визначаються конкретні цілі кожного робітника та уточнюються принципи керівництва всередині організаційної структури. На четвертому етапі плануються заходи, які здатні реалізувати конкретні цілі кожного службовця.

Результати кадрового планування залежать від внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників належать: аналіз змісту праці, аналіз відносної цінності праці, класифікація посад, аналіз результатів праці, аналіз продуктивності праці, аналіз оплати праці. До зовнішніх чинників належать: програмні цілі і бюджет організації, зміни в нормативних актах, ситуація на ринку праці, політичне середовище. Останній чинник у сучасних умовах набуває особливої значущості.

Стратегія кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку суспільства базується на стратегії кар'єрного зростання посадової особи органа місцевого самоврядування і повинна стати стимулюючим фактором професійно-посадового розвитку кадрів. Варіанти фахового розвитку і посадового переміщення повинні бути представлені у плані кар'єри, який може бути коротко-, середньо-, або довготерміновим.

В основу планування кар'єри можуть бути покладені такі методики:

- а) методика уточнення цінностей – визначення найважливіших життєвих та трудових інтересів з точки зору їх значущості для людини;
- б) методика виявлення рівня задоволення роботою, визначення виду діяльності, якому надається перевага конкретним службовцем;
- в) персональний розвиток і значущість роботи.

Кадрова політика в органах місцевого самоврядування як складова внутрішньої та зовнішньої політики держави і засіб її реалізації формується на основі та в межах державної кадрової політики та в інтересах останньої.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Знання в галузі науки державного управління не можна вважати повними без дослідження зарубіжного досвіду управлінських процесів. Вивчення зарубіжних практик дає можливість вийти за межі вітчизняної наукової традиції, по-новому осмислити наявні концепції та категорії, а також виробити шляхи удосконалення сучасної системи державного управління в Україні та вирішення наявних науково-практичних проблем.

У процесі вивчення та застосування зарубіжного досвіду вчені використовують наступні наукові підходи: ознайомчо-інформаційний – полягає у відтворенні картини того, що відбувається за кордоном, переважно в перекладі та публікації зарубіжних джерел інформації про зарубіжний досвід або в описі того, що спостерігали науковці, які виїжджали за кордон; аналітично-інформаційний – відбувається оцінка інформації, приведення розрізнених відомостей у логічно обґрунтовану систему залежностей (просторово-часових, причинно-наслідкових та інших), що дозволяють дати правильну оцінку як всієї сукупності фактів, так і кожному з них окремо; порівняльно-аналітичний – зарубіжний досвід не тільки описується, але співставляється з вітчизняним, виділяються подібні риси та відмінності, а на основі порівнянь робляться оцінки та висновки; науково-прикладний – пов'язаний із науковим обґрунтуванням процесу, процедур, методів практичного осмислення зарубіжного досвіду, вилучення ідей, їх трансформації у варіанти (версії) прикладних рішень щодо реалізації досвіду; впроваджувальний – виражає практичні шляхи реалізації досвіду, експериментальну перевірку ефективності його застосування, вибір найкращих варіантів. Залежно від підходу та специфіки сфери дослідження обирається відповідний набір спеціальних наукових методів.

Водночас ще більшої ваги в процесі вивчення зарубіжного досвіду державного управління набуває застосування основних методологічних принципів наукового дослідження. Недотримання хоча б одного з них суттєво знизить рівень проведеного аналізу, якість висновків та рекомендацій.

Слід враховувати, що важливими під час дослідження зарубіжного досвіду є проблеми розуміння термінології. Характеризуючи сутність термінологічних труднощів використання досвіду зарубіжних країн в

удосконаленні законодавства дослідник Є. А. Мамай зазначає, що вона не зводиться лише до теоретичних дискусій, а має вихід на проблеми правозастосування, оскільки конкретні поняття законодавства пов'язані з чітко визначеними процедурами реалізації та правовими наслідками. При цьому часто абсолютно адекватного перекладу у вигляді конкретного терміна, що відповідає вітчизняному законодавству, знайти неможливо.

Важливо виокремити ті сфери за якими краще вивчати державно-управлінські процеси в різних країнах. На думку українських науковців, дослідження зарубіжного досвіду державного управління, як і комплексність застосування його позитивних сторін в Україні, має базуватися на широкому доктринальному тлумаченні поняття «державне управління» як системи органів державного управління в державі з урахуванням традиційного поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Здійснюючи реформування, принципово необхідно проаналізувати особливості розподілу повноважень між органами державного управління з урахуванням форми правління, форми державного устрою та політичного режиму, що притаманні конкретній державі. Однак на наш погляд слід враховувати ширший перелік критеріїв.

Критерії адекватності застосування зарубіжного досвіду

Форма державного правління та обсяг повноважень органів державної влади
Форма державного устрою
Політичний режим
Процедура формування органів державної влади
Розстановка політичних сил
Рівень співробітництва гілок влади
Система місцевого самоврядування та управління (ступінь децентралізації влади)
Розвиток громадянського суспільства (участь громадськості в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні) і соціального партнерства
Корупційна складова (індекс сприйняття корупції)
Відкритість органів державної влади
Якість надання адміністративних послуг
Рівень ефективності державного управління
Показники соціальної сфери і регулювання соціальних процесів
Характер економічних відносин
Модель державної служби та особливості здійснення кадрової політики
Модель визначення складу уряду
Відповідальність державної влади
Традиції державного управління

УДК 354(430)

Плеханов Д. О.

УПРАВЛІННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЮ РОБОТОЮ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ В НІМЕЧЧИНІ

Сьогодні система управління державною службою в Україні потребує реформування, зокрема його вимагає організація та особливості управління профорієнтаційною роботою на державній службі. В контексті проведення змін актуальним є аналіз досвіду європейських країн, зокрема Німеччини.

У кожній країні функціонують певні системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, де підготовка здебільшого ведеться в спеціалізованих навчальних закладах – інститутах, академіях, школах, які за статусом часто стоять вище від звичайних закладів вищої освіти, зокрема університетів (наприклад Національна школа державного управління у Франції, Федеральна академія державного управління в Німеччині, Коледж державної служби у Великій Британії, Національна школа державного управління в Польщі, Академія державної служби при Президентів Російської Федерації, Вища школа державного управління в Угорщині та ін.).

Підготовка та підвищення кваліфікації є важливим елементом у країнах Європейського Союзу, а особливо в країнах, що нещодавно до нього приєдналися, таких як Польща та Угорщина. Прагнення створити нову державну службу веде до великих зусиль щодо трансформації практичних прийомів, можливостей і адміністративної культури агентів, кар'єри яких розвиваються в управлінських структурах із негнучким ієрархічним підпорядкуванням.

Система освітньо-фахової підготовки управлінських кадрів у Німеччині належить до систем закритого типу. Вона включає в себе як загальнодержавні структури (Федеральна Академія державного управління, Міністерство внутрішніх справ, Федеральна вища школа державного муніципального управління та Академія Німецької спілки державних службовців), так і відповідні земельні вищі школи. На регіональному рівні підвищення кваліфікації забезпечується переважно інститутами підготовки. Крім того, програми з підготовки державних службовців запроваджені у низці німецьких університетів та вищих шкіл.

Перевагами Німецької системи підготовки управлінських кадрів є чітко вивірене балансування між теоретичними знаннями та практичними навичками, які отримує державний службовець під час навчання. Водночас значним недоліком є орієнтація системи навчання на юриди-

чну спрямованість, якщо кандидат на посаду вищої категорії не має юридичної освіти, то протягом двох років проходить перепідготовку в спеціальних навчальних закладах за напрямом юрист.

Німецька система вищої освіти не використовує конкурсних вступних іспитів і надає загальну підготовку. Ці принципи зберігаються й у німецькій системі державної служби. Майбутні державні службовці, одержуючи свій перший академічний ступінь, вступають до спеціальної підготовчої служби, що надає одночасно теоретичну і практичну підготовку. Студенти, які вчаться за такими програмами, уже фактично пройшли конкурсний відбір для прийняття на державну службу і, відповідно, мають певний статус. Таке навчання ці особи проходять у Школі адміністративних наук, спеціалізованих закладах для підготовки персоналу для окремих міністерств та у Федеральній Академії державної адміністрації. Успішне складання іспитів за результатами навчання є необхідною умовою для прийняття на державну службу. Іспит дозволяється перескладати один раз.

У системі державного управління Федеративної Республіки Німеччина на федеральному рівні підвищення кваліфікації федеральних службовців покладається на Федеральну академію державного управління при Федеральному міністерстві внутрішніх справ, яка має шість кампусів.

На навчання службовці відбираються за рішенням установ на місцях, при цьому враховується, за якою програмою необхідно пройти підвищення кваліфікації (для кожної програми є свої передумови). Якщо кандидат відповідає попереднім вимогам програми (цільовій групі, групі посад, функціональним обов'язкам та має належні попередні знання для навчання за програмою), він зможе взяти участь у програмі. Усі курси в Академії побудовані згідно з потребами органів влади, а кількість місць на курсах визначається за заявками установ.

У Німеччині є низка закладів освіти, що готують фахівців для роботи на державній службі. Головним з них є Федеральна академія державного управління Міністерства внутрішніх справ. Ця академія розташована в м. Бонн, а її філія – у Берліні.

Основними завданнями академії є: підвищення кваліфікації державних службовців федеральних органів влади; навчання новопризначених державних службовців; підвищення кваліфікації вищих керівних кадрів; консультативні послуги з відбору, оцінювання та кар'єрного просування персоналу.

КРИТЕРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Систематичний моніторинг громадської думки створює передумови для оптимізації системи державного управління та місцевого самоврядування. Залучення результатів дослідження повинне мати позитивний ефект як для органів публічної влади, так і для широкої громадськості, об'єднань громадян, що є представниками її інтересів.

В сучасних умовах формування громадянського суспільства до процесів виконання владних повноважень повинен бути залучений кожен громадянин. Водночас, першочерговим завданням для органів влади є створення таких політико-правових умов, що слугуватимуть становленню громадянського суспільства та зміцненню громадських об'єднань як повноцінну сторону у вирішенні проблем соціально-економічного та соціокультурного характеру.

На сьогодні в державі наявна проблема того, що недостатньо враховується та досліджується органами влади громадська думка. До того ж, складним є визначення дослідження громадської думки, що розуміється як опосередкована форма консультацій органів влади з громадськістю стосовно створення й впровадження державної політики. Дослідження громадської думки реалізується за допомогою:

- соціологічних досліджень, наприклад, анкетування, контент-аналіз вхідної інформації;
- запровадження створення колонок у друкованих чи Інтернет ЗМІ;
- використання експрес-аналізу інтерв'ю, коментарів та різноманітних матеріалів у ЗМІ для визначення точки зору різних груп населення;
- обробки даних та узагальнення зауважень і пропозицій, що висловлені через звернення громадян;
- аналізу конкретної інформації, яка надходить через скриньку скарг тощо.

В ідеалі, результати дослідження громадської думки повинні використовуватися органами влади під час виконання своїх функцій, ухвалення відповідних рішень, а також їх подальшого впровадження.

Моніторинг громадської думки щодо діяльності органів влади повинен сприяти підвищенню ефективності прийняття рішення та впровадження державної політики. Органи публічної влади при цьому є зацікавленою стороною, оскільки це спрощує їх роботу. Забезпечен-

ня зворотного зв'язку відбувається також за допомогою соціологічних опитувань, що виконують наступні функції: інформаційна, просвітницька та іміджева. Тобто за їх допомогою люди отримують інформацію щодо діяльності влади та подальших перспектив, дізнаються про обов'язки органів влади та їх повноваження. При цьому створюється імідж відкритого органу влади, готового до співпраці та компетентного у виконанні власних повноважень.

Важливим у проведенні моніторингу є системність проведення та стабільність запитів. Додатковим фактором впливу можна назвати прийняття важливих рішень, визначальні моменти в діяльності органів влади, оскільки вони можуть впливати на динаміку змін настроїв громадськості. Моніторинг може бути декількох видів залежно від періодичності та мети: квартальний, піврічний, річний, загальний, конкретний тощо. Якщо брати до уваги критерії оцінювання громадської думки, то їх можна зобразити у вигляді трирівневої структури.

I рівень (загальний):

- дотримання прав громадян;
- відповідність діяльності законодавству;
- результативність.

II рівень (визначення напрямів моніторингу):

- рівень задоволення органами виконавчої влади життєвих потреб населення на відповідній території чи у відповідній галузі;
- прозорість та відкритість у діяльності органів виконавчої влади.

III рівень (конкретизація обраних напрямів):

- результативність;
- своєчасність;
- професійність;
- активність;
- систематичність;
- правдивість.

Недоліком використання цих критеріїв оцінювання громадської думки є те, що вони можуть використовуватися узагальнено, без розкриття теми широким переліком уточнювальних питань. Для подолання цієї проблеми варто залучати фахівців із відповідною освітою та досвідом роботи.

Слід відмітити, що дослідження громадської думки має таке важливе завдання, як фіксація об'єктивного становища в суспільстві та суб'єктивного відображення у свідомості громадян. Відповідно формуються етапи дослідження громадської думки:

- перший етап – визначення інструментарія та розробка методології дослідницької діяльності, конкретизація заходів діагностики ак-

туального стану громадської думки; важливим результатом цього етапу є формування цілісної картини щодо структури та характерних особливостей громадської думки на певних територіях, серед конкретних колективів тощо; для подальшої аналітичної роботи створюється база даних для подальшого прогнозування розвитку справ у різних сферах суспільного життя; як результат – створення суцільної програми дій щодо стабілізації становища, подолання незадоволеності та формування позитивної громадської думки;

- розробка конкретного плану прогнозування громадської думки на певній території та в окремих групах людей; структурування та типологізація громадської думки в перспективі;

- вироблення концепції закріплення результатів моніторингу та варіантів реагування на зміни настроїв, стабілізації й подальшого досягнення позитивного результату; основною складовою є надання пропозицій щодо формування позитивної громадської думки за допомогою соціально-економічних важелів впливу та соціально-психологічних важелів, серед яких громадські слухання, прес-конференції та інші варіанти особистого контакту представників публічної влади з громадою та окремими групами людей.

Дослідники признають за необхідне продовжувати роботу у таких напрямках:

- підвищити інтенсивність моніторингу громадської думки та поглиблювати його у різних напрямках;

- більш дбайливо ставитися до збору інформації та її подальшої обробки, запроваджувати в роботі етичні стандарти;

- сама офіційна інформація про діяльність органів публічної влади та посадовців повинна стати більш доступною, максимально простою у сприйнятті, а головне – своєчасно подаватися.

УДК 323.172

Льчанінова Н. І.

Децентралізація як запобіжник федералізації країни

Розмови про децентралізацію влади та передачу ширших повноважень регіонам України ведуться давно і напружено.

Ця реформа є одним із головних кроків, які очікують від діючої влади більшість українців. Однак мало хто говорить про те, що насправді представляє із себе децентралізація і яким чином регіони повинні отримати ті довгоочікувані та давно обіцяні повноваження.

«Україна є республікою», – так визначає стаття 5 Конституції України. Республіка (від лат. *respublica*) – справа громади.

У конституційному вимірі децентралізація публічної влади втілюється в реалізації принципу народного суверенітету: «Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ст. 5 Конституції України); поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6 Основного Закону); конституційного правопорядку, відповідно до якого «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Основного Закону); конституційного визначення та розподілу повноважень щодо парламенту, Президента, уряду, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування (IV, V, VI, XI розділи Конституції України); засад територіального, адміністративно-територіального устрою України (IX, X розділи).

Децентралізація – комплексне явище, що є предметом багатьох наукових досліджень: філософських, політологічних, економічних, управлінських, правових тощо. В даних тезах акцентовано увагу на конституційному, державно-правовому аспектах децентралізації щодо організації та процесу функціонування публічної влади, системи врядування, які охоплюють взаємодію суб'єктів політико-правових відносин під час здійснення публічної влади на національному, регіональному, субрегіональному та локальному рівнях її організації в особі державних і недержавних інститутів – органів державної влади, місцевого самоврядування, громад і територіальних спільнот, інституцій громадянського суспільства, громадян.

Щодо стану організації публічної влади та її суб'єктів, то децентралізація присутня в елементах правового статусу кожного з них з огляду на раціональну структуризацію та ефективну діяльність. Це знаходить вираження в розподілі повноважень, їх деконцентрації. У процесі функціонування публічної влади децентралізація проявляється у своєрідних формах та вимірах: горизонтальному, вертикальному, а також у складових системи врядування, зокрема в місцевому самоврядуванні.

Залежно від предмета досліджень існують численні уявлення про аксіологію децентралізації публічної, державної, виконавчої влади, державного управління, її визначення, ознаки типології, класифікації. Так, в «Енциклопедії державного управління» децентралізація визначається як спосіб територіальної організації влади, за якого держава передає право на прийняття рішень із визначених питань або у визначеній сфері структурам локального чи регіонального рівня, що не на-

лежать до системи виконавчої влади і є порівняно незалежними від неї, є складним, комплексним явищем у правовій, демократичній державі, яке полягає в передачі центральними органами державної влади певного обсягу владних повноважень суб'єктам управління нижчого рівня, що мають необхідні права, обов'язки та ресурси. Кінцевою метою такого перерозподілу владних повноважень є можливість прийняття ефективних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Слід зазначити, що децентралізацію не можна звужувати до територіальної організації прийняття рішень, виключати з неї структури виконавчої влади, адже вона притаманна всій системі демократично організованої публічної влади.

Децентралізація має своє безпосереднє вираження в самоврядуванні. Етимологією терміна «самоврядування», його визначенням свого часу переймався Ю. Панейко. Досліджуючи це поняття в німецькій, англійській, французькій правничій літературі (нім.: *selbstverwaltung*; англ.: *selfgovernment*; франц.: *decentralization*), він зазначав, що найвідповіднішим терміном для самоврядних інституцій є французький вираз *decentralization*, який найбільше відповідає внутрішньому змістові самоврядування. Натомість вираз *selbstverwaltung* і виведений із німецької мови український вираз «самоврядування» чи польський *samorzad* і російський «самоуправление» можуть спричинити невідповідне їхньому внутрішньому змісту розуміння.

Це стосується й поняття «врядування» (англ.: *governance*). Як слушно зауважує В. Стрельцов, поява терміна *governance* викликала певні труднощі як для управлінців, так і для філологів, бо його важко однозначно перекласти, особливо на мови країн Центральної та Східної Європи. Основна проблема полягає в тому, що його часто перекладають як управління (*administration, management*), зазвичай не приділяючи належної уваги різним концепціям, що закладені в цих термінах». Принаймні термін «врядування» як багатоаспектне явище, що не збігається з поняттям «управління», знайшов «прописку» в українській політико-правовій, управлінській літературі.

Децентралізацію можна розуміти й досліджувати в теоретичному та прикладному, «інструментальному» вимірах.

У теоретико-пізнавальному розумінні децентралізація є формою реалізації, здійснення врядування й самоврядування на локальному рівні організації публічної влади.

У прикладному, «інструментальному» прояві це процес і водночас механізм передачі адміністративних та фінансових повноважень з центрального на місцевий рівень організації публічної влади. Метою є

раціоналізація та підвищення ефективності державного управління, запобігання узурпації публічної влади, залучення громадянського суспільства до вирішення питань територіального розвитку, дієвої реалізації принципу субсидіарності щодо надання публічних послуг.

У прикладному вимірі децентралізація супроводжується адміністративно-територіальною реформою – процесом раціоналізації територіальної організації публічної влади. Моделі такої раціоналізації можуть бути різними й відповідають особливостям розвитку національних державно-правових систем.

В Україні процес децентралізації розвивається досить непослідовно, «стрибками» в бік централізації і навіть узурпації публічної влади, а також супроводжується елементарною безграмотністю щодо сутності децентралізації з боку владної еліти, необхідності врахування думки експертного середовища. Лише у 2014 році вдалося вивести процес децентралізації на рівень відповідного законодавчого забезпечення для поєднання співробітництва та об'єднання територіальних громад (Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014р, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015р., Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015р. тощо). Проте це не означає його усвідомлення, сприйняття місцевою бюрократією. Навпаки, спротив децентралізації посилюється, бо відчувається загроза «совковій» організації влади, поширюються міфи щодо децентралізації, адміністративної та територіальної реформ.

Для реальної децентралізації публічної влади необхідні комплексне конституційне, законодавче, політико-правове забезпечення, підтримка, а також контроль за її здійсненням з боку громадянського суспільства.

Нагальність проведення децентралізації знаходить відображення в політико-правових документах, законодавчих актах, практичній діяльності органів публічної влади, державних діячів. До цього слід додати: децентралізація є дієвим запобіжником сепаратизму, намагань штучної федералізації країни.

СЕКЦІЯ: СУСПІЛЬНІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Політична наука в Україні та зарубіжжі

УДК 328.16+342.4

Іванов М. С.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАДНИХ ІНСТИТУТІВ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОТИСТОЯННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В умовах гострого протистояння політичних сил у сучасній Україні співпраця та чітка взаємодія гілок влади здатна підвищити результативність політичного процесу з точки зору вирішення об'єктивно існуючих проблем у сучасному українському суспільстві. Адже політична боротьба – «справа добра» доти, доки вона не стає самоціллю, хоча саме вона і є головною рушійною силою в розвитку суспільства.

Гостра політична боротьба між різними політичними силами та гілками влади сьогодні інколи загрожує політичній та економічній цілісності українського суспільства, гальмує його просування шляхом європейської інтеграції.

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі вдосконалення своєї політичної системи, що зачіпає практично всі провідні політичні інститути. Особлива роль у цьому процесі належить тенденціям, які ведуть до зміни ролі держави в політичній системі та зниження ваги державної влади в суспільному житті. Одним із проявів цих тенденцій є заміна пріоритету командно-управлінських функцій держави пріоритетом соціально-обслуговувальних завдань.

Саме боротьба за певний тип держави робить політичний процес надзвичайного гострим та суперечливим, а виборчі процедури виступають не тільки як засіб оновлення влади та цивілізованої конкуренції політичних сил, але й як боротьба за зміну державного ладу.

Важливим напрямом у цьому процесі стали конституційні зміни, які суттєвим чином фактично визначали саме характер політичного ладу в країні. Прийняття в 1996 році Конституції України забезпечило концентрацію надмірних повноважень у руках Президента України, що стало підґрунтям для формування юридичних основ відновлення проявів авторитаризму.

Зміни до Конституції України, які здійснювалися в ході президентської виборчої кампанії 2004–2005 років, призвели до певних супереч-

ностей між окремими її положеннями, що також забезпечило загострення протиріч між гілками влади.

Їхня взаємодія стала можливою не в межах чинного законодавства, а лише на рівні політичних домовленостей. Сьогодні ідейно чинна редакція Конституції України передбачає діяльність парламентської більшості, коаліції на засадах взаємодії Парламенту та Кабінету Міністрів України. Але формування парламентської коаліції до сьогодні ґрунтується на недостатньо чіткому механізмі.

На нинішньому етапі становлення нового владного устрою в Україні правило системного переміщення владних важелів, на жаль, не спрацьовує. Головною причиною цього є відсутність розвинутої системи політичних партій.

Необхідно віднайти важливі механізми, які, допускаючи політичну конкуренцію, водночас не допускали б діяльності, яка знесилоє та розділяє суспільство. При цьому надзвичайно важливою є роль політичної еліти, яка сьогодні розділена за багатьма ознаками. Політичний клас розділений за політичними цінностями, економічними інтересами, стереотипами оцінки минулого та елементарним дефіцитом загальної культури і тощо.

Сьогодні необхідно фундаментально впорядкувати чинне законодавство, удосконалити практику його вироблення та застосування. Поки що закони приймаються не за потребою, а за аналогією. Вони не містять конкретних механізмів їхньої реалізації, закріплюють викривлені позиції – хто більше заробляє, той більше платить, закріплює примусові купівлі (страхування, обов'язкові платежі, ціни на комунальні послуги і т. д.)

Надзвичайно важливо досягти консенсусу політичних сил із прийняття нової Конституції. Вона покликана вирішити неузгодженості взаємодії гілок влади.

Треба зрозуміти, що Конституція, як решта законів, може працювати лише в тому середовищі, яке продукує відповідний запит та має прагнення за ними жити. Тому величезна роль у підвищенні результативності сучасного політичного процесу належить системі формування демократичної свідомості різних верств населення.

УДК 327+355.02

Колісниченко А. І.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Зазначимо, що національна безпека забезпечується політикою, яка виступає важливим засобом протидії дезорганізаційним процесам у

суспільстві. Одночасно помітимо, що й політика за певних умов може використовуватись як фактор сприяння загрозам суспільству й особистості. Звідси необхідно визначити сутність і види проявів дестабілізації політичного процесу, що допоможе визначити основні джерела та рівні впливу її на національну безпеку держави.

Можна стверджувати, що на безпеку держави, суспільства впливають стійкість політичної та соціально-економічної системи та їхніх основних елементів. У перехідні періоди помітний політичний зв'язок між трансформаціями політичної системи, держави, суспільства та національною безпекою країни. Саме ці проблеми стали об'єктами дослідження українських учених і політиків. Проблемами національної безпеки турбуються В. Богданович, О. Бордук, В. Ліпкан, В. Циганов та інші.

У роботах цих авторів викладено розуміння сутності національної безпеки, розроблено теоретичні засади дослідження проблем національної безпеки, розглядаються питання стратегічного прогнозування еволюції системи національної безпеки, аналізуються дестабілізаційні фактори та загрози в нових умовах геополітики. Комплексно досліджуються проблеми міжнародного тероризму як одного з видів транснаціональної загрози.

У процесі свого розвитку політична система відчуває на собі вплив деяких чинників. З одного боку, це процеси дезорганізації, а з іншої – протидія їм процесів самоорганізації, які свідчать про здатність суспільства прилаштовуватись до зовнішніх і внутрішніх змін.

Разом із цими процесами безпека – це захищеність основних інтересів і прагнень суспільства, особистості й держави від певного кола загроз. Вони розподіляються на зовнішні та внутрішні загрози. Зовнішні загрози пов'язані зі спробами зруйнувати саму державу або завоювати її. Одночасно ставиться за мету зробити державу залежною від низки зовнішніх процесів. Внутрішні загрози пов'язані зі станом та еволюцією самого суспільства, коли дестабілізаційні фактори знаходяться всередині суспільного організму. Зростання внутрішніх проблем і протиріч впливають на стійкість суспільства, роблять його нестійким, дестабілізують природний хід політичного процесу в державі та суспільстві.

Важливо зазначити, що якщо суспільство перебуває в стані реорганізації, трансформації, то його стійкість порушується, воно природно стає нестійким. Якщо держава й суспільство реформуються, то вони не можуть мати оптимальну стійкість, і це призводить до дисбалансу основних ланок управління, а інколи й до паралічу владних інститутів. Вплив політичної стабільності на забезпечення безпеки проявляється в прогнозованості дій державних органів, у спроможності влади вирішувати суспільні протиріччя без утисків прав громадян. Проявляється це

також у спроможності влади створити надійну систему міжнародних взаємозв'язків і вибудувати стійку соціально-психологічну атмосферу всередині країни.

Можна стверджувати, що загрозу безпеці країни складають, з одного боку, підхід правлячої еліти до проблеми стабільності суспільства крайніми засобами, за принципом «стабільність будь-якими методами», а з іншого боку, недооцінка важливості стабільності. Стабільність – це не консервація політичних процесів, певна динаміка об'єктивних змін і незворотність перебудови за певного рівня їх упорядкування.

Зазначимо, що в процесі політико-економічних змін, які ініціюються владою, останні можуть не підтримуватись певними прошарками населення і в цьому випадку можлива втрата керованості суспільством. Під час процесу реформації в соціумі відбувається процес накопичення дестабілізаційного потенціалу. Створюється загроза стабільності та стійкості розвитку. На внутрішню нестабільність суспільства впливає не лише зростання економічних проблем, але й зміни, які відбуваються в соціальній структурі суспільства. У низці випадків може посилюватись процес маргіналізації, а він є джерелом нестабільності соціальної системи та являє собою суттєву внутрішню небезпеку.

Важливою загрозою також є духовна й культурно-психологічна перебудова суспільства в перехідний період. В умовах нестабільності проходить трансформація духовного стану суспільства, що проявляється у відмові від колективістської моралі, появі ідеологічного вакууму, складному пошуку своєї ідентичності.

У цілому нестабільність – це процес порушення наявних у суспільстві політичних зв'язків і відносин, а також способів політичного регулювання суспільного життя. Політична нестабільність залежить від низки чинників: співвідношення політичних сил у суспільстві; характеру політичного режиму; способів здійснення влади; рівня легітимності влади; складу політичної еліти; технології та процесу прийняття рішень; наявності або відсутності в суспільстві культурних, ідеологічних, соціально-економічних і релігійних конфліктів і тощо.

На нестабільність останнім часом впливають завищені очікування громадянами певних умов життя, їх нереалізація, коли зростання потреб супроводжується спадом можливостей їх практичної реалізації. Це призводить до зменшення довіри до політичних лідерів, відхід від політики, виникнення деструктивних організацій, протидії процесам реформації. Унаслідок цього виникають нестабільні режими, для яких характерними є перевага необхідної соціальної допомоги над економічними можливостями; низький рівень соціально-економічного розвитку; непропорційний розподіл фінансово-матеріальних благ; слабкі полі-

тичні можливості еліти; перевага неідеологічних персоніфіцированих партій; нерозвинута система неурядових громадських організацій.

На нестабільність системи також впливають: рівень безробіття; інфляція; зростання чи падіння ВВП; дефіцит бюджету; стан державних запозичень; рівень оновлення гілок влади; тип виборчої системи; рівень демократизації політичного режиму; стан політичної культури в державі та ін.

Політична нестабільність проявляється в таких формах: зміна політичного режиму; зміна виконавчої гілки влади; активні дії опозиційних сил; збройна боротьба із владою; протистояння гілок влади.

Факторами дестабілізації політичного процесу можуть бути: протиріччя між владою та громадянським суспільством; віддалення влади від народу; втрата зв'язків із ним; необґрунтована політика регулювання доходів різних груп населення; зниження життєвого рівня громадян; політичний характер страйків; політичний екстремізм; почастішання міжрегіональних конфліктів і т. п.

Національна безпека держави безпосередньо пов'язана зі стійкістю політичної системи до руйнівних впливів, її здатністю до співпраці з народом та адаптації до об'єктивних змін. Наявність у політичній надбудові стримувальних механізмів, які не дозволяють провідним інститутам діяти за межами правового поля, створюють необхідні передумови для забезпечення політичної стабільності й загальнонаціональної безпеки.

Фактором політичної стабільності виступає відповідність політичного режиму суспільним нормам, правилам і традиціям: збереження державою соціально-економічних і політичних прав громадян; визнання легітимності влади іншими політичними силами; рівень підтримки населенням інститутів влади; результативність державної політики.

Політична система відчуває на собі зовнішній вплив, який за певних умов може викликати дестабілізацію. Зовнішніми дестабілізаційними факторами може виступити розмір держави й стан її внутрішньої стійкості. Країна зі стабільним політичним розвитком менше сприймає дію зовнішніх дестабілізаційних чинників, ніж держава внутрішньо нестабільна.

Стабільність політичної системи проявляється в її здатності своєчасно усунути негативний вплив інших країн. До форм негативного зовнішнього впливу можна віднести: підірвану діяльність спеціальних іноземних служб та організацій; економічну блокаду; політичний тиск; шантаж і загрозу силою; міжнародний тероризм і т. п.

У сучасних умовах протидія міжнародному тероризму є одним з елементів підтримки національної безпеки всієї світової спільноти.

Важливо нинішній цивілізації вести безперервно пошук дієвих підходів національного рівня та міжнародної співпраці щодо попередження загрози міжнародного тероризму. Нашій державі необхідно переосмислити свою зовнішню політику й політику стратегічного партнерства з урахуванням внутрішньополітичної кризи та складного зовнішньополітичного становища. Боротьба нашої країни з міжнародним тероризмом зумовлюється необхідністю розробки дієвої державної політики протидії тероризму; вироблення науково обґрунтованої стратегії та визначення шляхів їх практичної реалізації; на основі конституційних норм чітко сформулювати завдання й мету у сфері протидії міжнародному тероризму; активізації спеціальних органів, для зведення нанівець подальшого зростання злочинів терористичного характеру. Військово-політичний та економічний аспект відносин у сфері протидії міжнародному тероризму в рамках євроатлантичної інтеграції віддзеркалює важливість конструктивного діалогу між Україною та НАТО у сфері безпеки та оборони. Для нашої держави розвиток структур безпеки ЄС є можливістю закріпити особливе партнерство з НАТО й паралельно розвивати відносини у сфері безпеки та оборони з ЄС, вступ до якого є стратегічною метою держави.

Долучення нашої країни до процесів формування колективної безпеки в Європі буде сприяти виконанню завдань національної безпеки. Водночас для вдосконалення антитерористичної діяльності на різних рівнях безпеки необхідно: комплексно проаналізувати причини виникнення міжнародного тероризму; дослідити організаційні, фінансові та людські ресурси; провести аналіз причин зростання регіональної нестабільності та перспектив її поширення; з'ясувати соціальну базу для терористичної діяльності (демографічна та віросповідна поляризація світової спільноти і тощо); активізувати ідеологічну та пропагандистську роботу; удосконалити діяльність воєнних органів управління та спецслужб щодо посилення їхньої взаємодії на державному та міждержавних рівнях; вести рішучу боротьбу з корупцією, «відмиванням» грошей, вибірковим правосуддям; координувати та розширювати взаємодію органів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами та спецслужбами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН.

Зазначаючи фактори дестабілізації політичного процесу, важливо зупинитися на характеристичі рівнів політичної нестабільності. Низка дослідників (Виноградов В. Д., Ксенофонов В. Н., Семигін Г. Ю., Ліханова І. В.) розглядають такі фази політичної дестабілізації:

- дезорганізація під час зростання конфліктів;
- стан політичної кризи;
- політична катастрофа.

Причини першої фази політичної дезорганізації визначаються загостренням конфліктних ситуацій у суспільстві. У цьому періоді помітні різноманітні соціально-політичні конфлікти, які здатні суттєво зруйнувати стабільну систему. Політичний конфлікт являє собою зіткнення двох і більше різнопланових політичних сил задля реалізації інтересів певних суспільних груп в умовах протидії.

Конфлікт характеризується його рівнем, величиною гостроти, основними циклами розвитку, складом учасників, використанням певних засобів, об'єктом спрямованості, метою дії. У період конфлікту багато залежить від дієвості влади, її політичної волі й рівня керованості нею відповідними технологіями. Особливо гострі конфлікти, які виникають на міжнародній основі, розгорнуто на релігійній, міжконфесійній основі.

Друга фаза політичної дезорганізації – політична криза, яка веде до руйнування основ існування політичної системи. Це означає заміну способів і принципів організації політичного життя. Політична криза є особливою фазою політичного процесу, новим ступенем у розширенні політичної дезорганізації. В основі її – помітне загострення суспільних протиріч, поширення конфліктного середовища, перехід від окремих локальних конфліктів до всезагальних. Політична криза означає повну або часткову втрату з боку владних структур контролю за перебігом політичного процесу. В умовах політичної кризи зростає загроза безпеці країни, тому що під час політичних потрясінь підвищується рівень впливу зовнішніх сил.

Політична катастрофа – це найвищий рівень дезорганізаційних процесів. Під час катастрофічного розвитку суспільства помітний процес розпаду попередніх форм суспільної організації, що не супроводжується становленням нових форм суспільних зв'язків. У цей час руйнується існуюча система захисту всіх основних ланок суспільної організації і настає загроза у сфері безпеки.

Отже, процес політичної дестабілізації формує різні вимоги до системи забезпечення безпеки, які повинні відповідати масштабам і характеру загроз. Це вимагає будувати ефективну систему діяльності із забезпечення захисту національних інтересів держави.

УДК 321.1

Курілло В. Є.

ДО ПИТАННЯ ЩОДО НЕДЕРЖАВНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Наукове знання про політичні системи є результатом складного історичного й наукового розвитку. Тривалий час концепцію політичної

системи заміщували теоретичні розробки традиційного інституціонального підходу щодо організації державної влади. Відповідно, склався й досі існує науковий стереотип, що «політична система виникла одночасно з появою держави та поділом суспільства на класи».

Але це занадто спрощене уявлення, яке залишає поза увагою бездержавні політичні системи. Отже, той підхід, що виводить політичну систему з феномену держави, пропонуємо називати «етатистським», а той підхід, який бере до уваги більш широке коло суспільних феноменів, пропонуємо називати «соціетальним». Їхня розбіжність починається з розуміння політики як такої та визначення моменту, коли виникає політичний вимір суспільства та його політична система.

Слово «політика» отримало багато дефініцій. Як зазначав класик німецької соціології М. Вебер, «поняття політики має надзвичайно широкий зміст і охоплює всі види діяльності із самостійного керівництва». Узагальнюючи різноманітні трактування, вважатимемо, що політика – це сфера та спосіб діяльності щодо організації суспільства, реалізації інтересів та узгодження ціннісних позицій окремих особистостей та соціальних груп шляхом застосування влади.

Тепер розглянемо етатистський та соціетальний підходи до визначення політичної системи в цілому. Перший із них ґрунтується переважно на інституційному розумінні політики, ставить у центр уваги державу. На думку відомого англійського політолога Е. Хейвуда, «політична система – це система відносин, за допомогою якої держава реагує на ті чи інші дії з боку суспільства...». Така точка зору має свою рацію. Громадське життя стародавнього світу цілком було підпорядковано державі. Тому й категорія «політика» ґрунтується на давньогрецьких поняттях, пов'язаних із державністю: «поліс» – місто-держава, «політес» – громадянин, «політікос» – державний діяч. Завдяки цій традиції в багатьох дефініціях політики визначається передусім провідна роль держави в житті суспільства. В умовах нерозвиненого політичного життя, властивого традиційним суспільствам, діяльність політичної системи, по суті, обмежувалася функціонуванням державних інститутів. Щоправда, поряд існували інші формальні й неформальні об'єднання, які відігравали значну, а інколи й провідну політичну роль (наприклад, роль жерців у країнах Сходу).

Стосовно соціетального підходу до розуміння політичної системи, варто звернути увагу на дослідження в галузі політогенезу та на деякі оригінальні праці політологів, зокрема Л. С. Саністебана та Ч. Ендрейна. Для розробників політогенезу цілком очевидним є те, що в Стародавній Греції слово «politea» означало політичний устрій будь-якого типу, при цьому насамперед політичний устрій саме складного бездержавно-

го суспільства. На їхню думку, у процесі виникнення та подальшого розвитку людського соціуму існує більше ніж один еволюційний потік, і лише один із цих потоків веде до держави. Зокрема, племінний і полісний еволюційні ряди утворюють, як вважається, різні еволюційні напрями, які характеризуються своїми відмінними рисами: полісні форми припускають владу «магістратів», обраних тим чи іншим шляхом на фіксовані проміжки часу і контрольованих народом (демосом) в умовах відсутності регуляторної бюрократії. У рамках племінних систем спостерігається взагалі повна відсутність будь-яких формальних посад, носіям яких члени племені підкорялися б тільки тому, що вони є носіями посад певного типу (а не в силу володіння ними певними особистими рисами), а підтримка порядку досягається через витончену систему посередництва й пошуку консенсусу.

Існує також значна кількість інших складних бездержавних політій. Не заперечуючи важливість держави у світовій історії, дослідники політогенезу вважають, що держава – не єдина можлива форма соціально-політичної організації. Альтернативними формами, з точки зору Д. Бондаренка та А. Коротаєва, є мегаобщина, племінна конфедерація, поліс, суперскладне вождівство, за схемою Е. Сервіса та М. Салінза – «локальна група – плем'я – вождівство». Уже на рівні громад елементарної та середньої складності спостерігається кілька типів альтернативних політичних форм, кожна з яких мала б позначатися особливим терміном. Відомий політолог Л. Саністебан, виокремлюючи суспільства з державою та суспільства без держави, констатує: «... існували й існують досі суспільства, у яких політичний вимір розвивається не в рамках звичних нам політичних інститутів».

Ч. Ендрейн присвятив бездержавній формі політичної системи окрему главу «Народні (племенні) системи» своєї фундаментальної праці «Порівняльний аналіз політичних систем». Зокрема, він констатує, що на цій стадії розвитку суспільства навіть у системах збирачів та мисливців «прийняття політичних рішень не регламентувалося жодними формальними політичними інститутами... Політична система функціонувала як одна велика сім'я... За відсутності держави з її потужною бюрократією, армією та поліцією система приймала рішення при великому скупченні людей... Слідувати груповим нормам змушував не державний примус, а громадська думка». Подібні політичні системи, за Ч. Ендрейном, були домінантним типом аж до III тис. до н. е. і траплялися навіть на початку XIX ст. У політології існують також інші бачення додержавного часу виникнення політичного виміру суспільства, близькі до підходу Ч. Ендрейна, але які відрізняються окремими деталями.

У свою чергу, додаємо, що є можливість говорити про існування анклавів сучасних бездержавних політичних систем на території Ємену, Лівії, Сомалі та деяких інших регіонів арабського Сходу, де в останні роки державність помітно деградувала після повалення інституціалізованої централізованої влади.

Отже, як висновок є підстави стверджувати, що політична система суспільства виникла раніше за державу й у деяких випадках бездержавні політичні системи збереглися до нашого часу.

УДК (316.35+141.72):32

Ярошенко В. М.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ФЕМІНІСТИЧНОГО ДОКТРИНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ ХХ–ХХІ ст.

Політичні ідеї представників фемінізму є невід'ємною частиною політичної науки, феміністичний підхід має враховуватися практично в усіх основних напрямках політологічних досліджень. Сьогодні очевидним є те, що політична практика феміністичного руху призвела не тільки до висхідної активності жіноцтва в усіх сферах суспільного життя, але й змінила сам дискурс сучасної політики. Досягненнями фемінізму як наукового напрямку варто визнати за декілька десятиліть не тільки його сформованість як самостійної сфери досліджень і галузі теоретичних знань, але ще й демонстрацію в процесі своєї еволюції всіх тих тенденцій, які характеризують сучасну науку: міждисциплінарності, інтернаціонального характеру розвитку, екологізації та прагматизації наукового пошуку. Ідеологічним обґрунтуванням фемінізму в найширшому сенсі було активне прагнення жінок змінити свій стан у суспільстві. Фемінізм (від лат. *femina* – *жінка*) викликає суттєві зміни в житті жінки, у всьому, що стосується її соціального статусу, місця в суспільстві. Фемінізм у широкому розумінні – це набуття рівноправ'я жінок із чоловіками в усіх сферах суспільства. У вузькому розумінні – це жіночий рух, метою якого є усунення дискримінації жінок і зрівняння їх у правах із чоловіками. Фемінізм – поняття, що потребує визначення двох рівнів. Виходячи з першого, фемінізм означає широкий суспільний рух за права жінок. Його витоками є суфражизм – рух за юридичну рівність, отримання жінками виборчих прав. З іншого боку, фемінізм – комплекс соціально-філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних теорій аналізу ситуації в суспільстві.

Розгляд феміністичних концепцій виявляє відсутність узгодженого визначення поняття «фемінізм». У літературі нараховується понад 300 тлумачень цього терміна. Фемінізм визначається як «етика та методологія» (А. Річ), «політика, спрямована на зміну співвідношення сил» (К. Відон), «конструювання соціально-економічних і політичних зобов'язань із викорінення домінування, заснованого на розподілі людей за статтю» (Б. Хукс) тощо. У деяких словниках фемінізм визначається як рух жінок проти дискримінації за ознакою статі. Крім того, фемінізмом вважається філософська думка щодо місця й ролі жінки в суспільстві. Сьогодні фемінізм став значущим науковим напрямом у світовій політиці. Фемінізм збагатив політичні відносини розглядом під новим кутом зору реальності, більш багатовимірно. Фемінізмом порушено несподівані питання, на які раніше просто не звертали увагу. Феміністи показали, що ці не враховані раніше важливі аспекти реальності ігнорувати під час прийняття політичних рішень неможливо. Історичні витоки фемінізму відображено в історико-філософських концепціях щодо статусу жінок у різні історичні часи, які ґрунтуються на антропологічних, археологічних та історичних даних. Саме в них знаходимо заперечення меншовартості жінки в первісному суспільстві. Отже, нерівний статус жінки й чоловіка не є об'єктивним явищем. Підтвердженням цього висновку є науково обґрунтовані факти.

У первісному суспільстві не було приватної власності, у тому числі й за статевими ознаками. На перших етапах становлення держави як форми організації суспільства ідеологічним підґрунтям державної влади були політичні міфи, у яких виникнення влади та володарювання пов'язувалося з богинями. Землеробство та збирання рослин, що видається стабільнішим джерелом харчування, ніж полювання, а також повага до материнства зумовили те, що жінки були більш шанованими членами громади. Першим зображенням божества, що його створила людина, була богиня-жінка (IX–VII тис. до н. е.). Підтвердженням шанованого статусу жінок на перших етапах становлення держави є дослідження матріархату та материнського права американським етнологом Л. Морганом (1818–1881), шотландським дослідником права Дж. Макленаном (1827–1881) і швейцарським істориком Й. Бахофеном (1815–1887). У шумерській культурі, яку вважають однією з найдавніших високорозвинених культур (Месопотамія, V тис. до н. е.), жінка мала високий статус. Головна богиня Мама створила за своїм образом і подобою першу людину-жінку Луллу, а вже від неї походила решта люди. У музеях світу зберігається майже півмільйона глиняних експонатів із шумерськими текстами, які свідчать про те, що жінка в Шумері мала найвищий статус. Історія фемінізму розпочинається з епохи Про-

світництва зміною картини світу на нову, у якому важливе місце належить принципу рівності та віри в реалізацію різних утопічних проєктів людського розуму. Безпосередньо початком фемінізму прийнято вважати період кінця XVIII – початку XIX ст., коли погляди на те, що жінка має підпорядкований стан у суспільстві, у центрі якого стоїть чоловік (патріархат), стали набувати дедалі ширшого розповсюдження. Отже, фемінізм – це і боротьба жінок, і ідеологія рівності прав, і соціальні зміни, і визволення чоловіків та жінок від стереотипних ролей, і покращення способу життя, і активні дії, і політична сила, спроможна допомогти жінкам досягти успіхів у сфері політики, і джерело творчого натхнення.

*Якщо жінка має право зійти на ешафот,
то вона повинна мати право зійти і на трибуну
(О. де Гуж)*

Усі наведені визначення фемінізму підтверджують визнання фемінізму невід’ємною частиною культурної історії людства.

Виникнення фемінізму зумовлене закономірним процесом попередніх трансформацій філософської думки. Засновницею європейського фемінізму визнано О. де Гуж – французьку письменницю й журналістку, політичну діячку, феміністку, авторку «Декларації прав жінки та громадянки». Олімпія не мала вищої освіти, бо то були часи, коли жінкам заборонялося навчатися. Але коли вона виступала на Національних зборах, чоловіки, затамувавши подих, слухали її промови. Природний розум і талант Олімпії підняв на боротьбу французьких жінок. Насамперед вони вимагали визнання їхнього права на освіту. І невдовзі було запроваджено спільне навчання хлопчиків і дівчаток. Потім жінки звернулися з петицією до короля. Вони просили дати їм можливість займатися жіночими ремеслами «не для того, щоб скинути з себе владу чоловіків, але що б підтримати своє життя». Їхнє прохання не було почуто. У жовтні 1789 р. понад 8 000 жінок, вимагаючи хліба, попрямували до Версалю. Жінки чи не вперше усвідомили себе силою, здатною захистити життя своїх дітей.

Узагальнюючи неоціненний для фемінізму внесок, за який героїчна О. де Гуж сплатила власним життям, треба визнати, що О. де Гуж є однією із засновниць європейського фемінізму як політичної доктрини, а її програмний твір – «Декларація прав жінки та громадянки» – першим його маніфестом. Політичні погляди О. де Гуж розвинулися під значним впливом ідей Просвітництва та Великої Французької революції. Висхідним положення політичної теорії О. де Гуж є політична та правова рівність статей.

Від початку історії фемінізму слід визначити великі «три хвилі» феміністичного руху. Ці «три хвилі» названо саме так тому, що це підкреслює їхню схожість із хвилями океану, де кожна наступна хвиля приходить услід за попередньою, займаючи її місце, не применшуючи значення попередньої. «Перша хвиля» фемінізму зародилась наприкінці XIX ст. – у 20-ті рр. XX ст. Головним змістом її був суфражизм (від англ. *suffrage* – *право голосу*) – боротьба за право жінок брати участь у виборах (право обирати й бути обраною). Радикальною формою залучення уваги до цієї програми була поведінка аристократок сестер Панкхерст, які прикували себе в Лондоні ланцюгами до воріт суспільного парку, а потім сиділи у в'язниці. Багаторічна боротьба з часом принесла результати – жінки одержали виборчі права. Це співпало в часі зі світовим піднесенням робітничого й соціалістичного руху, хвилею буржуазних революцій у Європі. У боротьбі брали участь жінки багатьох країн, за час її ведення було створено численні жіночі об'єднання: Шеффільдську асоціацію за надання права голосу (1851), Суспільство жіночого виборчого права (1867), Національну федерацію суфражистських товариств (1868), Міжнародну раду жінок (1888), Жіночий соціально-політичний союз (1903), Міжнародну організацію суфражисток (1904), Всесвітню раду католицьких жіночих організацій (1910) та ін. Початком організованого руху вважається 1848 р., коли в С. Фоллз (США) пройшов з'їзд із захисту прав жінок під гаслом: «Усі жінки й чоловіки створені рівними».

Зародження й формування феміністичних теорій значною мірою підготовлене розвитком різних соціально-філософських і політичних концепцій та інтелектуальних течій. Окремо слід відзначити ліберальну філософію Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо і Дж. С. Мілля, у рамках якої розвивалися основи теорії прав людини.

Дж. С. Мілля у 1865–1868 рр. був членом палати общин парламенту Великої Британії. Він був представником утилітаризму, етичної теорії, розробленої І. Бентамом, хоча його концепція теорії дуже відрізнялася від Бентамової. Будучи членом парламенту, Дж. С. Мілля підтримував Білля про права заміжньої жінки на власність, стверджуючи, що його опоненти – це чоловіки, які не можуть собі уявити, «що суспільство може існувати на основі гармонії між двома людьми, і для них один обов'язково повинен володіти абсолютною владою над іншим». Робота Дж. С. Мілля «Підпорядкування жінок» (1869) у співавторстві зі своєю дружиною Гарріет Тейлор – один із найбільш значних виступів XIX ст., у якому на основі ліберально-філософської теорії автори аргументували тезу про рівність прав жінок і чоловіків голосувати, працювати, здобувати освіту. Дж. С. Мілля заявляв, що чоловіки намагаються закрити перед жінкою всі інші шляхи, крім заміжжя, тільки щоб шлюб залишався «узаконеним деспотизмом». Ті чоловіки, які «зі справж-

ньою відразу ставляться до ідеї рівного вибору для жінок», у глибині душі бояться, що «жінки вимагатимуть, щоб їхній шлюб було укладено на рівних умовах». Одним із головних положень Дж. С. Мілля в «Підпорядкуванні жінок» є те, що «обмеження можливостей жінок у законодавстві потрібне лише для того, щоб зберегти їхній залежний стан у сімейному житті, оскільки більшість чоловіків все ще не може примиритися з думкою про можливість співжиття з рівною йому людиною». Своєю аргументацією в «Підпорядкуванні жінок» Дж. С. Мілля не тільки хотів переконати чоловіків у тому, що законодавство щодо до жінок несправедливе, але й показати, що економічне, фізичне та моральне насильство в себе вдома веде до поразки й саморуїнації чоловічої статі. Домінування чоловіків у сімейному житті може негативно вплинути на управлінську здатність чоловіків у публічних демократичних процесах. Володар, який бачить у собі лише володаря, ніколи не здатний стати незалежним. Ніхто з філософів до Дж. С. Мілля не дав такого аргументованого аналізу руйнівного впливу на чоловіків їхнього соціального домінування над жінками, дистанціювання від жінок.

Критики сучасних теорій політичних відносин, особливо серед феміністів, заперечують їхню об'єктивність та універсальність, аргументуючи це тим, що згадані теорії «створені на основі вивчення поведінки чоловіків». Жінки, як стверджується, дивляться на світ інакше, поводяться по-іншому. Головні течії політичної думки вказують на загрозу фізичного знищення людства (проблема застосування ядерної зброї), але замало приділяють уваги моральній деградації світу. Тому на сучасному етапі саме жіночі риси необхідні як на публічній, національній, так і на міжнародній глобальній арені, щоб вирішити проблеми, які постали перед сучасною цивілізацією. Спрямування фокусу уваги фахівців із дослідження фемінізму, гендерної демократії на вивчення історико-філософських концепцій щодо статусу жінок у різні історичні часи та врахування їхньої ролі в державотворенні слугує виробленню підходів щодо залучення жіноцтва до прийняття політичних рішень із вирішення загальнонаціональних завдань.

УДК 32:070.1

Громадська Н. А.

ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Політика, яка завжди була й залишається однією з найважливіших тем, що обговорюється в суспільстві, реалізується перш за все в інформаційному просторі. Її здійснення забезпечується політичною кому-

нікацією, яка передбачає використання специфічних засобів. До них належить і політична журналістика, яка трактується як професійна діяльність зі збирання, обробки та поширення актуальної політичної інформації через пресу, радіо, телебачення, інтернет.

Сучасний політичний журналіст за будь-яких політичних умов повинен виконувати унікальну місію – бути провідним мостом між владою та суспільством. Відповідно, основний ресурс журналіста – це політична інформація, яка становить високу суспільну цінність і має бути передусім достовірною.

ЗМІ оприлюднюють велику кількість політичних портретів та інтерв'ю, які мають розкрити суспільству особистість політика, виявити його політичні мотиви та спрогнозувати, чи відповідає його характер тим політичним амбіціям, які він має. На основі матеріалів ЗМІ людина може приймати рішення про політичний вибір, про вступ у політичну організацію, про участь у політичній акції тощо. Матеріали ЗМІ аналізують і використовують у своїй діяльності також і політичні діячі, і представники владних структур і т. д.

Політична журналістика передбачає надання суспільству саме аналітичних матеріалів, а не інформаційних творів. Адже матеріали про політику без аналізу не можуть бути виділені з іншого масиву журналістики. Політичної специфіки тексти набувають лише в тому випадку, коли вони містять не тільки констатацію явних і здійснених владних дій, але й припущення про приховані здійснені або потенційно можливі. Тут і постає необхідність використання в журналістиці політичного аналізу, який являє собою сукупність різних методик, за допомогою котрих можливе дослідження конкретних політичних подій і політичної ситуації, створення припущень щодо її можливого розвитку та прийняття компетентних політичних рішень. Такий аналіз передбачає оперування фактами для розуміння сенсу того, що відбувається в політичній сфері.

Головні завдання політичного аналізу в ЗМІ полягають у такому:

- з'ясування причин політичних подій та явищ, надання їм оцінки, визначення можливих наслідків, прогнозування їхнього розвитку;
- установлення вимог до різних політичних і соціальних сил, дії яких мають бути спрямовані на зміну або підтримку політичної лінії, яка досліджується;
- вказівка на обгрунтовані практичні рішення (програми, варіанти, заходи, кроки), які можуть зміцнити ситуацію або змінити її на краще;
- з'ясування: «що» і «хто» може гарантувати виконання цих рішень;
- зважування всіх «за» та «проти» майбутніх змін, визначення вигоди, користі чи шкоди, яких вони можуть завдати всьому суспільству.

Під час проведення політичного аналізу журналістом може бути застосовано найрізноманітніші підходи: інституціональний, порівняльний, історичний, соціологічний, нормативно-ціннісний, системний, функціонально-структурний, біхевіористський, антропологічний тощо.

У ході політичного аналізу може бути використано різні методи дослідження: метод групової експертизи, метод брейнстормінгу («мозковий штурм»), метод синектики, метод Дельфі, метод ПАТТЕРН тощо.

Отже, політичний аналіз є невід’ємною складовою політичної журналістики, стратегічним чинником діяльності якісних ЗМІ. Журналіст-аналітик повинен володіти відповідним типом мислення, уміти визначати причини різних політичних явищ та подій, оцінювати їхню значущість та прогнозувати їхній розвиток, дотримуватись етичних вимог і бути професійно відповідальним.

УДК 324

Чупрін Р. В.

ЖЕРЕБ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ

Жереб у виборчій системі можна розглядати як засіб обрання однієї з наявних альтернатив за допомогою випадку. Історично склалося три основні сфери застосування жеребу під час виборів: безпосереднє визначення жеребом осіб, які мають обійняти заміщені посади; зменшення можливостей для корупції з боку учасників виборчого процесу (особливо з боку його організаторів); розподіл між учасниками виборів невід’ємних природних переваг, створюваних виборчою системою.

Використання жеребу як безпосереднього замітника для голосування має давні традиції. Особливого значення жереб набув у Стародавніх Афінах, де активно застосовувався для заміщення посад у V–IV ст. до н. е.

Основна перевага використання жеребу в такій формі – створення умов для високого ступеня ротації осіб, що обіймають вищі посади в органах державної влади та місцевого самоврядування. При цьому еліта з меншою ймовірністю ставатиме закритою та олігархічною.

Додатковою перевагою є залучення широкого кола осіб до процесу прийняття політичних рішень. Потенційно це має стимулювати політичну участь і сприяти поширенню знань про політику та управління державою, а в перспективі й підвищувати рівень політичної освіченості населення.

Головним недоліком використання жеребу замість голосування є можливість обрання випадкових людей на відповідальні посади. Однак

наразі не доведено, що обрання шляхом голосування має давати більшу імовірність перемоги компетентних осіб. Те ж саме стосується і заміщення посад методом кооптації. Отже, у цьому аспекті ані антрепренерська система рекрутування еліт, ані система гільдій не мають гарантованої переваги над рекрутуванням шляхом використання жеребу.

Додатковим недоліком є неможливість застосування жеребу для заміщення посад, які вимагають наявності спеціальних професійних навичок. Це обмеження визнавалося необхідним ще в Стародавніх Афінах, де воно поширювалося на низку посад, наприклад на воєначальників.

Утім, відмова від застосування жеребу замість голосування в сучасному світі носить скоріше ідеологічний характер. Популярні ідеології переконують, що суспільство в цілому чи принаймні його частина здатні приймати правильні політичні рішення в раціональний спосіб, не застосовуючи для цього допомогу випадку.

Як наслідок, сфера застосування жеребу у виборчому процесі суттєво звужена та обмежується запобіганням корупції та розподілом невід'ємних переваг, створюваних виборчою системою, між учасниками виборів.

Жереб як засіб запобігання корупції серед селекторату та осіб, відповідальних за організацію виборів, має давні традиції застосування (показовою тут може вважатися процедура обрання венеціанського дожа, яка передбачала багатоступеневе голосування та жеребкування). На сьогодні поширеним варіантом такого застосування жеребу є розподіл місць між представниками політичних сил у виборчих комісіях, хоча зберігаються й більш радикальні варіанти (наприклад, розподіл округів між кандидатами).

Утім, найчастіше жереб наразі застосовується в тих випадках, коли через природні особливості виборчої системи одна з партій (блоків, кандидатів) має неодмінно одержати перевагу над іншими. Так, жереб застосовується для визначення порядку розташування прізвищ кандидатів (назв партій) у бюлетені, черговості агітаційних виступів на телебаченні, пар учасників теледебатів тощо.

Водночас треба констатувати, що потенціал жеребу як засобу для боротьби з виборчими маніпуляціями та корупцією на сьогодні використовується не в повній мірі.

УДК 352.07(44+498)

Лушагіна Т. В.

ІНСТИТУТ ПРЕФЕКТА В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ФРАНЦІЇ ТА РУМУНІЇ

Розвиток регіонів сучасної України вимагає проведення реформування системи місцевого самоврядування, розширення і водночас уто-

чення повноважень органів місцевого самоврядування. Проект змін до Конституції України передбачає вектори проведення основних реформ щодо місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Основною метою таких заходів має стати підвищення добробуту населення, створення сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, а отже, і розвиток країни в цілому. Суть реформи місцевого самоврядування полягає в чіткому визначенні повноважень органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на місцях.

Одним із нововведень цієї реформи є ліквідація державних адміністрацій та створення інституту префекта з контрольно-наглядовими й координаційними, а не виконавчими функціями. Так, у Проекті Закону «Про внесення змін до конституції України (щодо децентралізації влади)» інститут префекта наділений повноваженнями виконавчої влади на рівнях районів та областей, у містах Київ та Севастополь. Префектів, як і голів державних адміністрацій, призначатиме на посади і звільнятиме Президент України за поданням Кабінету Міністрів.

Сам процес реформування системи місцевого самоврядування в Україні дещо схожий із досвідом Франції, зокрема й стосовно запровадження інституту префекта. Так, державну виконавчу владу на рівні департаменту – місцевої державної адміністрації як ключової ланки в системі виконавчої влади Франції – очолює префект.

Префект є державним службовцем досить високого рівня і входить до складу префекторального корпусу, на посаду призначається Президентом, пройшовши попереднє схвалення на засіданні Ради міністрів Франції. Призначення людини на посаду префекта не закріплює її за певним департаментом на тривалий час, а в будь-який момент префекта може бути переведено на роботу до будь-якого іншого департаменту чи на іншу роботу або додано в резерв до призначення незалежно від його бажання. Це дає змогу уникнути узурпації влади на місцях, а також є своєрідним важелем у боротьбі з корупцією.

Сама діяльність префекта не має бути політично забарвленою і не повинна координуватися політичною силою, до якої може належати префект, оскільки префект є представником уряду в департаменті і зобов'язаний доводити інформацію до уряду щодо стану справ у департаменті. У цілому префект наділений адміністративно-контролюючими функціями в департаменті – здійснення адміністративного контролю за діяльністю департаменту та його комун. Проте префект може здійснювати і юридичні функції: у випадку вчинення злочину в департаменті щодо державної безпеки має право підписувати постанови про арешти, обшуки тощо, а також представляє державу в органах правосуддя. Крім того, виконує наглядову функцію, зокрема стежить за виконан-

ням законів, постанов, указів Уряду та окремих міністерств; забезпечує підтримання громадського порядку.

Також префект наділений правом розпоряджатися всіма державними видатками в департаменті і, відповідно, несе відповідальність за управління нерухомістю та іншим державним майном, що належить державі в департаменті; керує роботою всіх місцевих служб державних центральних органів виконавчої влади та є посередником у взаємовідносинах цих служб із центральними міністерствами.

У цілому, на посаді префекта в департаментах Франції людина може працювати тривалий період, змінюючи при цьому самі департаменти.

Інститут префекта також запроваджений у Румунії. Уряд Румунії призначає по одному префекту до кожного повіту та до муніципії Бухареста. У Румунії префект виступає представником центрального уряду на місцевому рівні, а також керує децентралізованими публічними службами міністерств та іншими центральними органами адміністративно-територіальних одиниць. Префект має повноваження і в юридичній сфері – може опротестувати перед інстанцією адміністративної юстиції акт повітової ради, місцевої ради або примаря, якщо вважає його незаконним.

У Проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» пропонується наділяти префекта наглядовими функціями у сфері дотримання Конституції та законів України органами місцевого самоврядування; координаційною функцією – у сфері діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади; організаційною – у спрямуванні діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечення їхньої взаємодії з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації. Проте доречно було б ще на законодавчому рівні чітко визначити основні механізми здійснення цих функцій, щоб знову уникнути дублювання повноважень. Крім того, корисно було б скористатися досвідом Франції щодо навчання претендентів на посаду префекта, можливості переведення префекта з одного району до іншого для обміну досвідом тощо.

УДК 321-047.44

Соловійова А. С.

АНТИУТОПІЯ ЯК НАПРЯМ АНТИТОТАЛІТАРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Політична свідомість є важливим елементом політичної культури, а політична культура – складовою частиною всієї політичної системи

суспільства. За останні десятиліття політична свідомість зазнала революційних змін – це вже не цілісна свідомість, а свідомість суспільства перехідного періоду, яке характеризується руйнуванням універсальної картини світу та плюралізмом різноманітних форм інтелектуальних проявів. Саме в подібні моменти історії загострюється соціальна уява, одними з проявів якої є утопія та дистопія. Нинішній стан суспільної свідомості можна сміливо назвати сприятливим для народження різного роду футуристичних проєктів і спроб осмислити як попередній, так і подальший шлях розвитку людства, унаслідок чого ми можемо говорити про актуальність нового осмислення подібного роду проявів.

Уперше слово «антиутопіст» (dystopian) як протилежність «утопіста» (utopian) вжив англійський учений Д. С. Мілль у 1868 році. Сам же термін «дистопія» як назву літературного жанру ввели Г. Неглі і М. Патрік у складеній ними антології утопій «У пошуках утопії» (Quest for Utopia, 1952).

Водночас украй прогресивні припущення, на які спиралася значна частина утопічного мислення XIX століття, зіткнулися з широкою критикою в XX столітті, а утопічні проєкти та ідеали спростували критики, натхненні духом антиутопічної реакції. Літературна антиутопія, тобто художні твори, автори яких навмисно прагнуть розкрити страшні наслідки намагань утілити в життя якийсь раціональний проєкт утопії, набула великої переконливої сили у XX столітті. Романи «Ми» (1920) Є. Замятіна, «Новий чудовий світ» (1932) О. Хакслі, «1984» (1949) Дж. Оруела, «Механічне піаніно» (1952) К. Воннегута, «451 градус за Фаренгейтом» (1953) Р. Бредбері – найпопулярніші розповіді про можливі світи майбутнього, де утопічні ідеї та принципи буде запроваджено всемогутніми диктаторськими державами.

Тривога з приводу утопізму, який на практиці призводить до тоталітаризму, помітно зросла внаслідок пережитого у XX столітті досвіду сталінізму та фашизму й нелюдської начебто раціональної бюрократичної держави. Можна запропонувати таке визначення терміну «**анти-утопія**» (від англ. dystopia) – це напрям у художніх творах, частково – у науці, який полягає в сатирично-алегоричному змалюванні будь-якого суспільства, у якому запанували негативні тенденції розвитку; це художнє дослідження, яке являє собою умовний прогноз-попередження, символічну модель розвитку суспільства за умов збереження в ньому існуючих негативних проблем. У нашому випадку антиутопії XX століття більше стосуються тоталітарних режимів, проте ми зустрічаємо й проєкти можливої «еволюції» так званих демократій.

У середині 1960-х років термін «антиутопія» (anti-utopia) з'являється в радянській, а пізніше – в англійській критиці. Існує думка, що «anti-utopia» і «dystopia» – синоніми. Проте, у вітчизняній науці термін

«антиутопія» розповсюджений значно ширше і звичайно мається на увазі в значенні dystopia.

Якщо ж класична утопія концентрується на демонстрації позитивних рис описаного в творі суспільного устрою, то антиутопія прагне виявити його негативні риси. Отже, відмінність утопії від антиутопії лише в точці зору автора. Важливою особливістю утопії є її статичність, тоді як для антиутопії характерні спроби розглянути можливості розвитку описаних соціальних устроїв (як правило, у бік наростання негативних тенденцій, що нерідко призводить до кризи й обвалу). Так, антиутопія працює звичайно зі складнішими соціальними моделями.

Дистопія – зображення ідеально поганого суспільства, зображення ще не існуючого соціального зла, зла глибоко особового. Антиутопія звичайно спрямована на розвінчання утопічних тенденцій (зокрема, висміювання захоплення НТР). У Є. Замятіна та Дж. Оруела різні уявлення про головне зло майбутнього. Наприклад, у Є. Замятіна – це технологія, у Дж. Оруелла – психологічний контроль. У «Новому чудовому світі» О. Хакслі найбільш чітко конкретизоване джерело зла, що бере початок у системі пробірною розмноження та вирощування відповідно до альф представників різних каст – цеглинок нового світу, що забезпечує його існування та стабільність.

Отже, антиутопія, як правило, зображує суспільство, що зайшло в соціально-етичний, економічний, політичний або технологічний глухий кут через низку неправильних рішень, прийнятих людством протягом тривалого періоду. Також антиутопія – «утопія навпаки», де ідеальне, на перший погляд, суспільство засноване на антигуманному тоталітаризмі. Жодна філософська чи соціологічна теорія ХХ століття не справила більшого впливу на викриття тоталітарної свідомості й політики, ніж літературні дистопії/антиутопії та загалом антитоталітарна література. Класики, які працювали в цьому жанрі (наприклад, Є. Замятін, Дж. Оруелл, О. Хакслі та ін.), багато в чому випередили праці теоретиків та критиків тоталітарних режимів, таких як Х. Арндт, Р. Арон і К. Поппер.

УДК 341.43

Колесніченко Н. М.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БІЖЕНЦІ»

В останні десятиліття проблема біженців стала однією з найбільш актуальних. На сьогодні у світі налічується близько 50 млн біженців та

переміщених осіб, на яких поширюється мандат Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, 80 % біженців – це жінки та діти.

«Біженець» – міжнародно-правовий термін універсального характеру, визначений Конвенцією ООН про статус біженців (1951), Протоколом ООН про статус біженців (1967). Зміст поняття «біженець» визначається відповідно до принципів міжнародного права. Зазвичай уживане поняття «біженець» значно відрізняється від міжнародно визнаного визначення терміна «біженець» та означає будь-кого, хто прагне врятуватись втечею від обставин, які він вважає нестерпними: від небезпеки, несвободи, переслідувань, загрози життю, злиднів, війни чи громадянського конфлікту, стихійного лиха, посухи, землетрусу, голоду тощо.

В Оксфордському словнику «біженець» визначається як особа, що вигнана зі свого дому та вимушена шукати притулку, зокрема в іншій країні, від війни, релігійних переслідувань, політичних заворушень, стихійного лиха.

Із категорії біженців виключаються особи, що втікають від покарання за здійснені злочини, за порушення закону, що не має політичного аспекту. До змісту поняття «біженець» не входять «економічні біженці» або «мігранти», рішення щодо яких може стосуватися до сфери міжнародної допомоги, однак не пов'язане з інститутом притулку, під яким розуміється захист протягом необмеженого часу на території іншої держави. Мігрант, як правило, залишає свою країну добровільно в пошуках кращого життя. Для біженця економічні умови в країні, що надала йому притулок, менш важливі, ніж його власна безпека. Мігрант користується захистом уряду своєї країни, а біженець – ні.

Відповідно до Конвенції 1951 р., біженцем є особа, яка в силу обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних поглядів знаходиться поза межами країни своєї громадянської належності та не може чи не бажає користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань або, не маючи певного громадянства та знаходячись поза межами свого попереднього проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутись до неї внаслідок таких побоювань.

Відповідності до Конвенції 1951 р., особа є біженцем, якщо вона відповідає критеріям, що містяться у визначенні. Процес визначення статусу біженця проходить у два етапи: по-перше, необхідно виявити факти, що стосуються цієї особи, по-друге, застосувати до цих фактів визначення Конвенції ООН 1951 р. та Протоколу ООН 1967 р. Положення Конвенції 1951 р., що визначають, хто є біженцем, мають три

пункти, які називаються «зарахування», «припинення», «виключення». Пункти про зарахування визначають критерії, яким повинна відповідати особа, щоб бути визнаною біженцем. Пункти про припинення та виключення мають негативне значення – перший вказує на умови, за яких біженець перестає бути біженцем, а другий перераховує обставини, відповідно до яких особа виключається зі сфери дії Конвенції 1951 р., хоча й відповідає позитивним критеріям за пунктом зарахування. У разі відповідності стану особи встановленим критеріям вона може отримати відповідні права та пільги.

Існує причинний зв'язок між порушенням прав людини та появою біженців. Люди залишають свої країни внаслідок порушення їхніх громадянських та політичних прав, утікають від стихійних катаклізмів та війн, голоду, дискримінації за різними ознаками, коли права людини не дотримуються належно. Іноді внаслідок різних обставин кількість біженців збільшувалась катастрофічно. Мільйони біженців породили Перша й Друга світові війни. Перші кроки із захисту прав біженців було зроблено Лігою Націй та підтверджено прийняттям міжнародних угод із цієї проблеми, а саме: Угоди від 12 травня 1926 р. та 30 червня 1928 р., Конвенції від 28 жовтня 1933 р. та 10 лютого 1938 р. тощо. Згідно з цими документами, біженці кожної категорії визначались за національною приналежністю або територією, яку вони покинули, а також у зв'язку з відсутністю дипломатичного захисту з боку своєї країни.

Основними документами, що закріпили процедури та критерії визначення статусу біженця, є Конвенція ООН про статус біженців 1951 р. та Протокол ООН 1967 р., що стосується статусу біженців. Ці нормативні акти було прийнято у зв'язку з потребою дати юридичне визначення статусу біженця в нових післявоєнних умовах. Конвенцію було прийнято на Конференції повноважних представників ООН 28 липня 1951 р. і вступила вона в силу 21 квітня 1954 р.

У Конвенції також передбачено обов'язки біженців щодо країни, у якій вони перебувають, а також підкреслено неприпустимість дискримінації за будь-якими ознаками. Конвенція визначила також особистісний статус біженця, закріпила право на заняття, що приносять прибуток, зокрема й роботу за наймом, роботу на власному підприємстві, право на соціальний захист. Конвенція передбачає адміністративні заходи сприяння біженцям.

У зв'язку із виникненням нових ситуацій з біженцями виникла необхідність у розширенні положень Конвенції щодо нових категорій біженців. Було розроблено та прийнято ГА ООН спеціальний Протокол, що стосувався статусу біженців, відкритий до приєднання 31 серпня 1967 р. Він вступив у силу 4 жовтня 1967 р. Держави, які приєднуються

до Протоколу, беруть на себе відповідальність застосовувати основні положення Конвенції відповідно до наведених у ній визначень біженця без часових та територіальних обмежень Конвенції 1951 р. Протокол фіксує обов'язки країн-учасниць співпрацювати з ООН у справах, що стосуються біженців, і визначає напрями такого співробітництва.

Конвенція 1951 р. і Протокол 1967 р. містять три основні типи положень: положення, що дають визначення того, хто є (або не є) біженцем; положення, що визначають правовий статус біженця, його права й обов'язки в країні притулку; положення, пов'язані з імплементацією норм вказаних актів у національне законодавство.

Міжнародний захист – це надання допомоги та підтримки особам, уряди країн яких не бажають або не здатні захистити своїх громадян. Фізичні особи вимушені шукати безпеки в іншій країні. Оскільки основні права біженців більше не захищаються урядами країн їхнього громадянства, відповідальність за гарантію поваги та дотримання основних прав бере на себе міжнародне співтовариство. Міжнародний захист охоплює весь комплекс заходів, що гарантує права біженців.

Так, у 1947 р. було утворено Міжнародну організацію у справах біженців.

У 1949 р. Генеральна асамблея ООН визначила основні принципи дій щодо біженців: проблема біженців є міжнародною за своїм значенням та характером, будь-який біженець або переміщена особа, яка добровільно дала вмотивовані пояснення свого небажання повернутись на батьківщину, не повинна примушуватись до цього; майбутнє таких осіб має стати об'єктом діяльності міжнародного органу, який необхідно було створювати; основним завданням було сприяння всіма можливими засобами поверненню біженців у їхні країни.

Так, рішенням ГА ООН у грудні 1950 р. було утворено Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВБК ООН). Неполітична гуманітарна організація розпочала свою роботу 1 січня 1951 р. Метою її є надання міжнародного захисту біженцям та сприяння вирішенню довготривалих проблем біженців. УВБК ООН здійснює своє завдання шляхом співробітництва з урядами та – за умови згоди відповідних урядів – із недержавними організаціями.

Підсумовуючи вищезазначене, треба наголосити, що вирішення складних завдань, які виникають у сучасному світі, вимагає від світової спільноти й держав роботи над подоланням причин появи потоків біженців та взяття на себе спільної відповідальності за захист біженців. Країни, що надають притулок, беруть важку ношу, оскільки надання прихистку часто веде до порушення нормального життя, іноді до значного порушення в тих районах, у які прибувають біженці. Але ці дер-

жави не повинні брати на себе відповідальність одноособово. Інші держави можуть розділити цю відповідальність, надаючи підтримку (як фінансову, так і матеріальну), щоб підтримати й захистити біженців тією мірою, якою вони її потребують.

УДК 32.019.51+329.11

Шкірчак С. І.

**ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПОСТУЛАТІВ УКРАЇНСЬКОГО
КОНСЕРВАТИЗМУ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ
ОСИПА НАЗРУКА**

О. Назарук (1883–1940) – український письменник, громадський діяч і публіцист, працюючи журналістом, значну увагу приділив популяризації ідей В. Липинського (головний ідеолог українського консерватизму). Зокрема, цьому повністю присвячено його працю «Вячеслав Липинський – відновитель державної ідеології України і про монархізм Український і Французський» (1926), а також збірку статей, що вийшла окремою брошурою під назвою «Робітництво і релігія – ідея – преса – вкладка» (1926). Свою популяризаторську роботу О. Назарук обґрунтовував тим, що треба подати українському народу працю В. Липинського цілісну та сконцентровану, без проповідницького тону, у формулах, простих для сприйняття.

Важливим у творчості О. Назарука є те, що він значну увагу у своїх працях приділяв особливостям функціонування громадських та партійних організацій. Зокрема, він дослідив особливості трансформації наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Галичині культурно-просвітницьких організацій у політичні партії. Враховуючи те, що цей аспект його творчості досить ґрунтовно висвітлено в праці української дослідниці О. Зеленої [див.: Зелена О. Осип Назарук про особливості становлення і розвитку суспільно-політичних організацій України кінця ХІХ – початку ХХ ст.], зупинятися детально на цьому не будемо. У статті «Яке значінне вкладки? Про те, що світло, а що серце організації», розміщеній у збірці «Робітництво і релігія – ідея – преса – вкладка» (1926), О. Назарук порушує питання важливості членських внесків для ефективної діяльності громадських організацій. Він зазначає, що члени організацій неохоче сплачують внески внаслідок превалювання еґоїстичних інтересів, низького рівня національно-культурної самосвідомості та організованості. Як наслідок, доходить висновку, що «страшний єсть стан наших організацій і в старім краю і тут!». І тому

критикує членів та лідерів існуючих організацій через те, що вони, не допомагаючи організації фінансово (через членські внески), лише витрачають час на пустопорожню критику: «А зате кілька крику, що «нема кому подбати за просвіту народа!» І хтож та за що та чим має «подбати?» Подібно є і в інших організаціях. Крик і критика! Кождий має щось до скритиковання. Але рідко трафиться місто, де члени правильно помагають організації вкладкою! І цікаве те, що найбільше крику якраз з тих околиць, від котрих найменше помочи! Та на крику ніяка організація стояти не може так само як на димі не стоїть ніяка будова».

Зрештою, така увага О. Назарука до «буденних» проблем функціонування й діяльності громадських організацій та інших інститутів самоорганізації населення якісно відрізняє його погляди від поглядів уже згаданих представників українського консерватизму. Наприклад, як зазначалося, В. Липинський не приділяв достатньої уваги деталям взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами державної влади. О. Назарук намагається також надолужити ці прогалини не лише в питанні діяльності громадських організацій, а й у питанні функціонування місцевого самоврядування. Зокрема, як зазначає О. Зелена, на думку О. Назарука, на рівні місцевого самоврядування подібна взаємодія може відбуватися так: активного громадського діяча долучають як представника в державній владі. Під час вирішення окремих питань адміністрація зобов'язана консультиватися з «представником від народу». Він же в окремих випадках може спільно з владою вирішувати і адміністративні питання» [див.: Зелена О. Питання держави і влади в теоретичній спадщині Осипа Назарука].

Отже, у своїй популяризаторській роботі О. Назарук намагався не лише в доступній формі ретранслювати головні положення ідеології українського консерватизму, а й заповнювати деякі прогалини політичної доктрини В. Липинського. Зокрема, це стосується питань статутної діяльності громадських організацій та механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування й державної влади.

УДК 323.232+004.738.5

Андрєєва А. О.

ПОЛІТИЧНА АГІТАЦІЯ В ІНТЕРНЕТІ

Зі свого боку, пересічна людина здобула механізм додатково впливати на можновладців, починаючи від звернень до органів влади й аж до голосування за допомогою інтернету, що здобуває дедалі більшу популярність в англо-саксонському світі.

Останнім часом посилюється політична боротьба на просторах мережі. Інтернет-технології широко використовуються в політичному, а особливо – у виборчому процесі.

Фактично можна виділити своєрідний віртуальний тип політичних відносин.

Віднедавна інтернет у більшості країн світу, у тому числі і в Україні, став використовуватися не лише як одна з комп'ютерних технологій, але й як повноцінний інструмент політичної пропаганди, особливо під час виборчих кампаній.

У структурі ЗМІ роль інтернету стає більш помітною ще й тому, що люди проводять дедалі більше вільного часу саме в мережі. Ми знаємо ЗМІ як індустрію вільного часу: переважно інформація політичного, економічного, соціального, культурного та іншого характеру сприймається людиною саме у вільний час, коли вона не спить, не працює та не зайнята іншими справами. Для сучасного користувача, сучасної аудиторії засоби масової інформації стали структуротвірним елементом вільного часу.

Передвиборна агітація (законодавче визначення) – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата в депутати або партію – суб'єкта виборчого процесу. Передвиборна агітація може здійснюватись у будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України.

Працюючи з інтернет-технологіями, необхідно враховувати також тих людей, хто отримує необхідну інформацію з інтернету через своїх друзів, знайомих тощо. Отже, зона впливу світової комп'ютерної павутини, враховуючи й інтернет-ЗМІ, є значно більшою, ніж можна собі уявити на перший погляд.

На думку російського дослідника О. Водолагіна, інтернет-технології – це більш простий спосіб вплинути на розум електорату, ніж інші види ЗМІ.

Існує декілька варіантів класифікації віртуальних засобів масової інформації. Деякі дослідники розрізняють інтернет-ЗМІ за такими критеріями: професійні й аматорські; аналітичні й ті, що розповсюджують новини; загальні та спеціалізовані; за платним та безкоштовним розповсюдженням тощо. Ще одна з варіацій типології інтернет-ЗМІ вбачається в такому: мережеві (оригінальні) ЗМІ та електронні версії традиційних засобів масової інформації; ресурси, що розповсюджують новини, коментарі та змішані ЗМІ; монотематичні та політематичні; за приналежністю – державні, медійних груп, політичних груп, бізнес-груп, незалежні; за орієнтацією на аудиторію – загальнодержавні та регіональні.

Часто для того, щоб охопити максимальну кількість цільової аудиторії, традиційні друковані видання починаються створювати свої інтернет-версії, які має практично кожна більш-менш значуща вітчизняна газета. Наприклад, серед загальнодержавних ЗМІ можна виділити «Дзеркало тижня» (www.dt.ua), «Газета 2000» (www.2000.net.ua) і т. д., серед регіональних – «Львівську газету» (www.gazeta.lviv.ua) та інші. Вагоме місце серед вітчизняних видань займає «Українська правда» (www.pravda.com.ua). Основну частину матеріалів ця інтернет-газета подає українською мовою, але також існують її російськомовна та англomовна версії.

Уже за доброю традицією кожна партія, яка поважає себе, повинна мати власний веб-ресурс. Україна тут не є винятком.

На сайтах партій можна знайти різну інформацію: від статуту й програми партії до банківських рахунків для благодійних внесків у парткасу. Відомі українські політики також мають персональні сайти, які виступають своєрідним майданчиком для існуючих та потенційних прихильників того чи іншого лідера.

Для політика персональний сайт – це ефективний спосіб розповісти про себе та підтримувати зв'язок зі своїми прихильниками. Якщо в кандидата є сайт, значить виборцеві буде легко знайти його біографію та інформацію про діяльність, ознайомитися з виборчою програмою тощо. Наявність сайту свідчить про відкритість перед суспільством.

Блоги мають низку переваг: можливість легко публікувати інформацію, відсутність будь-яких просторово-часових обмежень для виходу на реципієнта інформації. Головна їхня функція – оперативно донести до користувача позицію політика з певного питання. Зрештою, це ще один спосіб злити на когось компромат. Адже відомі випадки, коли пости в блогах ставали приводом для судових позовів.

Це найтрадиційніший канал електронної комунікації з громадськістю. Слово «авторські» взято в лапки, оскільки так само зрозуміло, що часто такі матеріали пишуть помічники, спічрайтери, заступники тощо.

Мода на інтелектуальну публіцистику поширена як із боку влади, так і з боку опозиції. Високий попит у цій сфері з боку активних користувачів мережі, особливо тих, які тією чи іншою мірою пов'язані зі світом політики, зумовлює відповідну пропозицію.

Facebook, Вконтакті, Twitter уже давно використовуються як елемент корпоративного бренду у світі політики. Окремі українські діячі недооцінюють ролі цих ресурсів у формуванні громадської думки загалом та власного іміджу зокрема.

ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ОБРАЗУ ЗОВНІШНЬОГО ВОРОГА»

Енциклопедичний словник «Політологія» пропонує нам таке визначення «образу ворога»: це «ідеологічний і психологічний стереотип, що дозволяє будувати політичну поведінку в умовах дефіциту надійної інформації про політичного опонента і про середовище в цілому».

У суспільній свідомості образ ворога має глибинні історичні корені, що сягають ще родоплемінних часів. Насамперед ідеться про комплексний, об'єднаний образ, що включає в себе різні негативні прояви та риси. У давні часи ворог міг персоналізуватися як з реальною загрозою, так і з вигаданими (міфологічними), що могли стати загрозою для існування соціальної спільноти.

Відмітною рисою «зовнішнього ворога» стала його неодмінна дегуманізація. У процесі дегуманізації носія загрози ми наділяємо виключно негативними властивостями й рисами. Ворог може асоціюватися з конкретною персоною (особистий ворог фюрера), із племенем, етносом, нацією, класом, партією, державою (імперія зла), з ідеологією (фашизм, націоналізм, расизм) та ін.

Є думка, що ворожість – це набута риса, яка залежить від різних умов та обставин. Австрійський учений Конрад Лоренц вважав агресивність вродженою, інстинктивно зумовленою властивістю всіх вищих тварин. Зигмунд Фрейд пояснював ворожість людей по відношенню один до одного як «необхідність зруйнувати іншу людину, щоб зберегти себе».

Як правило, у закритих політичних системах поняття «ворог» асоціюється з абсолютним злом, на боротьбу з яким мобілізуються всі сили й засоби і яке унеможлиблює використання компромісів. Така поляризація найбільш характерна для тоталітарного політичного режиму. Так, Володимир Ленін, розвиваючи теорію марксизму, висунув ідею про те, що в класовій боротьбі не може бути нейтральних людей. Сталінська політика привела цю вимогу в дію: «Хто не з нами, той проти нас», «Якщо ворог не здається, його знищують». Наслідки такої імплементації в ідеології та політиці виявилися трагічними.

В інтернет-виданні «Цензор.Нет» від 31.03.2015 опубліковано соціологічне дослідження фонду «Центр стратегічних розробок» (РФ). Так, у результаті анексії Криму Росією та розв'язування в подальшому збройного конфлікту на Донбасі увагу росіян було перенесено зі внутрішніх ворогів в особі чиновників та етнічних мігрантів на ворогів зовнішніх в особі США та Євросоюзу.

Людині властиво переносити власні внутрішні труднощі й негативні риси на певний збірний ворожий тип, який уособлює в собі сили зла та руйнування. Образ ворога дає величезне полегшення для власної совісті. Він же позбавляє суспільство від моральної відповідальності.

УДК 327.8:341.655

Куліш О. Є.

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ ЯК ОСНОВНИХ ВАЖЕЛІВ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ХХІ століття

Останнім часом через загрози застосування зброї масового знищення вирішення конфліктних питань між акторами міжнародних відносин потребує нових способів здійснювати політичний вплив та тиск. Одним із таких важелів у наш час є санкції. Застосування перших санкцій відоме ще з давніх часів, коли в 432 р. до н. е. афінський стратег Перікл наклав заборону на торгівлю з Мегарою, що стало одним із приводів до початку Пелопоннеської війни.

Як зазначається в науковій літературі, санкції слід вважати інструментом, який використовується країнами чи міжнародними організаціями, щоб переконати уряд певної країни або групу держав змінити свою політику, обмежуючи торгівлю, інвестиції чи іншу комерційну діяльність. Наприклад, санкції може бути застосовано до країн, які всупереч незгоді світової спільноти проводять секретні розробки зброї масового знищення чи порушують права людини. Іншими словами, порушують установлений міжнародною спільнотою світовий порядок. Ступінь та вид санкцій часто залежить від тяжкості порушення.

Особливе місце серед санкцій займають санкції економічного характеру. Вони зазвичай носять каральний характер і призначені для досягнення конкретної мети. Економічні санкції можуть включати ембарго або низку торговельних бойкотів, заморожування активів, заборону на грошові перекази, заборону на передачу технологій та ін.

Розглянемо більш детально сутність і характеристику економічних санкцій. Саме поняття можна визначити як будь-яке обмеження, що накладається в одній країні (відправника) з міжнародної торгівлі на іншу країну (цільову) для того, щоб переконати уряд країни призначення змінити політику. Причиною такого втручання в політику цільової країни, як зазначалося вище, можуть слугувати попередні дії країни, що порушують установлені міжнародні норми.

Економічні санкції включають у себе:

- обмеження експорту в цільовій країні;
- обмеження імпорту з цільової країни;
- обмеження інвестицій у цільовій країні;
- заборона приватних фінансових угод між громадянами країни відправника та громадян цільової країни або уряду;
- обмеження здатності державних програм країни відправника, що допомагають торгівлі та залученню інвестицій із цільовою країною.

Історично склалося так, що економічні санкції не є настільки ефективними, як вважається. Між 1914 і 1990 рр. різні країни вводили економічні санкції в 116 випадках порушення міжнародної правової системи. У 66 % випадків економічні санкції не допомогли досягти поставлених цілей. З 1973 р. коефіцієнт успіху економічних санкцій різко скоротився до 24 % для всіх випадків.

Прихильники економічного методу політичного впливу часто посилаються на ситуацію з Південною Африкою як приклад успішного застосування економічних санкцій. Але подібних випадків із настільки унікальними умовами в інших країнах не спостерігалось. Найголовніше те, що санкції було введено на багатосторонній основі міжнародного співтовариства, а не тільки в певній країні. Подібна ситуація зараз спостерігається з РФ, проте поки що наявна значна кількість країн, що підтримують Росію та її політику. А тому результат економічної «блокади» майже невідчутний для економіки країни.

Очевидно, що економічні санкції є важливою стратегічною зброєю в арсеналі політики. Як і інші види стратегічних озброєнь, однак, вони повинні бути використані з максимальною обережністю, щоб результати застосування їх не обернулися негативом для країни, яка вводить санкції. Зокрема, відоме невдоволення низки країн Європи заборонаю торгівлі з РФ, що обмежує їхню економіку. Тому економічні санкції можна вважати не просто важливим, мирним важелем впливу, але й серйозною політично-економічною зброєю, використовуючи яку, треба проводити ретельне планування та прогнозування, враховуючи всі фактори та умови розвитку ринку, щоб не опинитися в економічній пастці.

УДК (7.0461:32)+324

Кульбачна В. В.

ПОЛІТИЧНА МІФОЛОГІЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Міф у сучасному політичному світі є досить потужним засобом впливу на політичну свідомість виборців. Це засіб, за допомогою якого

політичні гравці маніпулюють рішеннями громадян, його можна вважати невід'ємною складовою політичного управління.

Як вважає Е. Кассіер, політичний міф – це цілісне, спрощене, переважно ірраціональне віддзеркалення в індивідуальній і масовій свідомості політичної реальності та основних суспільних цінностей, своєрідний символічний засіб їх інтерпретації, моделювання світу й соціального життя; інструмент реалізації конкретних політичних завдань – боротьби за владу, її легітимації, утвердження нової політичної ідеології тощо; інтегрована форма міфологічної й політичної свідомості, особливий вид міфу, що зберігає в колективній пам'яті народу його соціальний досвід, імперативи духовно-морального виміру політичних процесів.

В умовах сучасної політичної ситуації процес інтенсивного зростання інформатизації населення зумовив відродження політичного міфу як засобу впливу на свідомість громадян. Сьогодні потребує спрощення складної картини політичних процесів, що відбуваються в суспільстві, тобто заповнення міфологічними схемами, які ґрунтуються на архетипових конструкціях колективного несвідомого.

Без міфів не обходиться сьогодні жодна виборча кампанія. Адже вибори – це не лише процедура волевиявлення громадян, за допомогою якої формується влада й визначається персональний її склад. Вибори – це складний процес, участь у якому бере, як правило, більшість населення.

Політичні міфи виникають та існують на декількох рівнях, а саме на теоретичному та пропагандистському, психологічному та системному рівнях.

У сучасному суспільстві основне поле існування міфу – це телебачення. Саме через телебачення транслюється більша кількість політичних міфів та стереотипів, воно дає змогу широкого впливу на масову свідомість.

Можна стверджувати, що міф як політичний інструмент дозволяє докорінно зламати ситуацію, що склалася на політичній арені, різко змінити громадську думку; перерозподілити владні ресурси, не зустрічаючи суттєвих перешкод із боку деморалізованого супротивника; отримати вихід до нових вагомих важелів влади.

Український дослідник А. Мороз, вивчаючи міфологічну складову президентської кампанії 2010 року, проаналізував передвиборчі програми В. Ющенка, Ю. Тимошенко, В. Януковича, А. Яценюка, О. Тягнибока, С. Тігіпка, А. Гриценка. На його думку, найпоширеніші міфи президентської кампанії 2010 року ґрунтувалися на таких політичних цінностях: соціальна справедливість («Від соціальної незахищеності – до соціальних гарантій») (В. Янукович), «Перемога над бід-

ністю та соціальною несправедливістю» (Ю. Тимошенко); сильна економіка («Інноваційна економіка та прогресивні реформи» (Ю. Тимошенко); «Сильна економіка – успішна країна» (В. Янукович); безпека («Перехід на контрактну армію з 2011 року» (В. Янукович), «Сучасна професійна армія – гарант незалежності» (Ю. Тимошенко); здоров'я людей («Здоровий народ» (Ю. Тимошенко), «Здорові люди» (А. Яценюк, В. Янукович); боротьба з корупцією («Я вірю: корупційний союз влади й олігархії буде знищено» (Ю. Тимошенко), «Моя країна зламає хребет корупції» (А. Гриценко).

Серед міфів, що «головували» на президентських виборах в Україні, можна виділити такі: міф «про свого хлопця»; міф «про героя месію»; міф «про недоцільність змін»; міф «про те, що переможець уже відомий».

УДК 316.7:32(67)

Куришко Н. С.

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНИХ КРАЇН ТРОПІЧНОЇ АФРИКИ

Політична історія африканського континенту сягає глибини віків і нараховує декілька тисячоліть. Африка – другий за розміром континент, який об'єднує понад п'ятдесят держав. Традиційно африканський контент поділяють на Північний та Тропічний регіони. Більше ніж тисяча народностей проживає на території Тропічної Африки, чи не кожна з яких має свою мову й культурні традиції.

На формування сучасної політичної культури африканських країн вплинули період колоніального їх розподілу між європейськими державами (кінець ХІХ – середина ХХ ст.) та наступний за ним період деколонізації, що розпочався після завершення Другої світової війни. До початку колонізації на території Тропічної Африки вже сформувалися характерні особливості її політичної культури (комуналізм, етноцентризм, клієнтизм, егалітаризм, культ правителя і т. д.). Колоніальний період руйнував традиційні структури, насаджуючи європейські цінності та демократичні ідеали на африканський ґрунт. Сучасна політична культура через це об'єднує в собі дві важливі складові – традиційні та сучасні. Крім того, на цій території склалося два різних типи політичної культури: для правлячої еліти (із відтінками ліберально-демократичної західної культури); для широких верств населення (патріархального характеру).

Традиційними особливостями політичної культури країн тропічного регіону є такі: 1) наявність у кожного племені свого духа-покровителя

та пов'язаних із ним обрядів та ритуалів; 2) патерналістське ставлення до держави та її керівництва й вірування в незмінність власної долі; 3) традиційні африканські суспільства практично не залучені в політичний процес, їх не цікавить політика як така; 4) значна роль політичних символів, які впливають не лише на форму політичного процесу, але й на його зміст. Символ відіграє значно більшу роль у консолідації політичної організації, аніж теоретично оформлена ідеологічна концепція.

Тропічна Африка також зіткнулася з насильницьким нав'язуванням цивілізації з боку європейських держав. До змін – громадянських прав, свободи, інших норм і процедур – африканські суспільства пристосувалися так і не змогли. Європейська культура викликала сплеск недовіри до представників іншої раси. Негативне ставлення з боку африканських народів, у тому числі до європейців, сформувалося з часів рабства й работоргівлі. На території Тропічної Африки виник «політичний симбіоз» традиційної африканської та привнесеної ззовні європейської культур.

Сьогодні політична свідомість у країнах Тропічної Африки трансформується, підпадаючи під вплив урбанізованого середовища, засобів масової інформації та місцевих родоплеменних традицій.

Сучасними характеристиками політичної країни Тропічної Африки є такі: 1) орієнтація на корпорацію, цінності традиційного колективу (сім'я, община, племені тощо) за збереження автономії індивіда в конкретному соціумі; 2) роль міфологічних світоглядних уявлень, сприйняття людини в тісному зв'язку з тваринним і рослинним світом (антропологізм, антропокосмологізм африканської духовної традиції); 3) гібридність, суперечливе поєднання елементів європейської та африканської культурних систем; 4) виникнення й розвиток специфічних соціетарних утворень унаслідок поєднання неоднорідних формаційних та цивілізаційних структур (симбіоз родової общини та сучасного капіталістичного устрою), що, у свою чергу, формує різні політичні субкультури; 5) зростання ролі традицій як на побутовому, так і на більш високому рівні; 6) формальне домінування західних політичних інститутів, норм на державному рівні й залученість населення в політичний процес.

УДК 323.118(680) «1974/1994»

Левченко Г. О.

**ЛАТЕНТНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ
В ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ В ПЕРІОД БОРОТЬБИ
З АПАРТЕЇДОМ (1974–1994 рр.)**

Політичний процес у Південній Африці в період боротьби з апартеїдом від моменту зародження активної боротьби 1948 року до моменту

демократичних виборів 1994 року мав достатньо специфічний характер. З одного боку, цей історичний проміжок часу ознаменувався боротьбою з колоніалізмом особливого типу, з іншого – зміцненням та збереженням системи апартеїду.

Особливої уваги заслуговує період 1974–1994 років, адже саме на цей час припадає остаточно фаза боротьби проти системи апартеїду. У контексті дослідження варто визначити, що політичний процес протікає у відкритій та прихованій, латентній формі, остання ж, у свою чергу, виникає як об'єктивна потреба безпеки та самозахисту політики від впливу на неї. Латентний «latens» («latentis») у перекладі з латинського – прихований, невидимий, такий, що зовнішньо не виявляється. Тому під поняттям «латентна політика» треба розуміти приховану, потайну політику, а от латентна складова політичного процесу – це закрита від висвітлення та (або) неусвідомлена частина політичного процесу, пов'язана з використанням таємних методів здобуття, утримання й застосування влади та реалізації політичних інтересів. У рамках цього дослідження було обрано поняття «складова», щоб продемонструвати те, що латентна та транспарентна складові є пов'язаними та разом утворюють політичний процес.

Окрім відкритого політичного процесу, у ПАР існував прихований та неофіційний формат управління як з боку влади так, і з боку противників режиму. Основою внутрішньополітичного курсу правлячого режиму держави була расова дискримінація, пригноблення й жорстока експлуатація населення з темним кольором шкіри, тобто африканців, кольорових та індійців.

У повсякденній свідомості апартеїд, як правило, сприймався у вигляді його зовнішніх проявів: заборони на проживання чорних південноафриканців у «білих» районах, насамперед у «білих» містах, заборони на шлюби між представниками різних етнічних груп, наявність кінотеатрів, лікарень, автобусів, пляжів, лав у парках «тільки для білих».

Згідно з поширеним підходом до структуризації політики, форма латентної політики – це її організаційна структура, а також система особливих норм, у тому числі латентних, які забезпечують її існування. Форма латентної політики втілюється в певних службах розвідки та контррозвідки, які створені для здобуття інформації, необхідної для підтримки функціонуючої системи. У ПАР подібна форма існувала як з боку уряду, так і з боку антиурядових організацій. Якщо ж урядова служба розвідки була спрямована на виявлення конкретних процесів проти системи з боку противників режиму, то антиурядові організації проводили розвідку та контррозвідку, щоб приховати заплановані акції протесту, спланувати чи запобігти силовим спецопераціям з боку уряду, уникнути ув'язнення та інших форм покарання.

Також однією з форм латентної політики є спецслужби захисту громадян від злочинних дій. Такі спецслужби виступають як наглядові, правоохоронні структури, каральні органи, діяльність яких спрямована на врегулювання конфліктів, облік та контроль за певними групами населення. Так, у Південній Африці за розпорядженням уряду на чолі з П. Бота було створено поліцію, діяльність якої регулювалася певними директивами, зокрема про облік і розселення кольорових у бантустанах, перевірка міграційних документів, арешти та покарання, терор. Також поліція координувала деякі другорядні питання, що стосувалися діяльності членів АНК у середині держави та за її межами. Мілітаризація й озброєння білого населення також були одними з основних завдань поліції. На 4,4 млн білих у ПАР припадало 1,3 млн одиниць стрілецької зброї.

Важливими й невід'ємними формами здійснення подібних заходів є нормативно-інструктивні документи, що регулюють та забезпечують діяльність і безпеку суб'єктів політики. До таких належать директиви, урядові накази й навіть конституційне закріплення певних норм та правил, які регулюють процеси всередині держави. Так, у 1976 році африканській більшості було нав'язано нову конституцію. Формально вона скасовувала расову дискримінацію в державі. Однак білі отримали 28 місць у парламенті зі 100 за правом вето.

Досліджуючи латентну складову політичного процесу в ПАР, важливо звернути увагу на способи діяльності суб'єктів політики. Зокрема: 1) латентні методи здійснення інформаційно-психологічних та силових операцій, прихований вплив на політичних опонентів та конкурентів; 2) методи та форми маніпулювання; 3) діяльність підпільних груп; 4) неофіційна дипломатична діяльність; 5) способи передачі інформації.

Особливе місце в розвитку національно-визвольного руху в ПАР у 70-ті роки належить революційно-демократичним силам на чолі з Африканським національним конгресом, який об'єднав африканців у межах усієї держави. Заборона легальної діяльності АНК у 1960 році стала важливою передумовою для створення підпільної структурованої організації, діяльність якої з початку 70-х років і до 1994 року була прихованою. У грудні 1961 року було створено військову організацію «Умконто ве сізве» («Спис нації») – структурний, силовий елемент АНК, який став ядром Народної визвольної армії.

Усередині загострення терору було створено кілька підпільних центрів. У цей час за кордон було направлено керівників АНК і ПАКП (Південно-Африканської комуністичної партії) для надання підтримки визвольному руху Південної Африки.

Масові репресії в середині 60-х років завдали удар по АНК, діяльність якого ще не було перебудовано на нелегальній основі. У 1963

році поліцією було розкрито підпільну штаб-квартиру національно-визвольних сил. Керівники АНК Н. Мандела, У. Сісулу, Г. Мбекі, а також низка інших членів керівництва визвольного руху брали участь у розробці плану збройних повстань, були засуджені расистським судом до довічного ув'язнення.

У 1963 році було розроблено план «Операція Майїбуя», спланований підпільною групою АНК разом з ув'язненими керівниками. Його суть полягала в тому, що збройне повстання, яке здійснювали професійно підготовлені бійці «Умконто ве сізве», мало активізувати маси шляхом реакції на пригнічення, однак цю операцію було провалено через певні протиріччя між інтернаціоналістичними силами, з одного боку, та радикально націоналістичними, шовіністичними групами, з іншого боку, що пізніше стало причиною розколу АНК і створення «Групи 8» на чолі з А. Мкота, Т. Макиване.

Одним з основних джерел інформації про нелегальну діяльність АНК були поліцейські звіти, заяви влади й матеріали судових слідств, що потрапляли на сторінки південноафриканської преси. Частіше факти носили тенденційний характер і спотворювали дійсність, що підтверджує наявність латентного елемента впливу на масову свідомість щодо формування образу «ворога».

Отже, аналізуючи політичний процес у ПАР 1974–1994 років, можна зробити висновок, що він мав не лише транспарентний, а й латентний характер через наявні форми та методи здійснення боротьби з обох сторін, а саме: 1) наявність спеціального силового органу; 2) формальне закріплення прав і свобод пригнобленого населення з фактичним недотриманням відповідного закону; 3) організація силових операцій як із боку уряду, так і з боку повстанців; 4) інформаційне блокування та викривлення фактів задля впливу на масову свідомість; 5) наявність структурованих підпільних організацій; 6) проведення силових та інформаційних спецоперацій неофіційними групами та організаціями; 7) формування нелегальних форм об'єднання; 8) прихований вплив на політичних опонентів та конкурентів; 9) неофіційна дипломатична діяльність; 10) способи передачі інформації.

УДК 316.472.4:32

Лобань В. Б.

МЕРЕЖЕВИЙ ПІДХІД: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА РІЗНОВИДИ

Сучасне вивчення політичних процесів нерозривно пов'язане з мережовим підходом. Із середини 1990-х рр. вивчення мереж набуває

масштабного характеру, одночасно в рамках багатьох наукових напрямів за допомогою мережевої термінології починають описувати як нові, так і раніше вивчені явища.

Уперше поняття «мережа» з'являється в політичній науці в роботі Х. Хекло в 1978 р. Він використовував термін «проблемна мережа» на противагу поняттю «залізний трикутник».

Мережа – це не просто об'єднання різноманітних акторів, а зіткнення різноманітних ціннісних моделей, що породжує нові комбінації ресурсів, створює принципово нові рішення, недоступні вертикально організованим утворенням.

Р. Родс вказав на те, що політичні мережі формуються в різних секторах політики сучасної держави, являючи собою комплекс структурних взаємовідносин між політичними інститутами та суспільством.

М. Хілл і П. Хьюр вважають, що політичні мережі – форма контекстна, у якій актор діє стратегічно.

Е. Гріффіт у праці «Глухий кут демократії: дослідження сучасного уряду в дії», відзначив роль зв'язку неформальних груп та уряду, вплив цих груп на процес прийняття управлінських рішень.

Норвезький політолог С. Роккан багаторазово використовував термін «мережа» та надавав важливого значення існуванню її в політиці. Він вважав мережі об'єднавчим фактором приватних і державних акторів, що забезпечувало врахування численних інтересів у процесі прийняття рішень. Далі теорія політичних мереж почала розвиватися в теорії організації.

Існує дві основних школи, що використовують мережевий підхід як методологію політичного дослідження. Англосаксонська школа плідно використовує його у вивченні взаємозв'язку держави й груп інтересів. Тут концепція політичних мереж протиставляється плюралістичному та корпоративному підходам. Німецька школа знаходить у політичних мережах сучасну форму державного управління, що відрізняється від ієрархічної та ринкової. У цьому відношенні концепція політичних мереж відштовхується від тієї ж ідеї, що й концепція нового публічного менеджменту.

Політична мережа як родові поняття являє собою: по-перше, структуру управління публічними справами, яка поєднує державу та громадянське суспільство; по-друге, вона є сукупністю різноманітних акторів соціальної дії – державних, громадських та бізнес-організацій і закладів, які мають певний спільний (корпоративний) інтерес у конкретній сфері суспільної діяльності; по-третє, вони (актори) вступають у взаємодію на добровільних засадах; по-четверте, формою їхньої взаємодії є вироблення угод та контрактів для взаємозацікавленого

обміну ресурсами, якими володіють її учасники; по-п'яте, учасники мережі мають рівні права у формуванні рішень; по-шосте, мережа є структурою, що складається з набору контрактів, які виконуються на основі формальних та неформальних правил комунікації; по-сьоме, мережа є відносно сталим та впорядкованим механізмом зв'язку між інститутом влади й соціальним середовищем, сукупністю каналів, через які здійснюється обмін ресурсами.

До базових характеристик, що відрізняють мережі від інших форм політико-управлінської активності, віднесено: множинність і різноманітність елементів мережі; відсутність ієрархічного контролю (за можливої наявності координаційних центрів), незалежність учасників мережі; добровільність зв'язків, свобода входу до складу мережі та виходу з неї для всіх учасників; наявність у кожного з елементів мережі власних інтересів і ресурсів; формування й реалізація кооперативного інтересу всіх учасників мережі за рахунок акумулювання та обміну ресурсами всередині мережі; взаємна зацікавленість учасників мережі один одним; використання системи угод і контрактів, заснованих на формальних і неформальних правилах комунікації; перманентна інтенсивність участі суб'єктів у функціонуванні.

Д. Родес виділяє п'ять типів мереж: політичні спільноти з високим ступенем інтеграції всередині мережі; професійні мережі, які виражають інтереси певної професійної групи; міжурядові мережі, засновані на представницьких організаціях місцевої влади; мережі виробників, що мають економічні інтереси; проблемні мережі, які характеризуються найменшою інтегрованістю.

Г. Косов і В. Потапов виділили такі типи архітектури політичних мереж: картаті/прямі політичні мережі. У мережах з такою архітектурою не зберігаються елементи ієрархічності, не формуються центральні рівні, а агенти або осередки мережі, як правило, рівновіддалені один від одного. Спілкування спільнот відбувається згідно з цим принципом. Прикладом є бізнес-спільноти, в яких зв'язки виникають між суб'єктами бізнесу в конкретній сфері.

Більшість існуючих сьогодні політичних мереж, навпаки, є центри, що суттєво відрізняє їх від мереж першого типу. Такі мережі називаються центричними й поділяються на два підтипи:

1. Плоскі центричні моделі, що, у свою чергу, поділяються на: а) модель ідеального типу та б) реальну модель. Мережі цього типу мають центр, який може створювати зв'язок із периферичними агентами або осередками. Кордони можуть бути виражені нечітко, у деяких зонах доцентрова інтеграція слабшає. Зважаючи на це, нові периферичні осередки можуть або слабо контактувати, або не формуватися зовсім.

Однак плоскі центричні мережі мають тенденцію до активного зростання і включення нових елементів. Під час розростання така система починає створювати страти, кожна з яких структурно ідентична плоскій центричній політичній мережі. Між цими стратами та їхніми центрами виникають зв'язки ієрархічного типу, які об'єднують первинний (головний) центр спільноти (Ц) зі вторинними/рівневими центрами (УЦ), що знаходяться на кожній зі сформованих страт.

2. У результаті цієї трансформації виникають нові мережі. Другий тип – об'ємні мережі політичних мереж. Для об'ємних центричних політичних мереж характерною є поява трьох різних типів зв'язків. Зв'язки першого типу являють собою елементи страт, що входять в об'ємну мережу, й ідентичні, отже, плоскій центричній політичній мережі. Зв'язку другого типу є лініями взаємодії головного центру з рівневими центрами та периферичними елементами мережі. При цьому такі зв'язки є опорними для найбільш об'ємної мережі. У третьому типі мереж об'єднуються вузли на різних стратах системи за напрямом периферія – периферія, оминаючи субординаційний порядок.

Особливістю мереж публічної політики є те, що вони подають модель управління публічними справами, яка пов'язує державу та громадянське суспільство. Саму структуру представлено комплексом державних, громадських організацій, приватних осіб, які мають певний спільний інтерес та формуються для досягнення згоди в процесі обміну ресурсами, якими володіють актори.

УДК 327.5:343.321

Макоїд В. Ю.

ВПЛИВ ВИКРИТТЯ НЕЛЕГІТИМНИХ ДІЙ СТРУКТУР ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС

Протягом останніх десятиліть ХХ та на початку ХХІ століття розвідка набула значення вирішального інструменту в системі визначення й реалізації зовнішньої політики учасників міжнародних відносин. Нині вона безпосередньо впливає на формування зовнішньополітичного курсу будь-якої держави, розробку її геополітичної стратегії та оборонної доктрини. Володіючи потужним апаратом отримання первинної інформації, виконання владних замовлень на моніторинг, оцінку, аналіз, прогнозування та моделювання можливих сценаріїв глобальних світових чи регіонального значення подій і процесів, спецслужби беруть активну участь у перспективному й поточному плануванні, у

формуванні інформаційної основи для прийняття високими посадовими особами владних структур доленосних політичних рішень.

Підвищену увагу дослідників привертає ще й той факт, що спецслужби трансформувались у міжнародні наддержавні структури і для реалізації поставлених перед ними державами-учасниками завдань використовують не лише можливості публічної політики, заснованої на міжнародному праві, але й поступово вдаються до технологій так званої «таємної дипломатії», тобто до залучення розвідувальних можливостей спецслужб держав-учасниць цих організацій. За ініціативою керівництва цих організацій у їхній структурі створюються «координаційні органи з питань безпеки, розвідки, контррозвідки, боротьби з тероризмом, організованою злочинністю» тощо (ради, комітети, дорадчі групи та ін.)

Наприклад, історія розвитку НАТО, зокрема, свідчить, що за певних обставин і в деяких випадках військово-політичне керівництво Північноатлантичного альянсу зловживало своїми повноваженнями та проводило таємні операції щодо «нестабільних партнерів» навіть без погодження з урядами відповідних держав-учасниць Альянсу. Так було, наприклад, під час прийняття рішення щодо проведення НАТО військової операції проти режиму С. Мілошевича в Югославії, а також США проти Афганістану та Іраку. В основі прийняття відповідних рішень стояли «достовірні» розвідувальні дані.

У сучасних умовах високої динамічності розвитку міжнародних відносин і геополітичних процесів спецслужби відіграють важливу роль в оперативному інформаційному забезпеченні дипломатії, у прийнятті її структурними підрозділами поточних політичних рішень, найбільш вигідних для власної держави. На них покладаються також функції здійснення прихованого спостереження за виконанням іншими партнерами умов підписаних міжнародних договорів та угод.

Говорячи про проблему рівня наукової вивченості такого соціального явища, як розвідувальна діяльність, німецький фахівець із проблем оперативної діяльності іноземних спецслужб Е. Еенбум, зазначає, що ідеться про два мільйони людей у всьому світі, які в 1989 році перебували на грошовому утриманні спецслужб, зокрема, 650 000 осіб – у Радянському Союзі, 150 000 осіб – в інших державах Організації Варшавського Договору, 190 000 осіб – у США і 185 000 осіб – в інших державах НАТО. На двадцять мільярдів американських доларів оцінювалися далекосяжні таємні бюджети розвідувальних служб в усьому світі.

Узагалі американські, німецькі, французькі, британські та російські дослідники, висвітлюючи порушену проблему, вдаються до таких груп

крайнощів. Перша група є представленою політологами та колишніми кадровими розвідниками, які розглядають розвідувальну діяльність як суто специфічний вид політичної діяльності, ігноруючи при цьому її міжнародний та соціально-правовий аспекти. Друга група репрезентується фахівцями правоохоронних органів, які розглядають розвідувальну діяльність як звичайну злочинну діяльність, залишаючи осторонь її владну функцію, яка виходить далеко за межі поняття правоохоронної діяльності та становить специфічний елемент зовнішньополітичної практики вищих ешелонів влади, спрямованої на розв'язання як поточних політичних питань, так і геостратегічних проблем.

Сучасні функції спеціальних служб у сфері міжнародних відносин є спрямованими на розв'язання чотирьох стратегічних завдань:

1. Розвідувально-інформаційного забезпечення прийняття й реалізації правлячою елітою держав чи інших учасників міжнародних відносин стратегічних і поточних рішень.

2. Проведення заходів вигідного прихованого впливу на партнерів, конкурентів, супротивників чи ворогів.

3. Проведення заходів безпосереднього підриву, тобто завдання безпосередньої шкоди наявним потенціалам (політичному, економічному, військовому, науково-технічному, оборонному тощо) ворогів, супротивників чи конкурентів.

4. Створення відповідних розвідувальних позицій та забезпечення умов безпеки учасникам розвідувального процесу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що розвідувальна (агентурно-оперативна) діяльність у міжнародно-правових відносинах має багатоаспектний характер і є особливим (прихованим, негласним, конспіративним, тобто оперативним) видом організації й реалізації зовнішньополітичної діяльності учасників міжнародно-правових відносин (держав, неурядових організацій, маргінальних міжнародного значення угруповань, фізичних осіб, так званого міжнародного рівня інтересів й наявного в них фінансово-економічного потенціалу та ін.), спрямованої на отримання певних переваг над іноземними партнерами чи конкурентами, насамперед у політико-дипломатичній царині, шляхом заволодіння і використання їхніх секретів чи завдання шкоди шляхом безпосереднього підриву їхнього політичного, економічного, військового, науково-технічного потенціалу, міжнародного авторитету, позицій у світі чи регіоні, міжнародних чи міждержавних зв'язків або для задоволення інтересів і потреб власної правлячої еліти – шляхом надання вигідного впливу на іноземних партнерів.

УДК 316.343-058.13:323.2

Москаленко Д. С.

СЕРЕДНІЙ КЛАС ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблеми працевлаштування, якість робочої сили, рівень безробіття та інші соціальні параметри нашого суспільства відомі і тісно пов'язані зі становленням в Україні середнього класу – головної рушійної сили економіки.

Основними ознаками середнього класу є: рівень матеріального добробуту та споживання, рівень освіти та професійно-кваліфікаційний статус, економічні й соціальні мотивації праці, дохід, спосіб і стиль життя, самоідентифікація, здатність до самоорганізації, вплив на прийняття рішень у сфері економіки та соціальної політики.

Характерною рисою середнього класу в розвинутих країнах є високий рівень освітньої підготовки. Так, у Німеччині на початок 2012 р. близько 70 % зайнятих заробляли розумовою працею. У країнах із ринковою економікою, як правило, громадяни з вищою освітою слугують основою середнього класу. На жаль, в Україні більшість населення працює не за своєю професією.

До того ж середній клас позбавлений ознак громадянської активності. Хоча за останнє десятиліття рівень громадянської свідомості зріс і продовжує рухатись у тому ж напрямку, у населення з'являється мотивація.

Як уже було згадано, у більшості країн із розвинутою економікою середній клас складає понад 60 % населення, що формує основу соціальної стабільності в суспільстві. А це, у свою чергу, формує моральні стандарти суспільства, бо завдяки численності середній клас домінує в судовій системі, релігійних і політичних об'єднаннях.

Крім того, середній клас є одним з основних платників податків. Ця особливість має чималий вплив на внутрішню політику держави та її внутрішній ринок, створює потужний інвестиційний ресурс.

Маючи достатній рівень доходів, власну справу чи стабільну роботу, володіючи власністю, представники середнього класу зацікавлені в підтримці соціальної стабільності в суспільстві та є соціальною основою громадянського суспільства. Без середнього класу неможливе громадянське суспільство, а без останнього – права держава.

Також середній клас розділяє два полюси соціального середовища – бідних та багатих. Не слід забувати, що представники середнього класу зазвичай зацікавлені в збереженні добробуту в країні, тому формування середнього класу, який буде схожий на той, що в країнах із розвинутою економікою, має стати одним з основних пріоритетів для України.

Але зародження цього нового класу стримується деякими обставинами. Його не можна утворити за декілька років, адже в теперішніх розвинутих країнах він формувався близько 50 років проведенням правильної інвестиційної, кадрової, соціальної та інших політик. Наразі Україні потрібно подолати чимало проблем для утворення середнього класу.

Однією з перешкод формування середнього класу в Україні є трудова міграція. Велика частка інтелігенції, яка мала відповідні можливості, кваліфікації, навички не змогла реалізуватись і виїхала закордон. Якщо ситуація не зміниться, кваліфіковані кадри надалі залишатимуть Україну, перетворюючи її на постачальника кваліфікованої робочої сили. Прикладом цього є високоосвічені програмісти, які користуються попитом у країнах Західної Європи.

Ще одним негативним фактором, який стримує формування середнього класу в Україні, є невідповідність між освітньо-кваліфікаційним рівнем, складністю й соціальною значущістю виконуваної роботи та розміром оплати праці. Найбільше ця неадекватність виявляється у сфері освіти та охорони здоров'я. Працівники цих галузей мають належати до середнього класу, але внаслідок того, що переважна більшість із них працює в бюджетних закладах, їхня заробітна плата дуже низька: в освітян вона на чверть, а в медиків на третину нижча від середньої в економіці.

Важливим фактором для створення середнього класу є зміна формування доходів, тобто потрібно сприяти їх легальному зростанню, суспільного прогресу, адже суспільство – це електорат, і може підтримати політичні сили, які пообіцяють підвищити соціально-економічний рівень життя, а згодом дестабілізують суспільство в майбутніх роках. Таке вже ставалося в історії України декілька разів.

Політика сприяння створенню середнього класу в Україні має проводитись поступово та спиратися на підтримку працюючого населення, забезпечення випереджального зростання зарплатні, захист інтелектуальної власності. Неодмінним чинником також є, безумовно, підтримка малого та середнього підприємництва.

Вектор економічних реформ має бути спрямований на формування та поліпшення середнього класу суспільства, тому що середній клас – основа гармонії й опора демократичного, правового суспільства. Формування середнього класу буде сприяти розвитку економіки України, збільшенню надходжень податків і, як наслідок, поліпшить добробут усього населення країни та бюджету, підвищить престиж країни у світі, а також зробить країну значно стабільніше. Крім того, це сприятиме розвитку виробництва, науки, інтелектуальної діяльності.

Отже, в Україні є несприятливі чинники для формування середнього класу, такі як низька громадянська активність, низький дохід пересічних громадян, недостатній рівень освіти та низька інших. Держава може посприяти становленню середнього класу завдяки правильній фінансовій, інвестиційній, освітній та іншим політикам, забезпеченням достойних доходів громадян. Вирішення проблеми становлення середнього класу забезпечить державу податками, стабільністю, приростом населення.

УДК 32.019.5(430)«1933/1945»

Ракчєва С. М.

ТЕХНОЛОГІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ ПРОПАГАНДИ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ

Тоталітаризм – це політичний режим, що являє собою підпорядкування індивіда державі, всеосяжний контроль із боку влади над особистістю для формування бажаного типу людини, управління суспільством на основі певної ідеологічної доктрини. Специфічність тоталітаризму проявляється в намаганнях режиму управляти свідомістю людей, контролювати або програмувати їхні ціннісні орієнтації та спосіб мислення.

Тоталітарні методи управління свідомістю охоплюють різні способи й технології впливу на розум, підсвідомість, почуття та волю людей, навіювання їм ідей та оцінок, невідповідних дійсності або їхнім інтересам. Одним із таких способів і є пропаганда, особливість якої – спрямованість на певний, заздалегідь окреслений результат. Отже, тоталітарну пропаганду можна визначити як діяльність, спрямовану на формування або швидку зміну в заданому напрямі поведінки індивідів та їхніх цінностей.

Характерними ознаками тоталітарної пропаганди є тотальність, жорсткість, моноідеологічність, всеосяжність та монополізація каналів передачі.

Як важливий ресурс тоталітарного режиму, пропаганда виконує низку функцій: політична міфотворчість, мобілізація мас, політичне інформування населення, легітимізація політичної влади, політичний контроль.

Суб'єктами пропаганди в тоталітарному суспільстві є державно-партійний апарат, політичні лідери, система масових громадських організацій. У такому суспільстві поступово відбувається професіоналізація пропаганди, формується особливий прошарок політичної еліти –

професійні ідеологи, які культивують залежність суспільної свідомості від ідеології. Яскравим прикладом такого є функціонування в Німеччині часів Третього Рейху Міністерства пропаганди і народної освіти, очолюваного Й. Геббельсом. Саме він створив ефективний апарат тотальної пропаганди націонал-соціалістичної ідеології небачених раніше масштабів, ставши новатором у сфері пропаганди.

Пропаганда в нацистській Німеччині відрізнялася системним підходом, адресністю й методичністю впливу. Особливих розмахів вона досягла у воєнній та культурній сферах життя суспільства. Технології пропаганди у воєнній сфері базувались на розповсюдженні плакатів, агітаційних друківаних матеріалів (газет, листівок тощо), монополізації преси та радіо. Нововведенням стали роти пропаганди, що мали статус спеціальних військових підрозділів.

У культурній сфері пропаганда реалізовувалась через кінематограф, літературу, образотворче мистецтво, музику та навіть театр.

Кінематограф для того часу був найбільш технічно досконалим засобом впливу, який відкривав для нацистської влади широкі можливості для творчості та інновацій. Залучення у сферу агітаційної діяльності видатних майстрів кінематографу сприяло піднесенню пропаганди на рівень мистецтва, що викликало своєрідну ланцюгову реакцію впливу ідей на цільову аудиторію. Отже, навіть та частина населення, що зберігала здоровий скепсис стосовно нацистських ідей, після перегляду кінострічок ставала переконаним прихильником ідеології.

Вивчення технологій пропаганди залишається актуальним і на сьогодні, адже зміцнення демократичних інститутів правової держави та громадянського суспільства неможливе без раціоналізації масової свідомості. Знання принципів і методів тоталітарної пропаганди, її ефективних технологій допомагає орієнтації політичних суб'єктів у сучасному інформаційному просторі. А вивчення в історичному аспекті технологій пропаганди в тоталітарній Німеччині дозволить вчасно відчутти момент перетворення патріотизму на фанатичний нацизм.

УДК 327.7

Тафтай К. С.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ІЗ ЗАКОРДОННИМ УКРАЇНСТВОМ ПОЛЬЩІ

Польща є найактивнішим партнером України в її прагненні стати політичною частиною об'єднаної Європи. Із цієї позиції доцільно розглянути особливості взаємодії Української держави саме із закордонним українством Польщі. Державна політика України щодо українців

Польщі регламентується низкою важливих нормативно-правових документів, насамперед Конституцією України та Законом України «Про правовий статус закордонних українців». Важливою для реалізації визначених завдань є Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 р., спрямована на забезпечення центральними та місцевими органами виконавчої влади співпраці із закордонними українськими спільнотами, збереження їхньої національно-культурної ідентичності, використання інтелектуального, культурного та духовного потенціалу для утвердження позитивного міжнародного іміджу України тощо. Інституційну основу для взаємодії між державою Україна та закордонним українством склали й міжнародні нормативно-правові акти, а саме: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Рамкова конвенція Ради Європи про захист національних меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин тощо.

За даними громадських інституцій, у Польщі проживає значно більше етнічних українців, ніж це засвідчують офіційні джерела, адже тільки на початку 1990-х рр. їх було понад 250 тисяч.

Важливими чинниками збереження етнонаціональної ідентичності української спільноти в Польщі є підтримка й розвиток українських навчальних закладів, надання державних стипендій молоді для навчання у ВНЗ України, створення українських культурних центрів, підтримка діяльності українських бібліотек та ЗМІ, удосконалення механізмів правового захисту трудових мігрантів тощо.

На території сучасної Польщі діє 88 недільних українських шкіл і класів, де навчається 2 198 учнів, а фахівців з української мови в Польщі готує п'ять вищих навчальних закладів. В окремих містах Польщі є школи, у яких викладають українською мовою (Перемишль, Білий Бір, Гуров Ілавецький, Бартошин та Лігниця). Проте навчальні програми для них затверджує Міністерство освіти та спорту РП, а тому на вивчення історії чи географії України академічних годин загалом не передбачено. Варто зазначити, що рідна мова для польських українців є не лише засобом міжособистісного спілкування, а й головною ознакою національного самозбереження. Із 2007 р. в Польщі функціонує Міжнародна українська школа Міністерства освіти і науки України. Одним із пріоритетних завдань школи є забезпечення громадян та іноземців у здобутті якісної повної загальної середньої освіти відповідно до їхніх особистісних потреб, індивідуальних здібностей, стану здоров'я, нахилів, талантів тощо з використанням дистанційних форм навчання, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Нині тут функціонує 67 українських громадських організацій, п'ять українських музеїв, один спортивний клуб, вісім аматорських театрів,

а також 69 колективів художньої самодіяльності. До найвпливовіших українських неурядових організацій Польщі належать Об'єднання українців у Польщі, Союз українців Підляшшя, Об'єднання лемків, Українське Товариство, Українське вчительське товариство, Фонд Української культури та Союз українок Польщі. Особливу місію виконує Об'єднання Українців Польщі (ОУП), яке видає газету «Наше слово» та журнал «Рідна мова». Організацію було створено ще в 1965 р. під назвою Українського суспільно-культурного товариства, вона мала метою своєї діяльності проведення культурної та освітньої роботи, збереження української мови та побуту.

Пріоритетним завданням для українського уряду у справі налагодження ефективної взаємодії з українцями Польщі є підтримка існуючих та створення нових ЗМІ за кордоном. Загалом за тематичною спрямованістю україномовні періодичні видання в РП можна поділити на суспільно-громадські («Наше слово», «Ватра», «Над Бугом і Нарвою»); освітні («Рідна мова»); релігійні («Антифон», «Православний перегляд»); культурні («Український журнал»); літературні («Український літературний провулок»); історично-політичні («Нова Україна»). На телебаченні та радіо українські медіа представлені переважно регіональними програмами, як-от: «Український вісник», «Український перегляд», «Українські вісті», «Український радіожурнал» тощо. Єдиною загально-польською програмою, яку готують українські журналісти, є «Теленовини», що виходять в ефір на Центральному польському телебаченні ще з 1995 р. Проте їх кілька разів намагалися закрити, що викликало протести українців, а також дало початок масовим дискусіям у ЗМІ про погіршення українсько-польських відносин і можливості втрати міжкультурного діалогу. До того ж українське радіомовлення й телебачення в Польщі більш розвинені, ніж польські в Україні, що пов'язано передусім із великою чисельністю української діаспори та достатнім державним фінансуванням у РП діяльності національних меншин. Створення й розвиток нових українських закордонних ЗМІ повноцінно може відбуватися винятково за підтримки України. Не можна залишити поза увагою значущість у формуванні міжнародного іміджу України сучасної четвертої хвилі української еміграції, позаяк значна частина українських мігрантів у Польщі належить до так званих трудових. Загалом ставлення поляків до трудових мігрантів з України є позитивним, хоча їхня робота є часто сезонною і невисококваліфікованою. Польська журналістка К. Курбач-Редліх назвала їх «послами» культури, ще раз акцентуючи увагу на тому, що саме культурна спорідненість позитивно впливає на порозуміння між польським роботодавцем та українським працівником. Уже традиційним в українсько-польських відносинах є питання щодо легалізації трудових мігрантів з України. Адже за окремими оцінками, у Польщі працює понад

300 тисяч українців, і більшість із них – нелегально. Як бачимо, трудові мігранти є величезним і водночас невикористаним зовнішнім ресурсом нашої держави в посиленні її міжнародних позицій. Отже, з одного боку, можемо спостерігати недостатню активність сучасної української спільноти, яка проживає на території Польщі в утвердженні міжнародних позицій України, популяризації всього «українського», підтримки націєтворчого процесу тощо. З іншого боку, очевидно, що українці зарубіжжя потребують підтримки від «материнської» держави, і не лише в ідеологічному сенсі, а й у матеріальному. Доречною є позиція багатьох вітчизняних науковців про те, що, на відміну від поляків в Україні, українці в Польщі майже не отримують підтримки від своєї «материнської» держави. Як наслідок, досі немає ефективної стратегії та політики щодо українців Польщі, а обмежена допомога надається здебільшого з ініціатив українського посольства у Варшаві, що не є свідченням особливої стратегії Києва. Невисокий рівень політичної активності польського українства можна пояснити кількома причинами: дисперсним характером проживання українців на території Польщі, конфесійністю польського українського зарубіжжя, усталеним негативним стереотипом українця, який усе ще зафіксований у свідомості поляків, а також надто слабкою підтримкою української діаспори «материнською» державою. Основними причинами, які не сприяють посиленню взаємодії України та діаспори, є сповільнені темпи демократизації національної політичної системи, незадовільний стан економічної сфери, а також упевненість значної частини зарубіжних українців в «антинаціональній» орієнтації окремих партій і партійних лідерів України.

Сьогодні в Україні не вироблено інституційних та законодавчих механізмів, які дали б змогу ефективно залучати багатоаспектний потенціал діаспори до розбудови української держави. Такі механізми мають враховувати особливості національного законодавства, відповідати міжнародним правовим традиціям, а головне – бути підтримані тими країнами, де компактно проживає зарубіжне українство.

УДК 323.3

Хомченко С. О.

ПРОФСПІЛКИ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИМІРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Доцільно почати з визначення, що таке профспілка. Професійна спілка – добровільна неприбуткова громадська організація, галузева

спілка, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їхньої професійної (трудової) діяльності (навчання). Професійні спілки створюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їхніх членів, усі професійні спілки мають рівні права.

Своє призначення як інституту громадянського суспільства профспілки здатні виконувати за таких умов: якщо у своїй організаційній побудові та діяльності вони дотримуватимуться певних принципів, якщо для функціонування профспілок на цих засадах будуть існувати сприятливі зовнішні обставини. Різноманітні чинники, що обумовлюють значення і роль профспілок, можна звести до трьох основних: стану й розвитку самого громадянського суспільства; стану й політики держави; стану й потужності профспілкового руху.

Профспілки на сьогодні змогли утвердитися в суспільстві як громадська організація, яка насамперед покликана захищати права та інтереси найманих працівників і здатна використати всі форми та методи діяльності, включно з політичною функцією. Зокрема, ефективною формою діяльності профспілок є лобювання інтересів своїх членів в органах державної влади – перш за все у Верховній Раді України. На думку доктора історичних наук Г. О. Добровольської, активізація політичної діяльності профспілок у період незалежності України була сигналом, який засвідчував неможливість розв'язувати проблеми, що виникли в соціально-економічній системі країни, наявними засобами.

Профспілки через свою природу виконують функцію провідника соціально-економічних вимог у політичну систему. Профспілки діють як на локальному рівні (на рівні підприємства, місцевості), так і в масштабах усієї країни. В останньому випадку профспілки, взаємодіючи з політичними партіями, стають політичним суб'єктом.

У політичному житті суспільства профспілки виступають як потужна група інтересів та одна з груп тиску, що впливає на владу, але не прагне її завоювати. Втручаючись у сферу політики, профспілки неминує стикаються з необхідністю визначити свої взаємини зі структурами державної влади, політичними партіями, іншими громадськими організаціями та об'єднаннями й рухами. Від правильного їхнього становлення залежить не тільки виконання функціональних обов'язків профспілок, а й успішність формування та існування громадянського суспільства. Основними принципами й формами політичного співробітництва профспілок є: парламентські вибори, законодавча ініціатива, урядові консультації та переговори, трудове судочинство, громадський контроль, лобізм тощо.

Можна виокремити три основні та найпоширеніші форми політичної діяльності профспілок України: їхня участь у виборчих кампаніях, співпраця з політичними партіями та застосування акцій протесту.

У виборчих кампаніях профспілки беруть участь перш за все для того, щоб отримати доступ до законотворчого процесу і скерувати його в бік захисту інтересів трудівників. Вони користуються такими методами: висування кандидатів у депутати від профспілок, утворення власної партії (Всеукраїнська партія трудящих) та підтримка певної політичної партії. Це дало певні результати: було створено профспілкове представництво в парламенті, депутати, підтримані профспілками, розробили низку важливих законів, які регулювали окремі аспекти у сфері трудових відносин, соціального захисту тощо.

Співпраця з політичними партіями визначається відсутністю тотальності поглядів у різних профспілкових об'єднаннях щодо характеру взаємовідносин із партіями. Так, «традиційні» проголошували готовність до співпраці з політичними партіями. «Незалежні» профспілкові об'єднання неодноразово наголошували на своїй незалежності, розраховуючи на партнерські відносини з ними. Відомий дослідник Н. В. Євсюкова вважає, що найприйнятнішим принципом взаємовідносин цих двох організацій є співпраця на рівноправній основі, а оптимальним союзником профспілок є партії центристської орієнтації.

Водночас треба констатувати, що якщо одні вчені наголошують, що в політичній діяльності профспілки виглядали не як самостійна впливова сила, а лише як ситуативний супутник політичних партій, які намагалися їх використати під час виборів, та зауважували про політичну індіферентність профспілок, то інші прогнозують подальше зростання політичної ролі профспілок, пояснюючи це тим, що їхня діяльність пов'язана зі значними масами людей, без залучення яких до політики неможлива подальша демократизація суспільства.

Аналіз страйкового руху в Україні та участь у ньому профспілок дозволяє зробити висновок не про прямий, а лише про опосередкований зміст політичного аспекту страйків. Ті ж акції, у яких політичні вимоги висувались безпосередньо, були результатом дій певних політичних сил, які намагалися вирішити свої проблеми діями страйкарів. Професійним спілкам вдавалось дотримуватися нейтральності в політичних поглядах, що, у свою чергу, дозволило утримувати страйковий рух у межах чинного законодавства.

У процесі вироблення стратегії політичної діяльності профспілковим організаціям варто в першу чергу зберігати незалежність від органів влади та нейтральність щодо політичних партій. Така позиція, з нашої точки зору, дозволить їм об'єктивно та без упередженості реалізувати власні ідеї та програми за допомогою політичних методів боротьби, що позитивно позначиться на ефективності їхньої діяльності у сфері захисту соціально-економічних прав робітників.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Міжнародні відносини та світова політика

<i>Богданова Т. Є.</i> Міжамериканська система: генеза та еволюція за біполярної доби	2
<i>Вовчук Л. А.</i> Німецькі консули на Півдні України (XIX – поч. XX ст.)	4
<i>Габро І. В.</i> Особливості ухвалення зовнішньополітичних рішень у США	5
<i>Жолонко Т. В.</i> «Кубинська відлига»: нормалізація відносин між США та Кубою	7
<i>Звездова О. О.</i> Основні підходи до визначення держав де-факто	10
<i>Наконечний В. І.</i> Регіон Центрально-Східної Європи в контексті загострення геополітичного протистояння Сходу та Заходу (2000–2010 рр.)	11
<i>Погромський В. О.</i> Значення діяльності Н. В. Усманова у дослідженні боротьби із голодом 1921–1923 рр. на теренах Радянської Росії	13
<i>Тихоненко І. В.</i> Ісламська Республіка Пакистан як «гарнізонна держава»	15
<i>Хмель А. О.</i> Можливості реалізації безвізового режиму з Європейським Союзом для України	17

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

ПІДСЕКЦІЯ: Реформування публічного управління в умовах курсу уряду на децентралізацію влади в Україні

<i>Багмет М. О.</i> Представлення євроінтеграційних проєктів ЧДУ імені Петра Могили на V конгресі ініціатив східної Європи в м. Люблін (Республіка Польща, жовтень 2015 р.)	21
<i>Беглиця В. П.</i> Політична корупція як негативний фактор впливу на державно-суспільні відносини	23

<i>Бондар Г. Л.</i> Переговорний процес у державному управлінні в умовах конфліктних відносин	26
<i>Верба С. М.</i> Необхідність формування ефективної кадрової служби органів місцевого самоврядування в сучасних умовах	28
<i>Гіржєв А. О.</i> Забезпечення належної матеріальної основи місцевого самоврядування в контексті децентралізації влади	30
<i>Дерега В. В.</i> Засади та пріоритети державної сімейної політики.....	32
<i>Євтушенко О. Н., Андріяш В. І.</i> Муніципальне утворення як об'єкт муніципального менеджменту	33
<i>Ємельянов В. М.</i> Управління людським ресурсами на державній службі: нові підходи та технології.....	35
<i>Курносєв О. В.</i> Бюджетно-податкові інструменти як основа децентралізації влади в Україні.....	37
<i>Малікіна О. А.</i> Управління конфліктами в органах державної влади	40
<i>Савчук О. В.</i> Державна кадрова політика – інструмент реалізації кадрової політики в органах місцевого самоврядування	42
<i>Сорока С. В.</i> Теоретико-методологічні аспекти використання зарубіжного досвіду в державному управлінні.....	44
<i>Плеханов Д. О.</i> Управління профорієнтаційною роботою на державній службі в Німеччині.....	46
<i>Тимофєєв С. П.</i> Критерії дослідження громадської думки щодо діяльності органів публічної влади	48
<i>Льчанінова Н. І.</i> Децентралізація як запобіжник федералізації країни	50

СЕКЦІЯ: СУСПІЛЬНІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Політична наука в Україні та зарубіжжі

<i>Іванов М. С.</i> Удосконалення конституційних основ функціонування владних інститутів як засіб подолання протистояння політичних сил у сучасній Україні	54
<i>Колісниченко А. І.</i> Політичний процес і національна безпека	55

Курілло В. Є. До питання щодо недержавних політичних систем....	60
Ярошенко В. М. Історичні витоки формування сучасного феміністичного доктринального підходу до вивчення політичної дійсності ХХ–ХХІ ст.	63
Громадська Н. А. Політичний аналіз як невід’ємна складова політичної журналістики	67
Чупрін Р. В. Жереб як складовий елемент виборчої системи	69
Лушагіна Т. В. Інститут префекта в системі місцевого самоврядування Франції та Румунії	70
Соловійова А. С. Антиутопія як напрям антитоталітарної літератури	72
Колесніченко Н. М. До проблеми визначення поняття «біженці» ...	74
Шкірчак С. І. Популяризація постулатів українського консерватизму в публіцистичній спадщині Осипа Назарука	78
Андрусєва А. О. Політична агітація в інтернеті	79
Кривежа А. О. Осмислення концепції «образу зовнішнього ворога»	82
Куліш О. Є. Сутність та види економічних санкцій як основних важелів політичного впливу в міжнародних відносинах ХХІ століття	83
Кульбачна В. В. Політична міфологія президентських виборів в Україні	84
Куришко Н. С. Специфіка політичної культури сучасних країн Тропічної Африки	86
Левченко Г. О. Латентна складова політичного процесу в Південній Африці в період боротьби з апартеїдом (1974–1994 рр.)	87
Лобань В. Б. Мережевий підхід: характеристика та різновиди	90
Макоїд В. Ю. Вплив викриття нелегітимних дій структур державної влади на світовий політичний процес	93
Москаленко Д. С. Середній клас як чинник соціально-політичної стабільності громадянського суспільства	96
Ракчєєва С. М. Технології тоталітарної пропаганди в нацистській Німеччині	98

Тафтай К. С. Особливості взаємодії Української держави із закордонним українством Польщі 99

Хомченко С. О. Профспілки в політичній системі сучасного суспільства: виміри функціонування та перспективи 102

Редактори *О. Супрун, С. Сидоренко*. Технічні редактори *О. Супрун, О. Гончарова*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *А. Іщенко*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 11.11.2015.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,26.
Тираж 50 пр. Зам. № 4752.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десанників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.

